

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
MEDENİ HUKUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEHLİKE SORUMLULUĞU KAPSAMINDA
BORU HATTI İŞLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Hazırlayan
Bahram AHMADLİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Hasan İŞGÜZAR

ANKARA
2015

İÇİNDEKİLER

ANKARA ÜNİVERSİTESİ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	XII
BİBLİYOGRAFYA	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEHLİKE SORUMLULUĞU, BORU HATTI

VE İŞLETENİN TANIMI

§ 1. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN TANIMI	3
I. Genel Olarak	3
II. Tarihi Gelişimi.....	4
III. Doktrinde.....	6
A. Türk Hukukunda	6
B. Mukayeseli Hukukta	8
1. Genel Olarak	8
2. Anglo-Sakson Hukukunda	8
3. Alman Hukukunda	10

4. İsviçre Hukukunda	11
5. Fransız Hukukunda	12
6. Avusturya Hukukunda	13
IV. Uygulamada	13
§2. BORU HATTI TESİSİNİN TANIMI	14
I. Genel Olarak	14
II. Boru Hattı Tesisi Kavramı.....	15
A. Genel Olarak.....	15
B. Boru Hattı Tesisinin Özellikleri.....	16
1. Yapısal Özellikleri	16
2. İşlevsel Özellikleri	18
C. Boru Hattı Tesisinin Türleri.....	18
1. Toplama Hatları	18
2. Taşıma Hatları.....	19
a. İletim Hatları.....	19
b. Dağıtım Hatları.....	20
§3. İŞLETENİN TANIMI	20
I. Genel Olarak	20
II. Özel Düzenlemelerde İşleten Kavramı.....	22
A. Petrol Kanunu'na Göre İşletenin Tanımı.....	22

B. Çevre Kanun’una Göre İşletenin Tanımı	23
C. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Tanımı	23
D. Karayolları Trafik Kanunu’na Göre Araç İşletenin Tanımı	24

İKİNCİ BÖLÜM

TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN UNSURLARI, HUKUKİ NİTELİĞİ, BORU HATTI

TESİSİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

VE BU KAPSAMDA BORU HATTI İŞLETENİN

HAKLARI VE BORÇLARI

§4. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN UNSURLARI.....	26
I. Genel Olarak	26
II. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Unsurları	27
A. Genel Olarak	27
B. Zarar	29
C. Uygun İlliyet Bağı.....	31
D. Hukuka Aykırılık	32
III. Mukayeseli Hukukta Tehlike Sorumluluğunun Unsurları	34
A. Genel Olarak	34
B. Alman Hukukunda	34
C. İsviçre Hukukunda	36

D. Fransız Hukukunda	38
E. Avusturya Hukukunda	40
IV. Uygulamada	41
A. Petrol Kanunu’na Göre Boru Hattı İşleteninin Sorumluluğunun Şartları	41
1. Genel Olarak	41
2. Genel Şartlar	42
a. Zarar	42
b. Boru Hattı Tesisi	43
c. Uygun İliyet Bağı	44
3. Özel Şartlar	44
a. Zararın Boru Hattının İşletilmesi Sırasında Meydana Gelmiş Olması	45
b. İliyet Bağını Kesen Sebeplerin Bulunmaması	46
B. Çevre Kanun’una Göre İşletenin Sorumluluğunun Şartları	47
1. Genel Olarak	47
2. Genel Şartlar	48
3. Özel Şartlar	49
C. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Şartları	50
1. Genel Olarak	50
2. Genel Şartlar	51
a. Zarar	51

aa. Sorumluluğun Kapsamı.....	52
bb. Tesis içinde çalışanların uğradığı zarar	53
b. Nükleer Tesis.....	54
aa. Tanım ve Kapsam	54
bb. Nükleer Tesis Kavramı İçinde Değerlendirilemeyecek Tesisler	55
c. Uygun İliyet Bağı.....	56
3. Özel Şartlar	58
D. Araç İşletenin Sorumluluğunun Şartları	59
1. Genel Olarak	59
2. Genel Şartlar	60
3. Özel Şartlar	61
§5. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ.....	62
I. Genel Olarak	62
II. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Hukuki Niteliği	63
A. Genel Olarak.....	63
B. Petrol Kanunu’na Göre Boru Hattı İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği	64
C. Araç İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği.....	66
D. Çevre Kanununa Göre İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği	66
E. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği	67
III. Mukayeseli Hukukta Tehlike Sorumluluğunun Hukuki Niteliği	69

A. Genel Olarak	69
B. Alman Hukukunda	69
C. İsviçre Hukukunda	70
D. Fransız Hukukunda	72
E. Avusturya Hukukunda	73
§6. BORU HATTI TESİSİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	73
I. Genel Olarak	73
II. Boru Hattının Taşınmazlardan Geçmesi İçin Gerekli Hukuki Yapı.....	74
A. Genel Olarak	74
B. Mecra Kavramı, Yapısal ve İşlevsel Özellikleri	75
C. Transit Mecraların Mülkiyeti	76
III. Boru Hattı Tesisinin Sorumluluk Hukuku Açısından Niteliği	79
A. Genel Olarak	79
B. Tehlikeli Faaliyet Niteliği	80
C. Yaratdığı Zarar Potansiyeli	80
§7. BORU HATTI İŞLETENİN BORÇLARI VE HAKLARI	81
I. Genel Olarak	81
II. Boru Hattı İşletenin Borçları	83
A. Genel Olarak	83
B. Zararın Karşılanması	85

1. Türk Hukukunda	85
a. Genel Olarak	85
b. Petrol Kanunu'na Göre Zararın Karşılanması	86
c. Çevre Kanunu'na Göre Zararın Karşılanması	87
2. Mukayeseli Hukukta	89
a. Alman Hukukunda	89
b. İsviçre Hukukunda	89
c. Avusturya Hukukunda	90
C. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası	91
1. Genel Olarak	91
2. Petrol Kanunu'na Göre Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası	93
3. Çevre Kanunu'na Göre Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası	94
III. Boru Hattı İşletenin Hakları	94
A. Genel Olarak	94
B. İtiraz Hakkı	95
1. Genel Olarak	95
2. Petrol Kanunu'na Göre Boru Hattı İşletenin İtiraz Hakkı	95
3. Çevre Kanunu'na Göre Boru Hattı İşletenin İtiraz Hakkı	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEHLİKE SORUMLULUĞU KAPSAMINDA

BORU HATTI İŞLETENİN SORUMLULUĞUNUN

HÜKÜM VE SONUÇLARI

§8. TEHLİKE SORUMLULUĞUNDA BORU HATTI İŞLETENİN BORÇLARINI

İHLAL ETMESİ.....	98
I. Genel Olarak	98
II. Uygulanacak Hükümler	99
A. Genel Olarak	99
B. Çevre Kanunu’na Göre Uygulanacak Hükümler	100
III. Uygulanacak Hüküm Sonuçları	102
A. Genel Olarak	102
B. İdari Yaptırım.....	103
1. Genel Olarak	103
2. İdari Yaptırım Kararlarının Özellikleri	104
3. İdari Para Cezası	104
C. Cezai Yaptırım	105
1. Genel Olarak	105
2. Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri	106
3. Adli Para Cezaları	106

D. Görevli Mahkeme	107
1. Genel Olarak	107
2. Özel Kanunda Düzenleme Olması Halinde Görevli Mahkeme	107
3. Özel Kanunda Düzenleme Olmaması Halinde Görevli Mahkeme	108
§9. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN SONA ERMESİ	108
I. Sorumluluğun Genel Sebeplere Göre Sona Ermesi	108
A. Genel Olarak	108
B. Mücbir Sebep	108
C. Zarar Görenin Kusuru	109
D. Üçüncü Kişinin Kusuru	110
II. Sorumluluğun Kendine Özgü Sebeplerle Sona Ermesi	111
A. Genel Olarak	111
B. Süre Bakımından Sona Erme	112
C. Terk Halinde Sona Erme	112
D. Fesihle Sona Erme	113
§10. ZAMANAŞIMI	114
I. Genel Olarak	114
II. Petrol Kanunu'na Göre Zamanaşımı	114
A. Genel Olarak	114
B. Haksız Fiillerde Zamanaşımı	115

1. Genel Olarak	115
2. Zamanaşımı.....	115
3. Zamanaşımı Süreleri	116
a. Kısa Süreli Zamanaşımı Süresi	116
b. On Yıllık Zamanaşımı Süresi	117
III. Çevre Kanunu’na Göre Zamanaşımı.....	118
A. Genel Olarak.....	118
IV. Tehlike Sorumluluğunun Öngörüldüğü Diğer Özel Kanunlarda Zamanaşımı	118
A. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletilmesine İlişkin Paris Sözleşmesi’ne Göre Zamanaşımı	118
1. Genel Olarak	118
2. On Yıllık Süre	119
3. İki Yıllık Süre	119
4. Nükleer Yakıt, Radyoaktif Madde veya Atıkların Çalınması, Kaybolması, Denize Atılması veya Terk Edilmesi Halinde Süre	120
5. Birden Fazla Devletin Mahkemelerinin Yetkili Olması Halinde Süre	120
B. Karayolları Trafik Kanunu’na Göre Zamanaşımı.....	120
SONUÇ	122

KISALTMALAR

AB.	: Avrupa Birliği
ABÇSD.	: Avrupa Birliği Çevresel Sorumluluk Direktifinin
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
ANEAİM.	: Avrupa Nükleer Enerji Ajansı İdare Meclisi
AÜHFD.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.	: Baskı
Bakan	: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı
Bakanlık	: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
BGB.	: Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medeni Kanunu)
BGE.	: Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichts, amtliche Sammlung (İsviçre Federal Mahkemesi Kararları, Resmi Kayıtlar)
BGH.	: Alman Federal Mahkemesi
BK.	: Bakanlar Kurulu
Bkz.	: Bakınız
BOTAŞ.	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
C.	: Cilt
Cc.	: Code Civil Française (Fransa Medeni Kanunu) 1804
ÇDY.	: Çevre Denetimi Yönetmeliği
ÇED.	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇK.	: 2872 sayılı Çevre Kanunu

d.t.	: doktora tezi
dpn.	: dipnot
DÜHFD.	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
eBK.	: 818 sayılı eski Borçlar Kanunu'nun
FYMİ.	: Fransız Yüksek Mahkemesi İçtihatları
HaftpflG.	: Deutsche Haftpflichtgesetz (15.8.1943 Tarihli Alman Sorumluluk Kanunu)
HD.	: Hukuk Dergisi
İBK.	: İsviçre Borçlar Kanunu
İÜHFD.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜMHAD.	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
İÜSBFD.	: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

KBİBB.	: Kazancı Bilişim İçtihat Bilgi Bankası
KK.	: 5326 sayılı Kabahatler Kanunu
KTk.	: 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu
LPG.	: Sıvılaştırılmış Petrol Gazı
m.	: madde
MÜHFD.	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
OGH.	: Oberster Gerichtshof (Avusturya Yüksek Mahkemesi)
Paris Sözleşmesi	: Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Kanuni Sorumluluk Hakkındaki Paris Sözleşmesi
PİGM.	: Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
PK.	: 6326 sayılı Petrol Kanunu
RG.	: Resmi Gazete
RLG.	: BG über Rohrleitungsanlagen zur Beförderung flüssiger oder gasförmiger Brenn – oder Treibstoffe (İsviçre, 4.10.1963 Tarihli Yanıcı Gazların veya Akaryakıtın Boruyla Taşınması Tesisatı Hakkında Federal Kanun)
RohrlG.	: BG über gewerbsmaisse Beförderung von Gütern in Rohrleitungen (3.7.1975 Tarihli Avusturya Boru Hatlarıyla Sınai Mal Taşınması Hakkında Kanun)
s.	: sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TBK.	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu

TCK.	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TMK.	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK.	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve devamı
Viyana Sözleşmesi	: Nükleer Zarara İlişkin Hukuki Sorumluluk Hakkında Viyana Sözleşmesi
Y.L.T.	: Yüksek Lisans Tezi
Yarg.	: Yargıtay
YD.	: Yargıtay Dergisi
YÜHFD.	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

BİBLİYOGRAFYA¹

- AKILLIOĞLU, Tekin** : ‘İdare Hukuku Açısından Çevre Hukuku’, Çevre Kanunu’nun Uygulaması, TÇSV Yayını, Ankara 1987, s. 71-93.
- AKKAYAN Ayça Yıldırım** : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İÜHFD, C.LLX, S.1, 2012, s. 203-220.
- ALICA, Süheyla** : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.: XV, S.: 4, 2001, s. 87-119.
- ARAL, Vecdi** : Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 1983.
- ATAAY, Aytakin** : Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, 3. Bası, İstanbul 1981.
- ATAMER, Yeşim** : Haksız Fiillerden Doğan Sorumluluğun Sınırlandırılması, İstanbul 1996.
- ATANUR, Erol** : İdari Yaptırımların Hukuki Nitelikleri ve İdari Yaptırım Kararlarına Karşı Yargısal Başvuru Yolları, yük.l.t., Edirne 2009.
- ATAY, E. Ender** : İdare Hukuku, Ankara 2006.
- BALOTOĞLU, B.** : Karayolları Trafik Kanunu’na göre Motorlu Araç İşletenin Hukuki Sorumluluğu (İşleten Kavramı ve Sorumluluğun Şartları), Ankara 1988.

¹ Dipnotlarda geçen eserler, yazarlarının soyadları ile anılmıştır. Aynı yazarın birden fazla eserine yapılan atıflar ile aynı soyadı taşıyan yazarların eserlerine yapılan atıflar, kısaltılmış şekliyle parantez içerisinde gösterilmiştir

- BAR, Christian** : Limitation and Mitigation in German Tort Law, The Limits of Liability – Keeping the Floodgates Shut, Edited by J. Spier, Kluwer Law International, Netherlands 1996.
- CAN, Mertol** :Türk Özel Sigorta Hukuku, Ders Kitabı, 2. Bası, Ankara 2001.
- CANDAN, Turgut** :Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara 2006.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan** : İdari Yaptırımlar Hukuku, Ankara 2006.
- : İdari Yargıda Kanun Yolları, 2. Bası, Ankara 2006.
- ÇAKIRCA, Seda İrem** : Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu, İÜSBFD, S. 47, 2012, s. 59-94.
- ÇELİK, Ahmet** : Tazminat ve Alacaklarda Zamanaşımı, İstanbul 2004.
- ÇIRAKMAN, Erol** :İdari Davalarda Süreler, Ankara 1976.
- DEVELİOĞLU, H. Murat** : ‘Haksız Fiilden Doğan Tazminat Taleplerinin Tabi Olduğu Bir Yıllık Zamanaşımı Süresinin Başlangıç Anı’, Prof.Dr. Rona Serozan’a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 787-820.
- DÖNMEZER, Sulhi,**
- SAHİR, Erman** : Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1986.
- EMEL Badur** : Çevre Hukuku Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 2006, s. 105-116.
- EREN Fikret** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Bası, Ankara 2013.
- ERİŞGİN Nuri** : Gaz ve Akaryakıt Taşıyan Boru Hattı Sahibinin Hukuki Sorumluluğu, d.t., Ankara 1996.

- ERTAŞ Şeref** : Çevre Hukuku, Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 78, İzmir 1997.
- ERTEN Ali** : Türk Borçlar Hukukuna Göre Bina ve İnşa Eseri Sahiplerinin Sorumluluğu, Ankara 2000.
- ERTAN, Birol,**
- ERTAN, K. Akkoyunlu** : Amme İdaresi Dergisi, C.:38, S.:3, 2005, s. 1-18.
- GÖĞER, Erdoğan** : Petrol Hukuku, Ankara 1967.
- GÖKYAYLA, K. Emre** : “2872 sayılı Kanun’a Göre “Kirleten”in Hukuki Sorumluluğu”, Prof.Dr. Selahattin Sulhi Tekinay’a Armağan, İstanbul, 1999, s. 281-309.
- GÖZÜBÜYÜK, A.P** : Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller, 3. B, Ankara 1977.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref** : Yönetmelik Yargı, Ankara 1996.
- GÜNDAY, Metin** : İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1996.
- GÜNEYLİ Yamaç** : Sınıraşan Boru Hatlarının Üçüncü Kişilere Verdiği Zararlardan Doğan Sorumluluk, Ankara 2012.
- GÜNEYSU Gülin** : Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukuki Sorumluluk, AÜHFD, C.41, S. 1-4, 1989-1990, s. 208-223.
- : Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara, 1989, (yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi.

- HATEMİ, Hüseyin** : Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1998.
- İMRE Zahit** : Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri, İstanbul 1949.
- İNAN, Ali Naim** : Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 1984
- KABOĞLU, İbrahim** : Çevre Hukuku, Ankara 1996.
- KALABALIK, Halil** : İdare Hukuku Ders Notları, Trabzon 2001.
- KARAHASAN, Mustafa R.** : Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, Ankara 1981.
- KARAKOÇ, Yusuf** : Vergi Sorunlarının/ Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları, Ankara 2007.
- KARAYALÇIN, Yaşar** : Mesuliyet ve Sigorta Hukuku Bakımından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara 1960.
- KENDER, Rayegan** : Türkiyede Hususi Sigorta Hukuku, 3. Bası, İstanbul 1985.
- KILIÇOĞLU, Ahmet** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Bası, Ankara 2007.
(Genel)
- : Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet, Ankara 1979.
(Halefiyet)
- KOCAOĞLU, N., Kağan** : Nükleer Tesis İşletenin Hukuki Sorumluluğu:
Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, Ankara 2010, s. 33-112.
- KOÇİSAROĞLU, Cengiz** : Objektif Sorumluluğun Genel Teorisi, DÜHFD, 1984/2, s. 175 vd.

- KOZİOL, Helmut** : Mitigation of Damages under Austrian Law and Ideas for Future Regulations, The Limits of Liability, Edited by J. Spier, Kluwer Law International, Netherlands 1996.
- KURU, Baki.,**
ARSLAN, Ramazan.,
YILMAZ, Ejder : Medeni Usul Hukuku, Ankara 1992.
NOMER, N. Haluk : Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996.
- OFTİNGER Karl/**
STARK Emil : Schweizerisches Haftpflichtrecht, Besonderer Teil, Bd. II/3, Übrige Gefahrdungshaftungen, 4.Aufl, Zürich 1991.
- OĞURLU, Yücel** : İdari Yaptırımlar Karşısında Yargısal Korunma, Ankara 2000.
- OĞUZMAN, K./**
ÖZ, T./ : Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 5. Bası, İstanbul 1995.
(Genel)
- OĞUZMAN, M.K./**
OKTAY-ÖZDEMİR, S./
SELİÇİ, Ö./ : Eşya Hukuku, 16. Baskı, İstanbul 2013. (Eşya)
OKTAY, Saibe : Tapuda Olmayan Taşınmazların Zamanaşımı İle Kazanılması, İstanbul 1990.
ONAR, S. Sami : İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1966.

- ÖZAKMAN, C** : Türk Hukukunda Mecra İrtifakları, dok.t., İstanbul 1978.
- ÖZAY, İl Han** : İdari Yaptırımlar, İstanbul 1985.
- ÖZDEMİR, Enver** : Trafik Kazalarından Doğan Tazminat ve Sigorta Davaları, 2. Bası, İstanbul 1988.
- ÖZGENÇ, İzzet** : Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2006.
- REİSOĞLU, Safa** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, İstanbul 2004.
- SARAÇ, Senem** : Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu, İstanbul 2013.
- TANDOĞAN, Haluk** : '2872 sayılı Çevre Kanunu'na Göre Çevrenin Kirlenmesinden Doğan Sorumluluk', Yargıtay Dergisi, C.: 12, S.: 1-2, Ocak-Nisan, 1986. (Sorumluluk)
- : 'Türk Hukukunda Mecralar', AHDF 1952, C. IX, S. 3-4, s. 135. (Mecra)
- : Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara 1981 (Kusura dayanmayan)
- : Medeni Kanun Açısından Çevre Kanunu, Çevre Kanunu Uygulaması, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara 1987 (Çevre)
- : Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961. (Mesuliyet)

TEKİNAY, S. S./

AKMAN, S./

BURCUOĞLU, H./

ALTOP, A

: Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. B, İstanbul 1993.

TİFTİK Mustafa

: Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Bası, Ankara 2005.

TOROSLU, Nevzat

: Ceza Hukuku Genel Kısım, Ankara 2006.

TUNÇOMAĞ, Kenan

: Türk Borçlar Hukuku, I, Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976.

ULAŞ, Işıl

: Uygulamalı Sigorta Hukuku – Mal ve Sorumluluk Sigortaları, 3. Bası, Ankara 2002.

ULUSAN, İlhan

: Tehlike Sorumluluğu Üstüne, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1970, Yıl:4, Sayı:6.

: Medeni Huukukta Fedakarlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı, İstanbul 1977. (Denkleştirme)

UYGUR, Turgut

: Açıklamalı İçtihatlı Borçlar Kanunu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. 3, Madde 51-108, Ankara 2003, C. 3.

ÜNAL, Mehmet

: Manevi Tazminat ve Kusurun Rolü, AÜHFD 1981, C. XXXV, S. 1-4, s. 397-438.

YENİCE, K./

YÜKSEL, E.

: Açıklamalı –İçtihatlı –Notlu İdari Yargılama Usulü, Ankara 1983.

YILMAZ, Hamdi

: Tapu Sicilinin Tutulmasından Devletin Sorumluluğu –
Hukuk Genel Kurulu Kararı – Tehlike Sorumluluğu, 10.
Yıl Kuruluş Armağanı, MÜHFD, İstanbul 2008.

YÜCE, Melek Bilgin

: “Çevrenin Kirlenmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk”,
Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:VII, S.:
2, 2010.

İnternet Kaynakları

Boru Hattı Taşımacılığında Meydana Gelen Kazalar,

http://tr.wikipedia.org/wiki/Boru_hatt%C4%B1_ta%C5%9F%C4%B1mac%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1#Boru_Hatlar.C4.B1nda_Meydana_Gelen_Kazalar

Convention on Nuclear Safety,

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf449.shtml>

Exposé des Motifs, http://www.oecd-nea.org/law/nlparis_motif.html

German Civil Code (BGB), Section 249, last amended by statute of 1.10.2013, 14.03.2014

http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf

Holtz Catarina, The Concept of Property damage and Related Issues in Liability Law-Possible Implications For The Paris Convention on Third Party Liability in The Field of Nuclear Energy, Nuclear Law Bulletin No: 40, <http://www.oecd-nea.org/law/nlb/NLB-40-EN.pdf>, s. 87-98.

Liability Act 1978, (Haftpflichtgesetz) of 4 January 1978 (BGBl. I, 145), Institute for Transnational Law, 14 Mart 2014

https://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=139

[5](#)

McGRATH Patrick, Third Party Liability in the Field of Nuclear Law An Irish Perspective, Nuclear Law Bulletin No:70, www.nea.fr/html/law/nlb/nlb-70/007_021.pdf

McRae Ben, The Compensation Convention: Path To A Global Regime For Dealing With Legal Liability and Compensation For Nuclear Damage, Nuclear Law Bulletin, No:61,

<http://www.oecd-nea.org/law/nlb/NLB-61/benfinal.pdf> , s. 25-38.

Rylands v. Fletcher, 1868 LR3 HL 330. UK House of Lords Decision. 9 Mart 2014

<http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1868/1.html> .

Rylands v. Fletcher. Wikipedia the free encyclopedia. 9 Mart 2014

http://en.wikipedia.org/wiki/Rylands_v_Fletcher .

Stoiber Carlton/Baer Alec/Pelzer Norbert/Tonhauser Wolfram, Handbook on Nuclear Law,

http://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1160_web.pdf

GİRİŞ

Modern hayatın gelişimi ile birlikte artan ihtiyaçlarımız teknolojinin de hızla gelişmesine gerekli zemin yaratmıştır. Teknolojinin hızlı gelişmesinin yanı sıra sanayi alanındaki uygulamalar, tüketici hakları da gelişmekte ve bu gelişim sorumluluk hukukunu da etkilemektedir.

Bildiğimiz gibi tehlike sorumluluğu, sorumluluk türlerinin en ağıdır. Modern toplum yapısının ve günlük yaşantımızın olmazsa olmaz gereksinimleri ve ihtiyaçlarını karşılamak adına bazı kuruluşlar, işletmeler meydana gelmiştir. Söz konusu ihtiyaçlarımıza motorlu taşıt araçları, enerji işletmeleri, nükleer santraller, hava ve deniz yolları ve s. örnek gösterilebilir. Bu durumda kanun koyucu, bu tür işletmelerin, faaliyetlerin yol açacağı özel tehlike nedeniyle doğabilecek zararlardan işleteni sorumlu tutmuştur.

Her ne kadar ulaşım denilince aklımıza ilk gelen kara, hava ve deniz ulaşımı olsa da bugün kentlerimizin altyapısında yer alan kanalizasyon, su, telefon ve elektrik enerjisi kablolarının boruya olan ihtiyacından da bahsedilmesi gerekir.

Günümüz itibarı ile, boru hatları ile daha çok su, ham petrol, doğal gaz vb. ürünlerin taşınması için kullanılır. Bu işlevi bakımından boru hattı, bazen ‘yaşam hattı’ olarak da adlandırılmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu; 6326 sayılı eski Petrol Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu ve Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi kapsamaktadır. Hemen şunu da belirtelim ki, 6491 sayılı Petrol Kanunu’ndan kaynaklanan bir takım boşlukların giderilmesi maksadı ile 6326 sayılı eski Petrol Kanunu’nu tercih etmiş bulunuyoruz. Şöyle ki, yeni kanunda tehlike sorumluluğuna

ilişkin her hangi bir düzenleme yapılmamış ve boru hatları ile ilgili düzenlemeler yeni kanunla kaldırılmıştır. Konunun kapsam ve önemi bakımından daha ayrıntılı ele alınması hususunda bu yola başvurmuş ve boru hattı işleteninin hukuki sorumluluğunun boyutlarını yürürlükte olan mevzuatlarla karşılaştırmalı olarak ele almaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN, BORU HATTI
VE İŞLETENİN TANIMI

§ 1. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN TANIMI

I. Genel Olarak

Bildiğimiz üzere 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun kapsadığı en önemli yeniliklerden biri de şüphesiz ‘Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme’ kenar başlığı altında bir genel hüküm olarak düzenlenen tehlike sorumluluğu kuralıdır. Ayrıca, tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenlemelerin yeni tehlike olgularının ortaya çıkması durumunda sorumluluklar için özel kanunlar çıkarılması yoluyla gerçekleştirilebileceği vurgulanmalıdır.

Gelişmekte olan günümüz teknolojisinde ve sanayi alanındaki uygulamalar, tüketici haklarının gelişimi sorumluluk hukukunun da alanını genişletmektedir. Hiç şübhesizdir ki, tehlike sorumluluğu sorumluluk hukukunun en ağır türünü oluşturmaktadır. Hukuk düzeni, gerekli şartların varlığı halinde zararlı sonuçları kaçınılmaz olan tehlikeli faaliyetlerde bulunulmasını, toplum hayatına faydalı olacağı öngörülen ölçüde yasaklamaz. Başka bir ifade ile günümüz teknolojinin gelişmesi sonucu ekonomik ve sosyal nedenlere dayanarak kurulması, elde bulunulması, yapılması gerekli bulunan işletme, kuruluş, araç ve diğer tesisatların mahiyetleri gereği yol açtıkları zararlardan, bunlardan yararlanan kimselerin kusuru bulunmadığı ve tehlikenin önlenmesi için gerekli önlemleri almaları halinde bile sorumlu tutulmaları sonucu doğmaktadır. Şöyle ki, kusursuz sorumluluk türü olarak ele alınan tehlike sorumluluğu hukuki niteliği itibarıyla yukarıda değindiğimiz şartı gerektirmektedir.

6098 Sayılı TBK.m.71/I hükmünden de açıkça anlaşılacağı gibi ‘*Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu taktirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur*’.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere tehlike sorumluluğu, sorumluluk türlerinin en ağırını oluşturmaktadır. Kusura dayanmayan bir sorumluluk fikrinin gelişmesinde genellikle kusur olmaksızın doğan işletme kazaları sonucu ekonomik düzeyleri ve güçleri çok sınırlı olan kişilerin düştükleri acı durumun da büyük rolü olduğunu belirtmemiz gerek. Böyle durumda hukuk düzeni sosyal durumdan yetersiz durumda olan işçilerin işletme sahiplerine karşı korunması, desteklenmesi ve bu kaideyle de sosyal dengeyi yaratabilmek amacıyla devlet müdahaleci bir nitelik kazanmış ve bu konuya ilişkin olmak üzere kusursuz sorumluluğa dayanan özel yasalar çıkarılmaya başlanmıştır.

Tehlike sorumluluğu bakımından bir kişinin sorumlu olması için, kusurlu olması ya da objektif özen veya gözetim ödevini ihlal etmesi gerekmez. Şöyle ki, modern toplum yapısının ve ekonomik gelişmenin gerektirdiği boyutta bazı kuruluş ve faaliyetlerin, işletmeleri, varlıkları veya faaliyetin icrasının yol açabileceği tehlike nedeniyle doğabilecek zararlardan bu kuruluş veya işletmenin sahibi ya da işleteni sorumlu tutulacaktır. Tehlikeli kuruluş ve işletme ile zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması, sorumluluk için yeterlidir. Çevre için tehlike arzeden kuruluş ve nesnelere; motorlu taşıt araçları, demiryolları, hava ve deniz yolları, enerji işletmeleri, atom reaktörleri vs. örnek olarak gösterilebilir.

II. Tarihi Gelişimi

Günümüz şartlarında teknolojik gelişmenin bir çağ atladığını söylersek yanlış olmayız. Modern ve ileri sanayi toplumları, teknoloji devriminin ve makineleşmenin simgesi olan

toplumlardır. Tehlike sorumluluğunun tarihi gelişimini incelerken konuyu hem sosyal ve ekonomik açıdan hem felsefi açıdan hem de hukuki açıdan incelemekte fayda var.

19. Yüzyıl özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde Endüstrileşme çağıının belirttiğı ve hızla geliştiğı devirdir. 1825 Sanayi Devrimi sonrasında sanayileşmenin ilk yıllarında feodalizmden kalan sosyal dengesizliğin daha da büyümesi sonucu İktisat Bilimi başta olmak üzere bir çok bilim dalı gelişmeye ve yeni teoriler doğmaya başladı. Böyle bir durumun Hukuk biliminden yan geçmesi söz konusu olamazdı. Gerçekten büyük sermaye ve makine karşısında ekonomik bakımdan güçsüz kimselerin korunması Hukuk biliminde önem kazanmıştır².

Çağımıza damgasını vuran bu gelişmeler insan zekasının ve fikri üretiminin ürünleridir. Her ne kadar çevre ve insan sağlığına zararlı olsa da bu fikri üretimi suçlamak insan zekasının gücünü suçlamak olur. Modern toplumlarda motorlu taşıt araçları, gemi ve uçaklar, enerji işletmeleri, kimyasal maddeler çevre için zarar ve tehlike kaynağı olsa da insan hayatının vazgeçilmezi haline gelmektedir. Bu sebepten bu yararlanmaların karşılığında insan, uğrayacağı zararlara katlanmak zorundadır. Ancak, aynı durum hukuk düzeni için geçerli değildir. Hukuk düzeni, gelişme sonucu zaruri olan bu kuruluş ve faaliyetler zorunluluk olsa dahi insan sağlığına ve çevreye verdiği zarara, zarar görenlerin katlanmasını öngöremez ve kabul edemezdi. Bu sebepten kanun koyucular, tehlike sorumluluğunu kabul etmek, kanunlarla düzenlemek, bunları işletenlere, üçüncü kişiler aleyhine işletmeden doğan zararları tazmin etmek ödevini yüklemek zorunda kalmışlardır. Tehlikenin gerçekleşmesiyle meydana gelecek ekonomik risk tehlikeli faaliyette bulunana, tehlikeli işletmeyi işletene yükletilmiştir. Ancak, tehlikenin gerçekleşmesi durumunda doğabilecek zarar çok büyük olacağından, işleteni de ekonomik sıkıntıya sokmamak maksadı ile kanun koyucu, işletmeleri zorunlu sigorta yaptırmaya tabi tutmuştur. Aynı zamanda

² İMRE, **Zahit**, Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri, İstanbul 1949, s.44.

kanun koyucu, zarara uğrayacak kişilere, zararlarının tamamını değil, önemli bir kısmını alma hakkı tanımıştır. Bununla da kısmen de olsa modern teknoloji ve toplumun riskleri, zarar verenle zarar gören arasında paylaştırılmak istenmiştir.

III. Doktrinde

A. Türk Hukukunda

Bildiğimiz gibi 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun, önceki 818 sayılı Borçlar Kanunu’nundan en belirgin farklarından biri de ‘Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme’ kenar başlığı altında bir genel hüküm olarak düzenlenen tehlike sorumluluğu kuralını kapsamasıdır. Ayrıca, eksikliği duyulan ‘olağan sebep sorumluluğu – yaratılan tehlike sorumluluğu’ ayırımına yeni yasada kesin bir sınır çizilmiştir.

Sorumluluk hukukunun temel taşı ‘kusur ilkesi’ teşkil etmekle birlikte, zaman içinde kusur yoksa sorumluluk da yoktur görüşü ağırlığını kaybetmiş ve böylelikle kusursuz sorumluluk halleri de tanınmaya ve incelenmeye başlanmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu kusur aranmaksızın sorumluluğun söz konusu olabileceği durumları da düzenlemiştir. İlaveten, ekonomik ve sosyal gelişimin de etkisi ile tehlike esasına dayanan sorumluluğun da ortaya çıkmış olduğu görülmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, küreselleşen dünyamızda teknolojinin gelişimi ve toplum hayatının ihtiyaçlarının hızla artması sonucunda ileri gelen tesis ve makineler yaşantımız için vazgeçilmez hale gelmiştir. Ancak, bu tesis ve makinelerin vazgeçilmezliği hususunun yanı sıra, insan hayatına ve çevreye kendilerine özgü zararlar verdikleri de göz ardı edilmemelidir. Öyleyse bu noktada hukuk düzeni, ekonomik ve sosyal gelişim açısından yasaklayamayacağı bu

işletmeleri büyük zarar tehlikesi taşıyan faaliyete sahip olmak gerekçesiyle tehlikeli işletmeyi işleten kişiye sorumluluk yüklemiştir.

Sorumluluk için sadece tehlikeli faaliyet veya işletme ile gerçekteşen zarar arasında uygun nedenselliğın bulunması gereklidir. Kusurun mevcudiyeti, özen yükümünün gerçekteşiğ gerçekteşmediğı, işletmede bir bozukluk veya noksanlığın mevcudiyeti veya işletmecinin yanında çalıştırdıklarının hukuka aykırı fiilerinin zararın tazmin edilmesi yönünden etkisi yoktur³.

Hukuki niteliğı itibari ile ele alındığında kusursuz sorumluluk türü olarak düzenlenen tehlike sorumluluğı gereğince ‘esas itibariyle çağımızda toplum hayatının zorunlu koşulları sonucu; kurulması, yapılması, çalıştırılması, kullanılması ve elde bulundurulması, ekonomik ve sosyal nedenlerle gerekli bulunan tehlikeli kuruluş, işletme, araç ve diğır nesnelerin kullanılmaları ve işletilmeleri sonucu, mahiyetleri gereğı yol açtıkları zararlardan, bunlardan yararlanan kimselerin kusurları bulunmasa ve tehlikenin önlenmesi için her türlü özeni göstermiş olsalar dahi, sorumlu tutulmaları sonucunu doğurur’⁴. TBK’nın Genel Hükümler başlıklı birinci kısmının borç ilişkisinin kaynaklarına ilişkin birinci bölümünün ikinci ayırımı haksız fiilden kaynaklanan borç ilişkilerini düzenlemektedir. Haksız fiilden doğan borç ilişkilerinin düzenlendiğı ikinci ayırımın dört kenar başlık altında düzenlemelere yer verdiğı ve ikinci kenar başlığın ‘Kusursuz Sorumluluk’ olduğı görölmektedir.

³ GÜNEYLİ, Yamaç, Sınıraşan Boru Hatlarının Üçüncü Kişilere Verdiğı Zararlardan Doğan Sorumluluk, Ankara 2012, s. 96.

⁴ ULUSAN, İhsan, Tehlike Sorumluluğı Üstüne, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1970, Yıl:4, Sayı:6, s. 23.

B. Mukayeseli Hukukta

1. Genel Olarak

Kıta Avrupası hukuk sisteminin belirgin özellikleri, soyut hukuki normlara dayanması ve tüm hukuk alanlarının sistematize edilmiş olmasıdır. Kıta Avrupası Hukukunda hakim; kendisinin görmekte olduğu tazminat davasında sorumluluk tür ve dayanaklarından birine bağlı olarak sorunu çözer. Belirttiğimiz bu çözüm yolu ve gelinen sonuç, Alman hukuk geleneğini izleyen hukuk düzenlerinde, hakim tarafından doğrudan yasada aranmak zorundadır. Şöyle ki, bu geleneği izleyen hukuk düzenlerinde yargıç, her ne kadar kendisine hukuk yaratma yetkisi verilmiş olsa da özellikle sorumluluk hukukunda hukuki güvenliğin zedelenmemesi açısından yeni bir sorumluluk olgusu karşısında bile sorunun çözümü yasada aranmaktadır.

Anglo-Amerikan hukuk düzeni, ortaya çıkan her olayın çözümünü olay meydana geldiğinde, bizzat sorunun kendisinde aramaktadır. Şöyle ki, ABD ve İngilterenin de içerisinde bulunduğu ve bu hukuk düzenini izleyen başka ülkeler de bunun bariz numunesidir⁵.

2. Anglo-Sakson Hukukunda

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin içinde bulunduğu Anglo-Sakson hukuk sistemi, Kıta Avrupası sisteminin temelini oluşturan ve kurallar bütününden meydana gelen kanunların ön plana çıktığı bir hukuk sistemi olmayıp, hakimlerin, içtihatları yorumlayarak geliştirdiği bir hukuktur. Bu hukuk düzeninde yüksek dereceli mahkeme kararları kendi alanlarında olmak koşuluyla ilk derece mahkeme hakimleri tarafından takip edilmek zorundadır.

Anglo-Sakson hukukunun doğum yeri İngiltere'de 1962 tarihli Boru Hattı Kanunu hala geçerliliğini korurken, 1996 tarihli Boru Hattı Güvenliği Yönetmeliği ve 2004 Avrupa Birliği

⁵ İMRE, s. 120.

Çevresel Sorumluluk Direktifinin ülkede uygulanmasına yönelik çıkartılan 2009 tarihli Çevresel Zarar Yönetmeliği boru hattı işletenin sorumluluğuna ilişkin destekleyici düzenlemelerdir⁶.

İngiliz Hukuku'nda tehlike sorumluluğunun yargıç kararı ile birlikte ilk defa ortaya çıkışı, Rylands v. Fletcher⁷ davasında görülmüştür. Davalının mülkiyetindeki arazinin yakınında davacı, kömür yatakları davalının arazisinin altına kadar uzanan bir kömür madeni işletmektedir. Bu yataklarda eskiden kullanılan tüneller ve unutulmuş maden kuyuları bulunmaktadır. Davalı, değirmeni için gereken suyu temin etmek için gerekli izinleri alarak yer altında bir su havzası oluşturmaya başlamış ancak havzada biriken su, eski tüneller vasıtasıyla davacının kömür madenlerinde su baskınına sebep olarak zarara yol açmıştır.

İlk mahkeme, kanunun, ortaya çıkan zararda araziyi kullanan kişiye, arazisindeki potansiyel tehlikeli maddeyi saklama yükümlülüğü çerçevesinde mi yoksa sadece kullanan olarak makul ve basiretli tedbirler alma yükümlülüğü çerçevesinde mi sorumluluk yüklenmesi hususunu tartışmış ve fakat davranışının komşu taşınmazlarda zarara yol açacak özen eksikliği veya müdahale (*nuisance*) içermediğinden, sorumluluğun oluşmayacağına karar vermiştir. Temyiz mahkemesi (*Court of the Exchequer Chamber*), kararı iptal etmiş, Yargıtay (*the House of Lords*) ise bu kararı onamıştır. Yargıtay kararı, arazisine kendi kullanımı için getirdiği ve kazması/sızması durumunda olası zarara yol açacak herhangi bir şeyin, kişinin üzerine aldığı risk olarak değerlendirilmesi ve doğal neticelerle bile olsa sızmasından oluşan tüm zararlarda **prima facie** sorumluluk yüklemesi şeklinde hükme bağlanmıştır.

'Rylands v. Fletcher kuralı' olarak tarihe geçen bu karar, tehlike sorumluluğuna atıfta bulunarak, şeyin kaçması/sızmasında failin ihmali veya kasıtlı bir davranışının bulunmadığı ve

⁶ GÜNEYLİ, s. 127.

⁷ **Rylands v. Fletcher**, 1868 LR3 HL 330. UK House of Lords Decision.
<http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1868/1.html> (E.T. 09.03.2014)

hatta olaydan haberinin olmadığı şeklinde kanıt getirilmesine dahi izin vermemiştir. Kurtuluş kanıtı olarak mücbir sebep, mağdurun veya üçüncü kişinin kusuru sayılmıştır⁸.

‘Raylands v. Fletcher kuralı’, İngiliz haksız fiil hukukunda yeni bir alan olarak ‘fevkalade tehlikeli faaliyetler’ için tehlike sorumluluğunun genel ilke olarak kabulünü sağlamıştır.

3. Alman Hukukunda

Alman hukukunda, tehlikeli faaliyetlerden dolayı meydana gelen zararların ekonomik etkilerini toplumsal açıdan daha adil paylaşmak için tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu hukuka aykırı bir davranış için sorumluluk değil, tehlike yaratabilecek faaliyet üzerinde hakimiyet sahibi olan kimsenin işletmesinin tehlikeli sonuçlarından doğan sorumluluktur⁹.

Önceleri Alman hukukunda, boru hattı yapı eseri olarak kabul edilir ve söz konusu bu boru hattını işleten de yapı eseri zilyedi olarak sorumlu tutulurdu. Başka bir ifade ile, yapı eseri niteliğindeki boru hattının işletmecisinin sorumluluğu, BGB (Alman Medeni Kanunu) §836/I uyarınca yapı eserini malik sıfatıyla elinde bulunduran zilyedin (Eigenbesitzer) sorumluluğuna isnat edilmiştir. Daha geniş ifade ile; ‘‘Zilyet olmayan malik, bina veya inşa eserinin durumu hakkında gerekli bilgileri elde edemeyecek ve gerekli tedbirleri zamanında alamayacak durumdadır. Alman hukukuna göre kişi, gerekli özeni göstermiş olduğunu, dolayısıyla hiçbir ihmali olmadığını ispat ederek söz konusu sorumluluktan kurtulabilmektedir. Zilyed de, bina ve inşa eserinin durumunu her zaman kontrol etme ve tehlikeyi gidermek için gerekli tedbirleri alabilme durumunda olan kişidir. Böylelikle, tazmin yükümlülüğü, mevcut hatayı zamanında saptayıp, bertaraf imkanına sahip olana yüklenmiştir. §836 hükmünde sözü edilen

⁸ **Rylands v. Fletcher**. Wikipedia the free encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Rylands_v_Fletcher (E.T. 09.03.2014)

⁹ **ATAMER, M.Yeşim**, Haksız Fiillerden Doğan Sorumluluğun Sınırlandırılması, İstanbul 1996. s. 10.

‘Esgenbesitzer’ kavramı, BGB §872 hükmüne göre ‘şey kendisine aitmiş gibi zilyed olan’dır.’¹⁰. Ayrıca, bu konudaki özel düzenleme, ilk kez İmparatorluk Sorumluluk Kanunu’na göre 15.08.1943 tarihinde yapılan eklemeyeyle dahil edilmiştir.

4. İsviçre Hukukunda

1 Mart 1964 tarihinde yürürlüğe giren ‘Yanıcı Gazların veya Akaryakıtın Boruyla Taşınması Tesisatı Hakkında Federal Kanun’un (RLG) 33 ile 44’ncü maddeleri arasında İsviçre Hukukunda, yanıcı sıvı ve gaz taşıyan boru hatları işletenin hukuki sorumluluğu düzenlenmiştir. Bu yasanın kabuledilmesinin amacı, boru hattının yapımı, işletilmesi, denetlenmesi ve verilecek imtiyazın koşulları gibi idari konuları düzenlemektedir.

İsviçre Hukukunda dar kapsamlı bir tehlike sorumluluğu ilkesi benimsenmiştir. Tiftik’in Oftinger’den atıf yaparak isabetle belirttiği ve bizim de katıldığımız görüşe göre, doktrinde tehlike kavramı açıklanırken, belirli tesis ve faaliyetlerin işletilmelerine bağlı olarak başkaları için yoğun tehlike oluşturmaları özelliği dikkate alınmış ve kavram, işletme tehlikesi (Betriebsgefahr) ile sınırlandırılmıştır. Bununla da işletme tehlikesi ve buna bağlı zararlı sonuçlar, tehlike sorumluluğunun tek ve temel konusu olmuştur¹¹.

Diğer taraftan, İsviçre Hukukunda 2000 yılından itibaren sorumluluk hukukunun tamamının modernleştirilmesine ve yeni bir sisteme geçilmesine ilişkin değişiklikler içeren Sorumluluk Hukukunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı kamuoyuna sunulmuştur. Tasarının 50. maddesi özel kanunlardaki düzenlemelerin yanında özel tehlike arz eden işleri düzenleyen genel bir hüküm içermektedir. Ayrıca, 51/I maddesinin kapsamı daha da genişletilerek özel tehlikeye sahip iş yapan kişinin, kendi rızası ile bu işe katılan herkesten

¹⁰ ERTEN, M.A., Türk Borçlar Hukukuna Göre Bina ve İnşa Eseri Sahiplerinin Sorumluluğu, Ankara 2000. s. 156.

¹¹ TİFTİK, Mustafa, Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, Ankara 2005, s. 30.

sorunlu olacağına hükmetmiştir. Bu maddenin uygulama alanı neredeyse sınırsızdır ve herhangi bir kurtuluş kanıtı öngörülmemiştir¹².

5. Fransız Hukukunda

Boru Hattı Tesisi işletenin sorumluluğu sorununa ilişkin olarak Fransız hukukunda, 16.5.1959 tarihli ve Petrol Boru Hatlarını düzenleyen bir yasa ile yine 23.1.1964 tarihli Gaz Boru Hatlarına İlişkin bir Bakanlar Kurulu Kararı bulunmaktadır. Ancak ne işbu mevzuatta ne de ilgili diğer mevzuatta boru hattı işletenin sorumluluğu sorununa ilişkin özel bir düzenleme bulunmayıp, konuya ilişkin sorunlar genel düzenlemelerle çözümlenmektedir ki bu genel hükümler, 1804 tarihli Code Civil'in (Napoleonic Code/ Code Civil des Français) beş maddesinden (1382-1386) oluşmaktadır¹³. Bu hükümlerin uygulama alanı, uygulamada olduğu yaklaşık 190 yıl zarfı içerisinde uygulama alanı kanunun bizzat uygulayıcısı olan yargıçlarca belirlenmektedir ki buradan da açıkça görülebileceği üzere Fransız Sorumluluk Hukukunda da Anglo-Amerikan etkileri vardır¹⁴.

Burada üzerinde duracağımız husus; düzenlendiği tarihten itibaren Fransız Sorumluluk Hukukuna başka bir bakış açısı getiren ve yasalaştığı döneme kadar örneği pek görülmeyen “eşyadan sorumluluk” (responsabilite du fait des choses; Sachhaftung) hususunu öne çıkartan Cc 1384/1 ile ilgilidir¹⁵. Ayrıca, 1384/I doğan sorumluluğun niteliği itibarı ile Erişgin'in de belirttiği gibi temel olarak ‘kusura dayandırılan görüşler’ ve ‘illiyet bağına dayandırılan görüşler’ olarak ikiye ayrılabilir.

¹² GÜNEYLİ, s. 117.

¹³ ERİŞGİN, Nuri, Gaz ve Akaryakıt Taşıyan Boru Hattı Sahibinin Hukuki Sorumluluğu, d.t., Ankara 1996, s. 80.

¹⁴ ‘Bu süre zarfında, yargının olağanüstü bir çabayla Cc’i sanayi toplumunun gereklerine cevap verebilecek şekilde yorum ve uyarlama çalışması içinde olduğu gözlenmektedir.’ (ERİŞGİN, s. 80.)

¹⁵ ERİŞGİN, s. 81.

6. Avusturya Hukukunda

Boru hattı işletenin hukuki sorumluluğu özel bir düzenleme ile 3 Temmuz 1975 tarihli ‘Boru Hatlarıyla Ticari Malların Taşınmasına İlişkin Federal Kanun’ ile çözüm aranmıştır.

Tehlike sorumluluğu Avusturya Hukukunda da özel yasalarla düzenlenmekte olmakla birlikte hazırlanan yeni tasarıda, tehlike sorumluluğu yüksek tehlike ve yükselen tehlike olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Buradaki yüksek tehlike kavramından, özenle ve alışılmış şekilde faaliyette bulunulmasına rağmen sık ve ağır zararların meydana gelmesine sebep olan haller anlaşılmaktadır.

IV. Uygulamada

Tehlike sorumluluğunun uygulanması, üç ana yöntemle sağlanmaktadır¹⁶. Uygulamada ilk yöntem, tehlike sorumluluğunun mahkeme içtihadıyla, ikinci özel kanunlarla, bir diğer yöntem ise kanunda tehlike sorumluluğuna ilişkin genel bir hükmün kabul edilmesidir.

Bildiğimiz üzere esas ilkenin kusur sorumluluğu olduğu Türk Hukuku’nda tehlike sorumluluğunun genel hüküm ile düzenlenmesi önemli bir yenilik olmakla birlikte doğru ve zaruri bir adımdır. Ancak bununla birlikte hiç kuşkusuzdur ki, TBK.m.71 hükmünde kusursuz sorumluluğun bir türü olarak düzenlemiş olan tehlike sorumluluğu, kusur sorumluluğu ilkesinin esas ilke teşkil ettiği gerçeğini asla değiştirmez.

İster mahkeme kararlarında, isterse de özel kanunlarda ele alınan tehlike sorumluluğunu incelediğimizde tehlike sorumluluğunun Türk Hukuku’nda önemli bir yere sahip olduğu görmekteyiz. Tehlike sorumluluğunu kusura dayanan haksız fiil sorumluluğunda olduğu gibi genel bir hükümle TBK’de düzenlenmesi bir çok bakımdan önemli bir adım sayılmalıdır. Şöyle ki, bu genel düzenleme, hem sorumluluk hukuku alanında önemli gelişmelere sebebiyet

¹⁶ ULUSAN, s. 55.

vermekte, hem de tehlike sorumluluğunun uygulanmasına ilişkin izlenecek yöntemin tehlike sorumluluklarının genel hükümle düzenlenmesi olduğunu vurgu yapmaktadır. Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer hususta, bu genel düzenlemenin özel sorumluluk hükümlerine ve mahkeme kararlarına etkisidir. Daha geniş ifade edersek, tehlike sorumluluğu genel hükümle düzenlenmeden önce bu alan, tehlike sorumluluğuna ilişkin özel sorumluluk hükümleri ve özel sorumluluk hükümlerinin olmadığı veya yetersiz kaldığı durumlarda ise mahkeme kararları ile doldurulmaktaydı.

Çalışmamızın bu kısmında tehlike sorumluluğuna ilişkin TBK. m.71 düzenlemesinin, 6326 sayılı eski Petrol Kanunu, 2918 sayılı Karayolla Trafik Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, ayrıca nükleer santrallerin işletilmesi sonucu doğan sorumluluk açısından uygulama alanlarını değerlendirmeye çalışacağız.

§2. BORU HATTI TESİSİNİN TANIMI

I. Genel Olarak

Ulaşımın ve ulaşım araçlarının günümüz dünyasında yeri ve önemi hemen herkesçe bilinen bir husustur. Ancak ulaşım denilince kaba hatları ile aklımıza ilk gelen kara, deniz ve hava ulaşımı olmaktadır. Oysa özellikle Avrupa ve Amerika’da kentleri bir baştan bir başa örümcek ağı gibi saran bir başka ulaşım aracı da boru hatlarıdır. Bugün kentlerimizin altyapısında yer alan kanalizasyon, su, telefon ve elektrik enerjisi kablolarının boruya olan ihtiyacından bahsederken, bazı ileri ülkelerde sütun bile borularla nakledilmesi hususundan bahsedilmektedir.

Boru hatları çoğunlukla su, ham petrol, fuel-oil vb. gibi sıvıları taşımak için kullanılır. Bu taşınan sıvıların önemi yüzünden boru hatları bazen “yaşam hatları” olarak da anılır. Sıvının

önemi aynı zamanda taşıma sürecinin dikkatli kontrolünü gerektirir. Söz konusu bu süreç sırasında herhangi bir kesinti ciddi sorunlara yol açabilir.

Türkiye, coğrafi bakımdan Avrasya ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya enerji nakil yolları üzerinde yer almaktadır. Türkiye'nin hem önemli bir enerji ithalatçısı ve coğrafi bakımdan en elverişli transit geçiş ülkelerinden biri olması, hem de Batı'nın bölgedeki en sağlam müttefiki olma konumu göz önüne alınırsa, önümüzdeki yüzyılda yaratıcı, dinamik, bilgili ve esnek bir enerji diplomasisine büyük ihtiyaç duyacağınızı söylemek kehanet sayılmaz. Ancak bu hususta hayallere kapılmak da doğru değildir. Hiçbir gelişim kendiliğinden oluşmaz. Enerji projelerinde yer almamız sırf stratejik önemimiz, kardeş Türk Cumhuriyetleriyle bağlarımız ya da başarılı diplomasimiz ile açıklanamaz. Bizimle işbirliği karşılığında üretici ülkelere, üretimi finanse edip gerçekleştiren, boru hatlarıyla taşınmasını sağlayan firmalara ve güzergah üzerindeki transit ülkelere sağlayabileceğimiz menfaatler, düğümü çözecek esas faktörlerdir.

II. Boru Hattı Tesisi Kavramı

A. Genel Olarak

Boru hattı, diğer taşıma araçları ile karşılaştırıldığında farklı özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki, boru hattı, dar ve teknik anlamda birbirine kaynakla tutturulmuş büyük (çapları genellikle 1 metreyi bulmaktadır) borulardan oluşan tesisatlardır. Tanımdan anlaşılacağı üzere bu durumda boru hatları taşıma yolu (aracı), borular ise taşıma kabı olarak nitelik kazanmaktadır¹⁷.

Boru hattının hukuki bakımdan tanımının yapılmasının bir diğer önemi de bu hatların kullanılması ile ortaya çıkabilecek sorumluluğunun kapsamının belirlenmesinde boru hattı olarak hangi tesisatların ve tertibatların bu kavrama dahil olduğunun bilinmesidir.

¹⁷ ERİŞGİN, s. 6.

Bizim de katıldığımız görüşe göre yapılan en kapsamlı boru hattı tanımlarından birisini 1962 tarihli İngiliz ‘Boru Hattı’ Kanun’u içerir. Kanun’un 65’nci maddesince boru hattı, lağım ve kanalizasyon, ısıtmak, soğutmak terbiyatlarından oluşan borular sistemi, tarımsal amaçlı kullanım için tasarlanmış ve tarım alanının sınırları içinde bulunan borular sistemi ve s. değildir. Boru veya sistemin herhangi bir parçasında bir şeyin akışını kolaylaştıran, tetikleyen mekanizmalar, valfler, valf bölmeleri, boru ve sistem boyunca eklenen ve birleşen yapılar, boru ve sistemin katodik korumasını sağlayacak mekanizmalar bir boru veya borular sistemiyle birlikte ilişkilendirilerek ele alınmalıdır. Buradan yola çıkarak boru hattını taşıma işlemini kendi başına değil, bunlarla ilişkilendirilen tertibat ve tesisatlarla yaparlar. Boru hatlarıyla birlikte bu teknik tesisatların tümünü boru hattı tesisleri olarak adlandırabiliriz.

B. Boru Hattı Tesisinin Özellikleri

Bildiğimiz üzere boru hatları, yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından diğer taşıma yollarından (deniz tankerleri, demiryolu) ayrılırlar. Hemen şunu da belirtelim ki, boru hattı tesisinin bir bütün olarak anlaşılabilmesi için teknik olarak tüm özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan aşağıda boru hatlarını yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından inceleyeceğiz.

1. Yapısal Özellikleri

Boru hatlarının yapısal özelliklerini taşıma yolu, taşıma aracı ve taşıma kabını özdeşleştirme bakımından ele alacağız. Boru hattının taşıma aracı olması aynı zamanda onun en temel işlevsel özelliğidir.

Taşıma kabı bakımından boru hatlarında aşınmaya dayanıklı sağlam malzeme olarak yüksek elastikiyet ve mukavemet nedeniyle çelik borular veya polietilen borular

kullanılmaktadır. Uygulanacak basınca göre karada boruların çapı 40-125 cm arasında değişirken, denizlerde 100 cm'i geçmemektedir¹⁸. Taşıma yolu bakımından boru hattı karada, ya toprak içine gömülerek yer altına döşenir ya da yer üstünde kaideler (ayaklar) üzerine yerleştirilir. Yer altına, 20 ile 170 cm arasında değişen derinliklere yerleştirilir. Su altına da 160 m. derinliğe kadar boru hattı döşenebilir.

Petrol boru hatları için tesis ve tertibat bakımından bir diğer önemli husus da pompa istasyonlarıdır. Bu istasyonlar, sıvı içeriğin boru içerisinde iletilmesini sağlarlar. Boru hattının uzunluğu arttıkça, daha fazla sayıda pompa istasyonu gerekebilir. Genellikle iki istasyon arasında mesafe 40 ila 300 km arasında değişebilmektedir. Şunu da belirtelim ki, ana pompa istasyonları tipik olarak tank çiftliği, iletim pompa odası, güçlendirme pompa odası, ayarlama ünitesi, borular, pig ünitesi ve sızıntı tespit sisteminden oluşur¹⁹.

Pompa istasyonlarının yanı sıra petrol boru hatlarının vezgeçilmez parçalarından biri de basınç düşürme ve ölçüm istasyonlarıdır. Şöyle ki, sistemdeki ayarlama ünitelerine emirler ileterek, boru hattının farklı kısımlarındaki talep değişimi doğrultusunda basınç arttırılır veya azaltılır.

Petrol boru hatlarında özel işlevlere sahip bir diğer parça ise vanalardır. Boru hattı sisteminde vanaların 3 temel işlevi vardır. Bunlar; sıvı akışı için sistemi açmak ve kapamak, sıvı akışını düzenlemek veya kısmak ve geri akışı engellemektir.

¹⁸ Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattının Türkiye kısmının ilk 22 km'si 46-inç, takip eden 924 km'si 42-inç iken son 130 km'si 34-inç düşmüştür.

¹⁹ **FEİZLMAYR**, A.H. 1975. Design and Construction of Stations for Oil Pipelines, ILF Consulting Engineers.

2. İşlevsel Özellikleri

Boru hattının işlevsel özelliklerini belirli maddelerin taşınması, yığın taşıma sistemi, taşıma yolu olarak ekonomisi ve ömrü bakımından inceleyebiliriz. Boru hattının tanımında da belirttiğimiz üzere boru hattının amacı ve teknik yapısı itibarıyla bazı maddelerin taşınması gerekmektedir. Gazların ve petrol gibi sıvıların yanı sıra bazı kararlı kimyasal malzemeler de boru hatları vasıtasıyla taşınabilmektedir.

Boru hatları yığın taşıma sistemi özelliği ile günümüz dünyasında ülkelerin artan enerji taleplerini, enerji yatırımlarını karşılamaktadır. Yığın taşıma teriminin anlamını üretim merkezlerinden çıkarılan ham maddenin büyük hacimlerde ve toplu olarak boru hattı şebekeleriyle tüketim noktalarına aktarılmasını anlayabiliriz.

C. Boru Hattı Tesisinin Türleri

Petrolün güvenli ve etkin şekilde taşınmasını boru hatları temin etmektedir. Boru hatları, söz konusu taşıma prosedürünü öncelikle taşıma faaliyetini üretim alanlarından rafinelere daha sonra ise hem petrol ürünlerini, hem de doğal gazı tüketicilere ulaştırmakla tamamlar. Boru hatlarını bu hususiyetlerini göz önünde bulundurarak incelediğimizde enerji çeşidi ve amacına göre iki farklı ayrıma tabi tutarak inceleyebiliriz. Enerji çeşidine göre boru hatları ham petrol, işlenmiş petrol ve doğal gaz boru hatları olarak üçe ayrılırken, amacına göre toplama ve taşıma boru hatları olarak iki temel gruba ayrılabiliriz.

1. Toplama Hatları

Toplama hatları, çoğunlukla işletme içerisindeki kısa mesafelerde taşımaya yararlar. Özellikle üretim alanında, rafinerilerde ve depolama tesislerinde işletme içi taşıma yapan,

bağlantı sağlayan, işletmede gereksinilen yakıtı taşıyan hatlardır²⁰. Aynı zamanda bu hatlar doktrinde ‘yakıt hatları’ olarak da işlenmektedir. Boru hattı işletmesiyle ilgili olmadıkça, işletenin sorumluluğu açısından değer taşımazlar. Çünkü, yalnız dahil olduğu işletme içerisinde kazalara yol açabilirler, bundan dolayı ilgili işletmeden sorumluluk kapsamına girerler. Bu hatların en küçüğü olan akış hatları, genellikle üretici tarafından işletilen ve petrol ve gaz kuyusunu tanklara veya işleme tesisine bağlayan küçük çaplı boru hatlardır. Bu hatların verdiği zararlar, şahsi işletmelere dahil olması sebebinden işletenin sorumluluğa tabi tutulur. Diğer toplama hatları ise akış hatları vasıtasıyla tesislerde toplanan petrol veya doğal gazın daha geniş alanlara ulaştırılmasını sağlayan daha geniş çaplı boru hatlarıdır.

2. Taşıma Hatları

Taşıma hatları, teknik anlamda taşıma işlevi yürüten boru hatlarıdır. Bu hatlar, hem yapısal özellikleri (çap, işletme basıncı gibi), hem de işlevsel özellikleri belirgin biçimde farklı olan hatlardır. Bu anlamda, ham petrol, işlenmiş petrol veya doğal gazın iletimi ya da dağıtım amacıyla kurulan boru hatlarını ifade eder. Taşıma hatları aynı zamanda petrol ve doğal gazı depolama merkezlerinden tüketim merkezlerine ulaştırabilmek için yukarıda da değindiğimiz gibi pompa istasyonları ve diğer bir takım tesislere ihtiyaç duyarlar.

a. İletim Hatları

İletim hatları, genel olarak depolama merkezleri ile limanları, daha sonra limanlarla tüketim merkezleri arasında bağlantıyı sağlamak işlevini görmektedir. Hatların ve taşınan petrolün

²⁰ ERIŞGİN, s. 15.

mülkiyeti bakımından hemen şunu da belirtelim ki, ana hatta bağlanan istasyon giriş ve çıkış vanaları mülkiyet ve sorumlulukların el değiştirebildikleri noktalardır²¹.

b. Dağıtım Hatları

Dağıtım hatları, sadece gazın tüketim veya sanayi merkezlerine ulaştırılmasını sağlayan hatlardır. Önceleri, hava gazı dağıtımında kullanılan bu hatlarla, günümüzde doğal gazın dağıtımı yapılmaktadır. Doğal gazın, iletim hattından alınıp, yararlanılabilecek bir basınçta kullanıcı veya tüketiciye teslimi, dağıtım hatları aracılığıyla gerçekleştirilir. Basıncı genellikle 21 bar olan ana dağıtım hatları, ekseren çelik ve polietilen borulardan oluşmaktadır. Ancak, kesintisiz ve güvenilir bir dağıtım, uygulanacak basıncın gerekli ve yeterli yükseklikte olmasıyla sağlanır. Bu ise, gereken basınç kademe kademe düşürülerek yapılmaktadır. Şöyle ki, çapı 10-70 cm arasında olan ana dağıtım hatlarında basınç 21 bar iken, çapı 6-12,5 cm arasında değişen tali dağıtım hatlarında gaz tüketiciye 1-4 barlık basınçla ulaştırılır.

§3. İŞLETENİN TANIMI

I. Genel Olarak

İşleten kavramı, Türk hukukunda Kıta Avrupası hukukundaki öğreti ve içtihatlarla göre geliştirilmiştir²². Tehlike sorumluluğunun kabulünde etkisi olan gerekçeler bu gelişimde başlıca rol oynamaktadır²³. buna göre daha önce de değindiğimiz gibi toplumsal yaşam için vazgeçilmez olan bazı olgular kendilerine has ve kaçınılmaz tehlikeleri de kendileri ile birlikte getirirler. Bu tehlikeler gerçekleşmedikçe, olgu dışı kimseler için belirlenemeyen ve tanınamayan olgulardır.

²¹ BOTAŞ İletim Şebekesi İşleyiş Düzenlemelerine İlişkin Esaslar'ın 'Tanımlar' bölümünde İletim Şebekesi '...Doğal Gazın taşınması için kullanılan, BOTAŞ'ın mülkiyet ve işletimindeki Doğal Gaz boru hattı şebekesi ile bununla ilgili tesisleri ifade eder'se şeklinde tanımlanmıştır.

²² ERİŞGİN, s. 127.

²³ KOÇHİSAROĞLU, Cengiz, Objektif Sorumluluğun Genel Teorisi, DÜHFD, 1984/2, s. 243.

Ancak, buna karşılık olarak, bu olgular bazı kimseler için de yabancı olmamakla birlikte, tehlikeler bu kişilerce belirlenebilir, tanınabilir ve bu nedenle o tehlikenin gerçekleşmesine karşı konulabilir veya en azından tehlikenin gerçekleşme ihtimalini düşürebilirler²⁴.

Bildiğimiz gibi tüm tehlike sorumluluklarında olduğu gibi, tehlikeli bir olguya sahip olan işleten, bu olduğunun meydana getireceği zararlardan mesuldur. Bu bağlamda, önemli ölçüde tehlike arz eden işletmelerin sorumluluk olgusu olan işletme ve tesisler üzerinde fiilen hakimiyet sahibi olan kişi, sorumlu sıfatına haizdir. Başka bir ifade ile işleten, işletilmekte olan tesis ve işletmelerin sorumlusunu ifade etmektedir. Erişgin, öğretide işleten kavramını şu şekilde tanımlamıştır²⁵:

‘Bir tesis veya işletmeyi, kendi hesabına işleten, kullanan, yararlanan ve üzerinde denetim, yönetim yetkileri olan kimse işleten olarak tanımlanmaktadır. Yani, işleten, o işletme veya tesis üzerinde fiili tasarruf gücünü kullanan, dolayısıyla tehlike kaynağına maddeten egemen olan kimsedir.’

Ancak, burada egemenlik konusunun açıklanmasında fayda görmekteyiz. Bildiğimiz üzere egemenlik, belirli bir konu üzerinde kurulmaktadır. Aynı zamanda egemenliğin, sahibi tarafından, istenen amacın gerçekleşmesi için sadece üzerinde egemenlik tesis edilen konunun seçilmiş olması, sadece bunun kullanılabilmesi, sadece ondan yararlanılabilmesi gerekmektedir. Egemenlik, aynı zamanda sahibine konum kazandırma niteliğine sahiptir. Şöyle ki, egemenlik, sahibine konusu üzerinde hukuki tasarruflarda bulunma yetkisi vermekle birlikte, aynı zamanda kullanma, yararlanma, yönetim ve denetim yetkilerini de vermektedir. Bu kapsamda, egemenlik

²⁴ **BALOTOĞLU, B.** Karayolları Trafik Kanunu’na göre Motorlu Araç İşletenin Hukuki Sorumluluğu (İşleten Kavramı ve Sorumluluğun Şartları), Ankara 1988, s. 46.

²⁵ **ERİŞGİN**, s. 131.

kavramı, hukuken kolayca teşhis ve kabul edilebilir. Ayrıca, yukarıda değindiğimiz sebeplerden kaynaklanarak egemenliğin, tam olarak mülkiyet ilişkilerinde gözüktüğünü söylebiliriz²⁶.

Çalışmamızla yakından ilgisi olduğu için işleten kavramını tehlike sorumluluğunun söz konusu olduğu bazı özel düzenlemelerce de incelenmesinden yanayız.

II. Özel Düzenlemelerde İşleten Kavramı

A. Petrol Kanunu'na Göre İşletenin Tanımı

PK. m.86 2 nci fıkrasında sorumlu kişi sıfatının, petrol hakkı sahibinde olduğuna işaret edilmektedir²⁷. Ancak, kanunun hiç bir kısmında petrol hakkı sahibinin tanımı yapılmamıştır. Her ne kadar petrol hakkı sahibinin tanımı yapılmamış ise de, kavramın özünü oluşturan petrol hakkı, PK. m.3/18'de tanımlanmıştır. Tanıma göre, “Bir müsaadeden veya arama ruhsatnamesinden veya işletme ruhsatnamesinden veya belgeden doğan haklardan her hangi birine "petrol hakkı" denilmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak petrol hakkı sahibini açıklamak mümkündür. Tanım üzerinden yola çıkarak eminlikle söyleyebiliriz ki, petrol hakkı sahibi, petrol endüstrisi dallarından birinde çalışabilmek maksadıyla ilgili makamdan alınan yetkinin sahibi olan kimsedir²⁸. Başka bir ifade ile, bu kapsamda ele alırsak, boru hattı işleteni, boru hattı vasıtası ile petrol taşıma yetkisine sahip olan kişidir²⁹. Bu yetki, ilgili alanda petrol aramak, inkişaf ettirmek³⁰, istihsal etmek³¹, istihsal ettiği petrole nakletmek ve her safhada satmak haklarının da bulunduğu ‘işletme ruhsatnamesi’nden dolayı kullanılabilir.

²⁶ TANDOĞAN, Mecra, s. 229.

²⁷ ULUSAN, s. 222.

²⁸ GÖĞER, Erdoğan, Petrol Hukuku, Ankara 1967, s. 93.

²⁹ ERİŞGİN, S. 136.

³⁰ PK. m.3/6'ya göre ‘Bir petrollü arazinin hudutlarının ve çıkarılabilir petrol varlığının tayini ve petrolün çıkarılması maksadiyle sondajlar yapılmasına ve petrollü arazinin teçhiz edilmesine "inkişaf" ‘ denilmektedir

³¹ PK. m.3/7'ye göre ‘Bir petrollü araziden petrolün çıkarılmasına ve bu petrolün iptidai muamelesine, petrollü arazi dahilinde veya civarında kain depolara, boru hattına veya tasfiyehaneye nakline kadar tabi tutulduğu ameliyelere "istihsal" ‘ denilmektedir.

İlaveten şunu da belirtelim ki, Petrol Kanunu'na göre, gerçek kişiler petrol hakkı sahibi olamazlar. Diğer petrol ameliyelerinde olduğu gibi, boru hattı taşımacılığı için de gerçek kişiler başvuruda bulunamazlar. PK. m.6/III'e göre, yalnız sermaye şirketi türünde kurulmuş olan ve ülke ekonomisine yararlı olabilecek tüzel kişilere Bakanlar Kurulunca belge verilebilir.

B. Çevre Kanunu'na Göre İşletenin Tanımı

Bildiğimiz üzere Çevre Kanunu'na göre çevre kirlenmesinden dolayı meydana gelen sorumluluğun sujesi kirletendir. Kanun'un çevre kirlenmesinden doğan sorumluluğu ele alan 28. maddesi, çevrenin bozulması ve meydana gelen zararlardan 'kirleten ve zarar verenlerin sorumlu olduklarını' hükme bağlamıştır. Kirleten kavramı ise ÇK. m.2 d fıkrasında tanımlanmıştır. Tanıma göre kirleten, 'Faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişileri' ifade etmektedir.

Çevre Kanunu'nda işleten kavramından hangi anlamın çıkarılmasına ilişkin bir düzenleme olmamakla birlikte tanım da yapılmamıştır. Bu durumda işleten kavramının tespiti için yine Karayolları Trafik Kanunu ve konu ile ilgili içtihatlar söz konusu olacaktır³².

C. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Tanımı

Nükleer tesisin işleteninin tanımı, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi'nde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Sözleşmenin 1 nci maddesinin a bendinin 6 ncı alt bendinde yapılan tanıma göre, 'Bir nükleer tesis ile ilgili olarak 'işleten' tabirinden maksat salahiyetli resmi makamca o nükleer tesisin işleteni olarak seçilmiş ve

³² **TANDOĞAN, Haluk**, Medeni Kanun Açısından Çevre Kanunu, Çevre Kanunu Uygulaması, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara 1987, s. 25.

tanınmış kimse'³³dir. Lisans sahibi veya tam yetkilendirilmiş kişi ise lisanslama ve yetkilendirme sisteminde işleten sayılacaktır. Hemen şunu da belirtelim ki, diğer durumlar söz konusu oldukça ise işleten, yetkili resmi makam tarafından, sözleşme hükümleri gereğince, üçüncü kişilerin uğrayacakları zararları karşılayacak mali korumaya sahip olması istenen kişidir³⁴.

Nükleer santral işletenin bir başka tanımı Nükleer Zarara İlişkin Hukuki Sorumluluk Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 1 nci maddesinin 1 nci fıkrasının c bendinde yapılmıştır. Yapılan tanıma göre işleten, bir nükleer tesis ile ilgili olarak tesis devleti tarafından o tesisin işleteni olarak seçilmiş ve atanmış kimsedir³⁵.

Her iki sözleşmede yapılan tanımlara bakıldığında benzerlik farkedilmektedir. İlaveten, Paris Sözleşmesi'nde işletenin seçilmesi ve atanması ile ilgili 'yetkili makam ifadesi kullanılırken, Viyana Sözleşmesi'nde 'tesis devleti' ifadesine yer verilmiştir.

D. Karayolları Trafik Kanunu'na Göre Araç İşletenin Tanımı

KTK.m.3'de yapılan tanıma göre 'İşleten : Araç sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicilde kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehni gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili tarafından başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır.' Araç işleten, gerçek işleten ve farazi

³³ Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi'nin tam metni için bkz. <http://www.taek.gov.tr/anasayfa/132-olcme-ve-analiz/766-hangi-tur-sularda-trityum-analizi-yapilmaktadir-kurumunuzda-simdiye-kadar-yapilan-analizlerde-yuksek-trityum-aktivitesi-tespit-edildi-mi.html> (E.T. 22.06.2014)

³⁴ EXPOSE DES MOTİFS, s.15. Tam metin için bkz. http://www.oecd-neo.org/law/nlparis_motif.html (E.T. 22.06.2014)

³⁵ Nükleer Zarara İlişkin Hukuki Sorumluluk Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin tam metni için bkz. <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infocircs/1996/inf500.shtml> (E.T 22.06.2014)

işleten olmak üzere ikiye ayrılır.

Gerçek işleten, çoğu zaman motorlu aracın sahibi olabileceği gibi, aracın mülkiyetini muhafaza kaydıyla alıcısı veya aracın uzun süreli kiracısı, ariyet ve rehin alanıdır. KTK.m.3'e göre ise araç sahibi, '...araç için adına yetkili idarece tescil belgesi verilmiş veya sahiplik veya satış belgesi düzenlenmiş kişidir.'

Farazi işleten ise, kanunun, gerçek işleten gibi işleten yerine sorumlu tutduğu kişilerdir. Bu durumda farazi işletenler de meydana gelen zarardan gerçek işleten gibi sorumlu tutulacaktır. Bunlar, motorlu araçla mesleki faaliyette bulunan teşebbüs sahipleri, yarış düzenleyicileri, devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, bir motorlu araç çalan ve gasp edenlerdir³⁶.

³⁶ EREN, s. 683.

İKİNCİ BÖLÜM

TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN UNSURLARI, HUKUKİ NİTELİĞİ, BORU HATTI

TESİSİNİN HUKUKİ ESASLARI

VE BU KAPSAMDA BORU HATTI İŞLETENİN

HAKLARI VE BORÇLARI

§4. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN UNSURLARI

I. Genel Olarak

Sorumluluğun şartlarını TBK. m.71 kapsamında ele aldığımızda görüyoruz ki, sorumluluğun doğması için ihtiyacımız olan başlıca şart bir zararın doğmuş olmasıdır. Madde hükmünde de açıkca belirtildiği üzere zararın önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyeti sonucu doğması gerekmektedir. Daha geniş ifade edersek, zararın doğabilmesi için bir işletme faaliyetinin varlığı, bu zararın tehlike sorumluluğu esasına dayanabilmesi içinse, o işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olması ve zararın o işletmenin faaliyeti sonucu doğmuş olması gerekmektedir. İlaveten, zararlar tipik tehlike olgusu arasında uygun illiyet bağının bulunması da gerekmektedir. Aksi taktirde TBK. m.71 hükmü gereğince tehlike sorumluluğu söz konusu olmayacaktır³⁷.

Sorumlu tutulacak şahsın ise, zararı doğuran önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin sahibi ve/ ve yahut işleteni olması gerekmektedir. Ayrıca, TBK. m.71 uyarınca doğan zarardan işletme maliki ve/ ve ya işleteni müteselsilen sorumlu olacaktır ve hükümle kusursuz sorumluluk ihdas edilmiş olduğundan, kusur aranmayacaktır. Diğer taraftan, hükmün kapsadığı esasların

³⁷ TİFTİK, s. 35 vd.

uygulanma hallerinin tespiti açısından hukuka aykırılığın da değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

II. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Unsurları

A. Genel Olarak

TBK'nın çalışmamızın kapsamını belirleyen tehlike sorumluluğu konusunu teşkil eden 'Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme' başlıklı m.71 hükmü, 'Kusursuz Sorumluluk' başlığı altında, 'Hakkanियet Sorumluluğu' ve 'Özen Sorumluluğu'nun yanı sıra kusursuz sorumluluk hallerinden biri olarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Konuyla ilgili madde hükmü bütünüyle aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

“III. Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme

Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müte-selsilen sorumludur.

Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir. Özel-likle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.

Belirli bir tehlike hâli için öngörülen özel sorumluluk hükümleri saklıdır.

Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler.”

Şunu da belirtelim ki, madde hükmünde de anlaşılaçağı üzere tehlike sorumluluğun kaynağı ‘önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyeti’ olarak esas alınmış ve sınırlandırılmış bir tehlike alanı benimsenmiştir. Ancak, yine madde hükmünden anlaşılaçağı üzere her tehlikeli faaliyet de tehlike sorumluluğu kapsamına alınmayacaktır. Başka bir ifade ile hükmün ikinci fıkrasına göre, ‘mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa’ faaliyetler tehlikeli faaliyet olarak nitelendirecek ve tehlike sorumluluğuna sebebiyet verecektir.

Sorumluluğun şartlarını TBK. m.71 kapsamında ele aldığımızda görüyoruz ki, sorumluluğun doğması için ihtiyacımız olan başlıca şart bir zararın doğmuş olmasıdır. Madde hükmünde de açıkca belirtildiğı üzere zararın önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyeti sonucu doğması gerekmektedir. Daha geniş ifade edersek, zararın doğabilmesi için bir işletme faaliyetinin varlığı, bu zararın tehlike sorumluluğu esasına dayanabilmesi içinse, o işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olması ve zararın o işletmenin faaliyeti sonucu doğmuş olması gerekmektedir. İlâveten, zararlar tipik tehlike olgusu arasında uygun illiyet bağının bulunması da gerekmektedir. Aksi taktirde TBK. m.71 hükmü gereğince tehlike sorumluluğu söz konusu olmayacaktır³⁸.

Sorumlu tutulacak şahsın ise, zararı doğuran önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin sahibi ve/ ve yahut işleteni olması gerekmektedir. Ayrıca, TBK. m.71 uyarınca doğan zarardan işletme maliki ve/ ve ya işleteni müteselsilen sorumlu olacaktır ve hükümle kusursuz sorumluluk ihdas edilmiş olduğundan, kusur aranmayacaktır. Diğer taraftan, hükmün kapsadığı esasların

³⁸ TİFTİK, s. 35 vd.

uygulanma hallerinin tespiti açısından hukuka ayırırırılığın da değerkendirilmesi önem arz etmektedir.

B. Zarar

TBK. m.71 kapsamında sorumluluktan söz edilebilmesi için zarar meydana gelmiş olmalıdır. Bütün sorumluluk türlerinde olduğu gibi tehlike sorumluluğunda da zarar, en önemli unsurdur. Zira, bu unsurun olmadığı yerde hiç bir hukuki sorumluluk söz konusu olamaz. Ayrıca, bu unsur, haksız fiil sorumluluğunun genel unsurlarındandır.

Önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin malikinin ve/ veya işletenin TBK. m.71 uyarınca sorumlu tutulabilmesi için, bu işletmenin faaliyetinden zararın doğması şarttır.

TBK’de zarar ilişkin her hangi bir tanım yapılmasa da haksız fiil açısından zarar, bir kimsenin malvarlığında veya şahıs varlığında iradesi dışında meydana gelen eksilme olarak tanımlanabilir³⁹.

Türk hukukunda zarar, maddi ve manevi zarar olarak ortaya çıkar. Maddi zarar, bir kimsenin malvarlığında iradesi dışında gerçekleşmiş eksilmedir. Başka bir ifade ile, maddi zarar, zarar görenin zarar gördüğü olaydan sonra malvarlığında sahip olduğu durum ile zarar verici olay olmasaydı sahip olacağı durum arasındaki farktan ibarettir⁴⁰. Malvarlığında eksilme, malvarlığını oluşturan aktif değerlerin eksilmesi veya pasif değerlerin artması şeklinde meydana gelmektedir. Aynı zamanda zarar, kişinin sahip olduğu aktif değerler üzerindeki haklarından herhangi birinin yok olması veya değerinin azalması ya da pasif değerlerin artması, yani borçların artması halinde de meydana gelebilir. Ayrıca maddi zarar, fiili zarar ve yoksun kalınan kar olmak üzere ikiye ayrılır. İster fiili zararda, isterse de yoksun kalınan karda malvarlığının

³⁹ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Bası, Ankara 2013, s. 521.

⁴⁰ EREN, s. 522.

güncel durumunu tespit etmek zorluk teşkil etmez. Ancak zarar verici olay olmasaydı malvarlığının hangi durumda olacağını tespit etmek farazi bir değerlendirmeye yapılacağı için malvarlığı değerinin hesaplanması bazı zorluklar çıkarabilmektedir.

Zarar görenin malvarlığında meydana gelen eksilme, kişinin iradesi dışında, başka bir deyişle rızası olmaksızın meydana gelmelidir.

Manevi zarar ise, bir kimsenin şahıs varlığında iradesi dışında meydana gelen eksilmeyi ifade eder. Doktrinde baskın görüşe göre, manevi zararın tazmin edilebilmesi için sadece objektif unsur yeterli değildir. Yani, şahıs varlığının haksız bir saldırıya maruz kalması zararın tazmin edilmesi için yeterli değildir. Bunun için objektif unsurla birlikte, sübjektif unsurun da olması gerekmektedir ve bu unsurlar aynı olayda birlikte gerçekleşmelidirler. Objektif unsur, kişinin şahıs varlığının objektif bir saldırıya maruz kalmasını ifade eder. Sübjektif unsur ise, saldırıya uğrayan kişinin söz konusu ihlal sonucu kişiliğinde, bu eksilmeyi yaşaması, hüzne kapılarak ızdırap yaşaması ifade etmektedir.

Yukarıda yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, şahıs varlığının ihlali zarar göre birden çok manevi zarar verebilir.

Tehlike sorumluluğu kapsamında ise maddi ve manevi zararlardan söz edilebilmesi için, kişilik ve malvarlığı değerleri, hukuk düzenince korunan bir kimsenin bu değerlerinde önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyeti sonucu eksilmenin olması gerekmektedir. TBK. m.71 düzenlemesinin kapsamı açısından söyleyebiliriz ki, bir kimsenin önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyeti sonucu ölmesi veya ağır bedensel zarar alması durumunda, yakınları bakımından yansıma zarara uğranılması söz konusu ise, TBK. m.56 hükmüne dayanılarak manevi tazminat talep edilebilecektir.

C. Uygun İlliyet Bağı

Hukuki sorumluluk doğuran unsurlar arasında uygun illiyet bağı önemli konuma sahiptir ve tazminat hukukunun temel ilkesidir. İlliyet bağı şartı olmaksızın bir kimsenin sorumluluğu mümkün değildir. Hukukta, gerçekleşen zararlar sorumluluğun bağlandığı olay veya davranış arasındaki sebep-sonuç ilişkisine, illiyet bağı denir⁴¹.

İlliyet bağı, niteliği ne olursa olsun tüm sorumluluk hallerinde büyük önem taşır. Sorumluluğun bir şartı olarak illiyet bağının gereği, TBK. m.49'da düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre, 'Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür.

Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür.'

Bildiğimiz üzere önemli ölçüde tehlike arz eden işletme malikleri ve/veya işletenleri, söz konusu işletmenin sebep olduğu zararlardan sorumlu tutulmaktadırlar. Buna göre, önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin maliki ve/veya işletenin TBK. m.71 kapsamında sorumlu sayılabilmesi için, sözügeçen işletme ile zarar arasında uygun illiyet bağının olması gerekmektedir. Burada uygun illiyet bağı şartı kusur sorumluluğundaki illiyet bağı ile karıştırılabilir. Tehlike sorumluluğu kapsamında ele alınan uygun illiyet bağı söz konusu olduğu durumlarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, kusur sorumluluğundan farklı olarak burada kusurlu bir fiil yerine, tehlike sorumluluğu bağlanan olgudaki tipik tehlikenin gerçekleşmesidir. Başka bir ifade ile, zararın önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyeti sonucu meydana gelmesi, tehlike sorumluluğu açısından önemli bir şarttır.

Tehlike sorumluluğu bakımından illiyet bağının varlığı için öngörülen bir diğer şart da, tehlikeli faaliyetten kaynaklanabilecek tipik tehlikelerin, söz konusu zararın sebeplerinden birisi

⁴¹ EREN, s. 536.

olup olmadığının tespit edilmesinin zorunlu olduğu yönündedir. Tehlike sorumluluğunun esası olabilecek faaliyetin, ortaya çıkan zararı meydana getirmesi için elverişli bir sebep olup olmadığının tespit edilmesiyle uygun illiyet bağının da varlığı ortaya konulabilir. Söz konusu tespitin yapılması aşamasında ise, sorumluluk olgusunun böyle bir zararı meydana getirebilme imkanına, olayların olağan akışına ve hayat tecrübelerine dayanan bir araştırma yapılır⁴².

D. Hukuka Aykırılık

Kanun koyucu TBK. m.49/I hükmünde ‘Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür’ sözlerine yer vererek hukuka aykırılığı ifade etmiştir. Madde hükmü hukuka aykırılığı haksız fiilin kurucu unsurlarından biri olarak ele alsa da kesin bir tanım yapılmamıştır.

Hukuka aykırılık kavramından ne anlaşılması gerektiği, doktrinde farklı görüşlerce tartışma konusudur. Bu sebepten doktrinde esas iki görüş savunulmaktadır. Bu görüşler, ‘Sübjektif teori’ ve ‘Objektif teori’dir⁴³. Sübjektif teoriye göre zarar verici fiil, failin yetkilerini aşması durumunda hukuka aykırıdır. Yani, zarar verici fiile hukuka aykırılık özelliğini veren, failin fiili işletme yetkisinin olmamasıdır. Ayrıca, fail, kendi yetkilerinin belirlediği sınırlar içinde kaldığı sürece, işlediği fiil zararlı sonuçlansa bile onun bu davranışı hukuka aykırı olmaz.

Objektif teoriye göre ise, zarar verici fiilin hukuka aykırı olup olmasının belirlenmesinde zarar verme olgusu değil, failin davranışı önemli husustur⁴⁴. Bildiğimiz üzere hukuk düzeni, bize kanunla korunan yetkiler tanımakla birlikte, davranışlarımıza belirli sınırlar da çizmiştir. Bu sınırlar, kişilerin hak ve menfaatlerini koruma maksadı güder. Bu sebepten, bir davranış başkalarının korunan hak ve menfaatleri ile çatıştığı durumlarda hukuka aykırılık teşkil

⁴² ERIŞGİN, s. 140.

⁴³ EREN, s. 584.

⁴⁴ EREN, s. 584.

eder. Bu yorumdan yola çıkarak hukuka aykırılık, işlenen fiilin zararlı sonuçlar doğurmasını önleyen ve yahut başkalarına zarar verilmesini yasaklayan emredici nitelikte olan genel davranış kurallarının ihlali olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile, 'kişilerin mal ve şahıs varlıklarını doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde koruma amacı güden, yazılı ya da yazılı olmayan emredici davranış kurallarının ihlaline, hukuka aykırılık denir⁴⁵'. Yapılan tanımlardan da görüldüğü gibi her iki teori arasındaki fark, pratikten daha çok teoriktir.

Hukuka aykırılığın unsurları, olumlu unsur ve olumsuz unsur olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Olumlu unsur, zararlı bir davranışı önlemek maksadı ile yasaklayan bir hukuk kuralı ihlal eden bir davranıştır. Olumsuz unsur ise, somut olayda hukuka uygunluk sebeplerinin mevcut olmamasıdır. Hukuka aykırılık tezimizi kapsayan tehlike sorumluluğu kapsamında ele alındığında ise durum farklıdır. Şöyle ki, fiil ve hukuka aykırılık tehlike sorumluluğunun zaruri unsurları sayılmazlar⁴⁶.

Bildiğimiz gibi tehlike sorumluluğunun ortaya çıkışı ekonomik hayatın, teknolojinin gelişmesi ve sosyal hayatın gereksinimlerini karşılanması ile bağlantılıdır. Modern hayatın şartları, başkaları için çeşitli tehlikeler içeren faaliyetleri kapsamaktadır. Bu bakımdan tehlikeli bir durum yaratmak kanunla yasaklanmış değildir ve aşağıda ele alacağımız şartlar haricinde fiil hukuka aykırı olmaz. Aşağıda şartların olması halinde tehlike faaliyette bulunan kimsenin davranışı hukuka aykırı olabilir:

Bilindiği üzere önemli ölçüde tehlike arz eden işletme maliki ve/ ve ya işleteni işletmenin bakımı, onarımı hususunda ve doğabilecek zararın önlenmesi açısından gerekli tüm özeni göstermek zorundadır. Bu önlemleri almayan kişinin davranışı hukuka aykırı olacaktır. Zira, zorunluluk olmadıkça hiç kimse başka birinin şahıs ve malvarlıklarını tehlikeye sokmamalıdır.

⁴⁵ EREN, s. 586.

⁴⁶ TİFTİK, s. 41.

III. Mukayeseli Hukukta Tehlike Sorumluluğu'nun Unsurları

A. Genel Olarak

Alman hukuk geleneğini izleyen hukuk düzenlerinde, yargıç, tehlike esasına dayanan sorumluluk halleri söz konusu olduğu durumlarda sorunun çözümünü doğrudan yasada aramak zorundadır⁴⁷. Bu durumda yargıç, yeni bir sorumluluk olgusu karşısında bile çözümü yasada aramaktadır⁴⁸. Başka bir ifade ile, her farklı olayda sorumluluğu düzenleyen bir özel yasa hükmü vardır ve bu hükümler uygulanmalı ya da her olay mevcut bir sorumluluk normuna gönderme yapabilmelidir. Şöyle ki, Alman, İsviçre ve Türk hukuk sistemleri böyle bir sorumluluk düzeni kurmuştur⁴⁹.

Belirtilen hukuk düzenleri tehlikeli faaliyet, işletme veya nesneden hareket ederek, bu işletme veya faaliyetin meydana getirdiği zararlardan işletmeyi işleteni, nesneyi elinde tutanı veya tehlikeli faaliyette bulunan kişiyi sorumlu tutmaktadır.

B. Alman Hukukunda

Davranışın hukuka aykırılığını kabul eden Alman hukukunda tehlike sorumluluklarında hukuka aykırılık söz konusu değildir. Şöyle ki, boru hattı tesisinin işletilmesi resmi bir makamın iznine tabidir ve bu sebeple onay verilerek başlatılan bir faaliyetin hukuka aykırı değerlendirilmesi mümkün değildir.

Şartlardan bir diğeri de zarar ve zarar ile boru hattı arasındaki uygun illiyet bağının olup olmamasıdır. HaftpflG §2/1'e göre zarar, sağlığın veya vücut bütünlüğünün bozulması yada ölüm hallerinde olduğu gibi kişiye ilişkin ve/veya eşyaya ilişkin olabilir. Ayrıca, boru hattı ile ortaya çıkan zarar arasında uygun illiyet bağının olup olmadığı da belirlenmelidir. Yukarıda da

⁴⁷ ULUSAN, s. 55.

⁴⁸ ERİŞGİN, s. 51.

⁴⁹ TANDOĞAN, Haluk, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorululuk Hukuku, Ankara, 1981, s. 29.

değindiğimiz üzere tesisin kurallara uyan davranışların hukuk çerçevesinde kaldığı sürece hukuka aykırılık söz konusu olamayacağına göre burada kastedilen bağ ‘tehlike bağı’ niteliğindedir. Başka bir ifade ile, kastedilen bağ ‘tehlike bağı olup, zarar, yaşamda her an karşılaşılabılır türden tehlikelerin, genel yaşam risklerinin değil, sorumluluk olgusuna özgü tipik tehlikenin gerçekleşmesi sonucu olmalıdır’⁵⁰.

Sorumluluğunun genel şartları yanısıra özel şartları da mevcuttur. Alman ilgili mevzuatı uyarınca, boru hattı yapısal açıdan bir bütündür ve işletilmesine yarayan tüm ek tesislerle bir arada bir bütün oluşturur. Yani, boru hattı tesisinin boruların yanında taşıma yapabilmesi için gerekli diğer tesisatlar da bu kapsamda değerlendirilir.

HaftpflG §2/3’e göre hattın dağıtım kısmının tüketicinin hakimiyeti altında olana alana giren kısımdan kaynaklanan zarar sorumluluk kapsamına girmez. Yine, hatla taşınan kuvvetlerin, tüketici tarafından kullanıldığı araç veya tesisatın zarar görmesi ya da zarara sebep olması bu hükmün kapsamında değerlendirilemez. Bu durumda kanıt yükümü işletene ait olup, gerçekleşen zararın tüketicinin hakimiyet alanındaki tesisattan ya da kullanımdan kaynaklandığını ispat etmesi gerekir⁵¹.

Taşınan kuvvetler ve enerji açısından HaftpflG §2 hükmünün kapsamı geniş tutulmuştur. Şöyle ki, enerji maddeleri olarak gazlardan bahsedilirken, herhangi bir sınırlama getirilmediği için bu kapsama doğal gaz, hava gazı ve digger ticari gazları dahil edebiliriz. Aynı zamanda akışkan kavramı ile hem elektrik akımı hem de boru hattı ile yapılan akışlar (...or current escaping from a cable or pipeline..) da hükmün kapsamına alınmıştır.

Bir diğer özel unsur HaftpflG §2 hükmünün metninde, sorumlu tutulacak kişinin boru hattı sahibi/işleteni (the proprietor of an energy establishment) olduğu açıkça belirtilmiştir.

⁵⁰ ERIŞGİN, s. 70.

⁵¹ GÜNEYLİ, s. 113.

Erişgin'in de belirttiği üzere, doktrindeki bir görüşe göre, 'işleten, tesisin işletilmesi hakkında fiili tasarruf sahibi olan; tesise müdahale yoluyla, onun üzerinde etkili olabilen; tesisin teknik açıdan sakıncasız olarak işletilmesi ve onun zararsız durumda tutulması için özen gösterme konumunda olan kimsedir'⁵².

Yine Erişgin'in isabetli bulduğu bir başka görüşe göre, 'sadece anlatılan fiil tasarruf yetkisi yeterli olmaz, aynı zamanda –ve belki esas olarak- tesisi kendi hesabına işletme şartı da gereklidir'⁵³.

C. İsviçre Hukukunda

RLG. m. 33/I hükmüne göre zarar, bir kimsenin ölümü ya da vücut bütünlüğünün ihlali şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, taşınır-taşınmaz mallarda da ortaya çıkabilir. Manevi zararın ortaya çıkması durumunda ise İBK. m.47'e tabi olarak genel hükümler uygulanır.

Sorumluluğun doğabilmesi için gerekli şartlardan biri de zarar ile boru hattı arasındaki uygun illiyet bağının mevcutluğudur. Bu şart, hem işletilen boru hattı hem de işletilme dışı bulunan hatlar için geçerlidir. Uygun illiyet bağının kurularak işletenin sorumluluğunun doğabilmesi için zararın boru hattının yapım bozukluğu ve yahut bakım eksikliğinden kaynaklanması gerekmektedir.

Boru hattından kaynaklanan bir kirlenme veya vücut bütünlüğünün ihlali sonucunda, normun korumayı amaçladığı hukuki değerler çerçevesinde bir ihlal olduğu kabul edilir ve zararın hukuka aykırılığı gerçekleşmiş olur⁵⁴. Başka bir ifade ile, hukuka aykırılık ile burada kastedilen zarar doğuran sonucun hukuka aykırılığıdır.

⁵² ERIŞGİN s. 72.

⁵³ ERIŞGİN s. 72 vd.

⁵⁴ GÜNEYLİ s. 119.

RLG. m.2/I'e göre ancak belirli amaçlarla kullanılan ve m.1/II'nin kapsamına giren niteliklere sahip boru hatlarına işletme imtiyazı verilmektedir⁵⁵. Kanunun 1/I maddesiyle yanıcı, patlayıcı, parlayıcı gaz veya sıvı enerji maddesi ve yakıtları taşıma amacıyla kurulan tüm boru hattı tesisleri kanun kapsamına alınmış ve düzenlenmiştir. Ayrıca, işletme imtiyazı ile ilgili belirtmiş olduğumuz madde hükmünden yola çıkarak boru hattının hangi türden malların taşınması amacıyla kullanıldığı daha kapsamlı ele almakta fayda görmekteyiz.

Taşınan yönünden genel anlamda, bir az önce de değindiğimiz ve RLG. m.1/I'de açıkça belirtildiği gibi sanayide kullanılmak üzere taşınan petrol ve petrol ürünleri, ham gazlar, işlenmiş gazlar, doğal gaz veya petrol işleme merkezlerinde ortaya çıkan atık gazlar ile sıvılar, yine sanayide ve kentlerde yakılmak için kullanılan gaz ve sıvılar da bu kapsama girerler. Bunların dışında hattın kullanımı esnasında gerekli olan ve kullanılan maddelere de RLG. m.33 uygulanır⁵⁶. İlâveten, boru hattının işletilmesi, hattın tesis amacı ile uyumsuzluk kullanılır ise bu halde RLG. m.33 kapsamına girmez ve bu çerçevede bir sorumluluk söz konusunu olamaz. Yani, boru hattının sözünü ettiğimiz nesnelerin taşınması amacı dışında başka maddeler taşınması için kullanıldığı durumlarda m.33 söz konusu olmaz. Bu hususun istisnası, 'amacı dışı' taşınan nesnelerin yukarıda da belirttiğimiz üzere hattın temizlenmesi, bakımı ve onarımı için gerekli olan ve kullanılan mallar ise RLG. m.33 anlamında bir sorumluluktan bahsedebileceğimiz yönündedir.

Yapısal bakımdan, m.1/II çerçevesinde Federal konseyce belirlenen çap ve işletme basıncıyla işletilen ve belirli uzunluktaki boru hatlı kanunun uygulama alanine girer⁵⁷. Şöyle ki, RLG düzenlemelerine göre, 100 metreden daha kısa boru hatlarıyla, bir yanıcı veya patlayıcı gaz ya da sıvıyı işleme, depolama, aktarma ya da dağıtma ana amaçlarıyla kurulmuş tesislerin

⁵⁵ ERIŞGİN s. 59.

⁵⁶ ERIŞGİN, s. 59.

⁵⁷ GÜNEYLİ, s. 120.

tamamlayıcı parçası durumunda olup, bunların işletme çevresine yerleştirilen boru hatları bu yasanın kapsamı dışındadır. Ancak öte yandan, konuya hukuki sorumluluk bakımından baktığımızda RLG. m.41 hükmünde bu sınırlamaların sorumluluk ve sigorta ile ilgili hükümler için geçersizliği belirtilmiştir. Şöyle ki, RLG. m.1/II-IV hükmünde belirtilen ve kapsama alınmayan boru hatları dahi, tehlike sorumluluğu doğuracak olgulara sahiptir. Başka bir deyişle, RLG'deki sınırlama yasanın daha çok idare hukukuna ilişkin bölümleri için geçerli olan bir sınırlamadır⁵⁸. Bununla birlikte boru hattının ayrılmaz parçası sayılan pompalar, vanalar, kapaklar ve depo gibi donanımlar da bu kapsam dahilinde değerlendirilmektedir.

Borular ve taşımaya yardımcı tüm diğer tesisatlardan oluşan boru hattı tesisi kavramı kanun kapsamında değerlendirilir. Ancak ana iletim ve dağıtım hatlarından tüketicinin kullanımına geçtiği teslim noktasından itibaren tüm konut veya sanayi tesislerinin iç tesisat ve bağlantı boruları ve donanımları sorumluluk hükümlerinin kapsamı dışındadır.

D. Fransız Hukukunda

Sorumluluğun şartlarını zarara cansız bir eşyanın yahut eşyanın yol açmış olması ve eşyanın muhafaza altında olması bakımından iki başlıkta ele almakta fayda görmekteyiz.

Zarara cansız bir eşyanın yol açmış olması taktirde ilk olarak belirtmemiz gereken husus, Cc 1384/I'deki tanıma göre cansız olan her madde, katı, sıvı veya gaz olmasına bakılmaksızın, Cc 1384/I anlamında eşya kabul edilir⁵⁹. İlaveten, bu eşyaların zarara yol açabilecek cansız eşya olarak kabul edilmesinin yanı sıra elektrik yükü, ses kayıtları ve/veya radyoaktif ışınlar da zarara yol açan eşya olarak değerlendirilebilir.

⁵⁸ **OFTINGER, Karl, STARK, Emil**, Schweizerisches Haftpflichtrecht, Besonderer Teil, Bd. II/3, Übrige Gefährdungshaftungen, 4.Aufl, Zürich, 1991, N. 41-42.

⁵⁹ **ERİŞGİN**, s. 86.

Cc 1384/I esas itibariyle menkullere ilişkin bir düzenleme olması ile birlikte, bir binanın yıkılması halini düzenleyen Cc 1386 kapsamı dışında kalan gayrimenkullere veya bir gayrimenkule sıkı sıkıya bağlar içinde olan bir eşyaya da uygulanabilmektedir. Ayrıca, doktrinde zarara yıkılmanın değil, eşyanın kötü çalışmasının sebep olacağı durumlarda da Cc 1384/I uygulanacağı öngörülmektedir. Buna göre gaz veya su boruları, asansör, elektrik telleri bu hüküm kapsamında değerlendirilecektir. Bu durumda boru hattı ile taşınan nesnelerin de Cc 1384/I bağlamında ele alınacağına kuşku yoktur.

Zarara cansız bir eşyanın yahut eşyanın yol açmış olması durumunda sorumluluğun şartlarını oluşturacak bir diğer hususta eşyanın hareketi ile zarar arasında uygun illiyet bağının olmasıdır. Fransız Sorumluluk Hukuku sistemine göre, sorumluluğun doğabilmesi için eşya ile zarar verdiği kişi arasında fiziksel bir temas olmalıdır. Eşyanın ilgili öge tarafından hareket ettirilmesinde kasıt var ise bu durum Cc 1384/I'nin uygulama alanı dışında kalmaktadır. Ancak, eşyanın ilk hareket ettirildiği durumda hareket veren ögenin zarar verme kastı bulunmasa dahi, zararın doğmuş olması durumunda zararı muhafız kişi karşılamak zorundadır. Özetle, ister – force majeure olmadığı sürece – eşyanın bizzat kendi hareketinden kaynaklanan olsun, isterse de eşyayı hareket ettiren bir insanın hareketinin sonucu olsun, doğan herhangi zararda sorumluluk eşyaya muhafız olan kişiye aittir. Başka bir ifade ile, Fransız Sorumluluk Hukuku'na göre eşya zararı bizzat yaratan varlık/neden olmaktadır.

Eşya muhafızının, eşyanın zarar anında bulunması gereken yerde ve bulunması gerektiği şekli ile bulunduğunu ispatı bazı durumlarda kusurun bulunmadığını ispatla benzerlik taşımaktadır. Aynı zamanda Fransız yargı içtihatları, söz konusu eşyada ansızın ortaya çıkan değişikliğin yol açtığı durumlar sonucu doğan zararlarda eşyanın normalliğinin ispatına izin vermemektedir.

Sorumluluğun şartını eşyanın muhafaza altında olması bakımından ele aldığımızda belirtmemiz gereken önemli hususlardan biri, eşyanın vermiş olduğu zarar sebebiyle muhafızın sorumluluğunun bulunmasıdır. Bu sorumlulukta Cc 1382 ve 1383 kapsamında değerlendirilmektedir. Fransız Yüksek Mahkemesi İçtihatları⁶⁰ gereğince eşya üzerinde muhafız sayılabilmek için, o eşya üzerinde bizzat hak sahibi olmak zorunluluğu yoktur. Ancak buna karşı Erişgin'in de belirttiği üzere doktrinde bir görüş, 'sorumluluğun kusura dayandığını kabul edenlerce muhafızı belirleyici ölçüt, hukuki durum (situation de droit) olmalıdır. Yani muhafızın hak sahibi olması gerekir' şeklindedir.

Özetle, eşyanın maliki dışında anılan sözleşmelere göre eşyayı kullanan, o eşyadan yararlanan ve yine o eşya üzerinde kontrol ve gözetim yetkisi olan kimseler muhafız olarak nitelendirilmektedirler. Buna göre muhafız kavramı, kural olarak bir bütün olmakla beraber, bölünebilir özelliği de bulunmaktadır. Yani eşya ile ilgili olarak, söz konusu eşyanın muhafızı olma sorumluluğunu birden fazla kişiye yükleyebilme serbestisi vardır. Bu sebeple uygulamada kısa süreli muhafızlık (örneğin; tek bir gün için ödünç alınan servis aracında araç şöförü); bazı bakımlardan üstelenilen ve bu şekli ile kabul edilen muhafızlık (örneğin; boru hattının bakım ve kontrolü görevini üstlenen müteahhit firma) veya eşyanın yapı muhafızlığı ve hareket muhafızlığı ayrımı yapılmaktadır⁶¹.

E. Avusturya Hukukunda

RohrlG maddelerinin kapsamı değerlendirildiğinde zarar, nedensellik bağı ve hukuka aykırılığa ilişkin genel şartların digger incelediğimiz kanunlarla benzerlik gösterdiği gözükmektedir.

⁶⁰ **FRANCK, Arret**, Civ., 2.12.1941, D 1942/I, s. 25.

⁶¹ **ERİŞGİN**, s. 91.

Yapısal açıdan boru hattı sistemi tanımı RohrIG §2/I maddesinde yapılmıştır. Madde tanımına göre boru hattı sistemi, taşıma işlevindeki borular ve bunlara bağlı olarak hattın işletilmesine yarayan yapı ve diğer teknik tesislerin oluşturduğu boru hattı tesisi anlaşılır. İkinci cümlede tanım biraz daha ayrıntılandırılmış ve giriş ve çıkış noktasında taşınan maddenin teslim alınması, taşıyıcı hatlarla dağıtılması, geçici olarak depolanması ve diğer bir taşıma hattına aktarılması veya kullanım veya işlenmesi ile ilgili bir tesise teslim edilmesine hizmet eden yapı ve tesisatlar ile bakım ve onarıma ilişkin tesisler tanıma dahil edilmiştir.

RohrIG §1 gereğince 0.5 bar basıncın altında işletme basıncıyla yanıcı gaz taşıyan boru hatları, su boru hatları ile bakım, inşaat amacıyla kullanılan hat ve ekipmanlar kanunun kapsamı dışındadır.

RohrIG §10 maddesinde de belirtildiği üzere sorumlu olarak kabul edilecek olan kişi boru hattı işleteni görülmektedir. Aynı zamanda bu kapsamda işleten, tesis üzerinde bağımsız tasarruf yetkisi bulunan, tesisi yardımcı kişilerle birlikte kendi hesabına yürüten, özen yükümü çerçevesinde bakım ve onarım yaptıran kişi olabilir⁶².

IV. Uygulamada

A. Petrol Kanunu'na Göre Boru Hattı İşleteninin Sorumluluğunun Şartları

1. Genel Olarak

Bildiğimiz gibi boru hattı işleteninin sorumlu tutulabilmesi için, bir zararın doğmuş olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile zarar, sorumluluğun kurucu unsurlarından biridir. O halde, zararın olmadığı yerde sorumluluk da olmaz⁶³.

⁶² ERIŞGİN, s. 78.

⁶³ KOÇHİSAROĞLU, s. 226.

‘Casum sentit dominus’ kuralında olduğu gibi, boru hattı işletmeciliğinde de tesisin faaliyeti neticesinde meydana gelen zararlarda karşılaşılan kayıplara işleten bizzat katlanmaktadır.

Petrol Kanunu’na göre işletenin sorumluluğunun şartlarını genel şartlar ve özel şartlar olmak üzere iki ayrı grupta ele alarak inceleyebiliriz.

2. Genel Şartlar

Boru hattı işletenin sorumluluğunun genel şartlarını zarar, boru hattı tesisi ve boru hattı tesisi ile zarar arasında uygun illiyet bağının varlığı olarak belirleyebiliriz.

a. Zarar

Türk-İsviçre hukukundaki geleneksel tutuma uygun olarak Petrol Kanunu zararı tanımlamamıştır. Ancak her ne kadar böyle bir tanım yapılmamış ise de tüm sorumluluk hallerinde olduğu gibi burada da zarar, öğreti ve uygulamanın geliştirdiği anlamda, yani, bir kimsenin malvarlığı ve fizik bütünlüğünde iradesi dışında gelişen bir eksilme bir eksilme olarak anlaşılmalıdır⁶⁴.

Bildiğimiz gibi, sorumluluk hukukunda zarar, iki anlamda kullanılmaktadır. Yalnız maddi zararı içeren dar anlamda zarar ve hem maddi, hem de manevi zararı içeren geniş anlamda zarar olarak adlandırılmaktadır⁶⁵.

PK. m.86/2’ye göre ‘Petrol hakkı sahibi; petrol ameliyeleri dolayısıyla kullanma hakkının taallük ettiği gayrimenkule veya bunun üzerindeki tesisler ile civarındaki gayrimenkul veya tesislere yaptığı zararı, kusur olup olmamasına veya yapılan zararın önceden tahmini mümkün bulunup bulunmamasına bakılmaksızın, tam olarak tazmin etmekle mükelleftir.’. Madde

⁶⁴ ERIŞGİN, s. 160.

⁶⁵ ÜNAL, Mehmet, Manevi Tazminat ve Kusurun Rolü, AÜHFD 1981, C. XXXV, S. 1-4, s. 398.

hükümünün lafzına göre işletenin sorumluluğunun doğabilmesi için petrol ameliyesi sırasında ve bu ameliye dolayısıyla üzerinde kullanma hakkı bulunan taşınmaz veya bunun etrafındaki taşınmaz veya tesislerin uğradığı zararlar tazmin edilmelidir. Başka bir ifade ile, boru hattıyla taşıma sırasında ve boru hattının üzerinden geçirilmesi hakkının olduğu taşınmaz ya da bunun üzerinde tesisler ile çevresindeki taşınmaz ve tesislerde ortaya çıkan maddi kayıpların zarar olarak nitelendirildiği görülür. Böylelikle, kanunkoyucu, komşuluk hukukuna göre taşınmaz malikinin komşularına karşı uyması gereken ödevleri, boru hattı söz konusu taşınmaz üzerinde yerleştirildiği için boru hattı sahibine yükleyen bir düzenleme yapmıştır⁶⁶.

b. Boru Hattı Tesis

Bildiğimiz üzere tehlike sorumluluklarında zararın meydana getiren sebep bir işletme, tesis, faaliyet veya bir olaydır. Bu bakış açısıyla yaklaştığımızda boru hattı tesisi de tehlike alanı oluşturmaktadır. Boru hattı tesisi, ister yapısal özellikleri, isterse de onunla taşınan maddelerin çevre için yarattığı tehlike bakımından tehlike sorumluluğu kapsamında düzenlenmiştir.

Sorumluluğu, petrol ameliyeleri dolayısı ile bir zararın doğmasına bağlamış olan PK. m.86/II de, tehlike alanı olarak bu ameliyelerde bulunmanın kabul edilmiş olduğu belirtilmelidir. Şöyle ki, boru hattı işletenin sorumluluğunun meydana gelebilmesi için de zararın bu tesisle petrol taşınması sonucu meydana gelmesi gerekmektedir⁶⁷.

Genel olarak boru hattı tesisin türlerini daha önce incelemiştik⁶⁸. Ancak, bu noktada PK. m.86/II kapsamında belirtmemiz gereken bazı hususlar da var. Şöyle ki, ister PK. m.83/I in yorumundan, isterse de kanunun muhtelif hükümlerinden yola çıkarak PK. m.86/II nin sadece iç boru hatlarına uygulanacağı sonucuna varmaktayız. Sınıraşan boru hatları ile petrol

⁶⁶ ERIŞGİN, s. 171.

⁶⁷ ERIŞGİN, s. 155.

⁶⁸ Bkz. s. 20-21.

taşımacılığında ise petrol hakkı sahibinin sorumluluğu PK. m.86/II kapsamında hükme tabi olmayacaktır. Ancak istisnai hal olarak hemen şunu da belirtelim ki, sınıraşan boru hattına ilişkin Bakanlar Kurulu kararında aksine bir hüküm belirlenmemişse, bu hattın Türkiye sınırları dahilinde kalan kısmı için PK. m.86/II kıyasen uygulanabilmelidir⁶⁹.

c. Uygun İlliyet Bağı

Hiç şüphesizdir ki, işletenin sorumlu olabilmesi için, zararlar boru hattı arasında uygun illiyet bağının olması gerekmektedir⁷⁰. Şöyle ki, zararlar zarar meydana getiren olay arasında sebep-sonuç ilişkisinin varlığı her türlü sorumluluk için şarttır. Bu durumda, Petrol Kanunu'nda soyut olarak düzenlenmiş olan tehlikeyle bağlantısı kurulabilen zararların tazmini istenebilecektir.

Zarar, tesisin tehlike alanındaki hukuki varlıklar üzerinde gerçekleşmiş olmalıdır. Başka bir ifade ile, tesisde meydana gelen olaylar, zararın sebebi olmalıdır. Bu kapsamda, işletilmekte olan bir tesisde sebep, işletme tehlikesidir⁷¹. Bu yüzden, tehlike bağından hareketle, petrol veya doğal gaz teslimine ve miktarının ölçümüne yarayan araçlardan sonraki boru hattında meydana gelen sızmalardan kaynaklanan zararlarda boru hattı işleteni sorumlu olmayacaktır.

3. Özel Şartlar

Boru hattına özgü tehlike, boru hattı taşımacılığı sırasında meydana gelmektedir ve kural olarak, boru hattı tesisinden kaynaklanan zararların düzenlenmesi hususunda kabul edilen kanunlar, tesisin işletilmesi sırasında ve işletme dışında iken ortaya çıkan zararlardan sorumluluğu birbirinden ayırmaktadır⁷². Şöyle ki, zararın, boru hattında petrol taşınması

⁶⁹ ERIŞGİN, 156.

⁷⁰ EREN, s. 537.

⁷¹ ERIŞGİN, s. 199.

⁷² İsviçre RLG 33, Alman HaftpflG §2.

esnasında doğmuş olması, petrol boru hattı tesisinin işlevsel yönünü ortaya koymaktadır. İşlevsel yönden boru hattı, daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle sıvı veya gaz halinde petrolün taşınmasını sağlayan araçtır. Bu bakımdan boru hattı tesisinin, tehlikeli özellik kazanması hattın işletilme halinde olmasına bağlıdır⁷³. Bu bakımdan, boru hattı işleteninin sorumluluğunun özel şartlarını, zararın boru hattının işletilmesi sırasında meydana gelmiş olması ve illiyet bağıni kesen sebeplerin bulunmaması olmak üzere iki ayrı grupta incelemekten yanayız.

a. Zararın Boru Hattının İşletilmesi Sırasında Meydana Gelmiş Olması

Basit bir deyimle, başlıktan da anlaşılacağı üzere boru hattının işletilmesi, hattın işletilme dışı olmaması ve bu hatta taşıma yapılması anlamına gelir⁷⁴. Söz konusu taşıma, petrolün boru hattı içerisinde hareketini sağlayan basıncın verilmesi ile başlar ve en nihayetinde petrolün teslim alınmasını sağlayan cihazlara girmesiyle sona ermiş olur. Taşıma sırasında, hat içerisindeki petrolün herhangi bir sebeple sızması sonucu çevreyi kirletmesi veya üçüncü kişilere zarar vermesi, yangın ve patlamaya sebep olması halinde büyük tehlikelerin ve zararların meydana gelmesi ihtimali hemen hemen kaçınılmaz hal almaktadır. Bu durumda Petrol Kanunu'na göre işleten, bu maddelerin taşınması esnasında meydana gelen zararlardan sorumlu tutulacaktır. Taşımanın bu kısmında, taşınan maddelerin yüksek tehlike kaynağı olması nedeniyle işletene sorumluluk yüklenmiştir. Hemen şunu da belirtelim ki, her ne kadar söz konusu durumda boru hattı işleteni sorumlulu tutulsa da, işletenin sorumluluğunun doğmayacağı durumlar da mevcuttur. Şöyle ki, sözü geçen maddeler dışındaki nesnelerin taşınması, petrol ameliyesi sayılmaz ve işleten, doğan zarardan dolayı PK. m.86/II kapsamında sorumlu tutulamayacaktır⁷⁵. İlâveten, petrolün tesise tesliminden önce veya tüketiciye tesliminden sonar doğacak zararlardan

⁷³ ERİŞGİN, s. 176.

⁷⁴ ERİŞGİN, s. 180.

⁷⁵ ERİŞGİN, s. 181.

boru hattı işleteni sorumlu tutulmaz, çünkü taşınılacak olan maddelerin tehlikelilik özelliği mevcut olsa dahi boru hattına aktarılmadığı için boru hattı tesisinin tipik tehlikesinden söz edilemeyecektir.

b. İlliyet Bağını Kesen Sebeplerin Bulunmaması

Bildiğimiz üzere zararlar tesise özgü tehlikeli faaliyet arasında uygun illiyet mevcut değilse, bu durumda işletenin sorumluluğu doğmayacaktır⁷⁶. Ayrıca, böyle bir mevcut olmakla birlikte, zararın doğmasında bu bağdan daha yoğun etkisi olduğu tespit edilen başka bir sebebin varlığı halinde yine işletenin sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.

İlliyet bağını kesen sebepler, mücbir sebep, zararın görenin ve üçüncü kişinin ağır kusuru olmak üzere üçe ayrılır ve bu sebepler bütün sorumluluk hukukuna uygulanmaktadır⁷⁷. Mücbir sebep, içerisinde umulmayan halin de bulunduğu tesadüfi olayların bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁸. Umulmayan hal ise, sorumlu kişinin irade veya davranışından bağımsız olarak ortaya çıkan, genel bir davranış kuralının veya sözleşmeden meydana gelen borcun kaçınılmaz bir biçimde ihlal edilmesidir⁷⁹. Umulmayan halin mücbir sebebe dönüşmesi için, mevcut şartlarda zararın, gerekli tüm özen gösterilse bile önlenememesi gerekir.

Zarar görenin illiyet bağını kesen davranışı da mücbir sebep gibi işletenin sorumluluktan kurtulmasına yol açmaktadır. Bunun için, zarar görenin kusurlu davranışı ile yanı sıra, bu kişiden sorumlu olan eşya veya bir işletme tehlikesi, aynı zamanda yardımcı kişilerin davranışı vasıtası ile zararlı sonucun doğmasına sebep olan durumun meydana getirilmesi de boru hattı işleteninin

⁷⁶ ERİŞGİN, s. 203.

⁷⁷ TANDOĞAN, Kusura Dayanmayan, s. 79.

⁷⁸ GÖZÜBÜYÜK, A.P., Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller, 3. B, Ankara 1977, s. 25.

⁷⁹ TEKİNAY, S. S./ AKMAN, S./ BURCUOĞLU, H./ ALTOP, A, Tekinay, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. B, İstanbul 1993, s. 1000.

sorumluluğunu aradan kaldırmaya yeterli olacaktır⁸⁰. Hemen şunu da belirtelim ki, işletenin sorumluluktan kurtulabilmesi için, zarar görenin kusurunun işletenin sorumluluğunu engelleyecek, onun karşısına geçecek denli ağır olması gerekmektedir.

Üçüncü kişinin kusurlu davranışı sorumluluğa yol açtığı tartışılan sebebin önüne geçecek yoğunlukta etkili olmuşsa, bu durumda illiyet bağı kesilir. Ayrıca, üçüncü kişinin kusurlu davranışı, zararı doğuran tek ve münhasır sebep ise sorumluluk ortadan kalkar.

B. Çevre Kanun’una Göre İşletenin Sorumluluğunun Şartları

1. Genel Olarak

Bildiğimiz gibi kusursuz sorumluluk esasına dayanan haksız fiil hallerinde kusur aranmaz. ÇK. m.28 uyarınca çevreyi kirletenin hukuki sorumluluğunun varlığından söz edebilmek için ilk olarak kusursuz sorumluluk için gerekli olan unsurların tamamlanması gerekir. Nitekim, Yargıtay bir kararında⁸¹ çevre kirlenmesinde kusursuz sorumluluğun geçerli olduğunu ve sorumluluğu doğuran olayın kendisinin hukuka aykırı sayılacağını vurgulamıştır.

Çevreyi kirletenin hukuki sorumluluğunun şartlarını genel şartlar ve özel şartlar olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

⁸⁰ **ERİŞGİN**, s. 209.

⁸¹ Bu husus kararda “Baz istasyonunun yaydığı radyasyonun referans değerlerin altında olsa bile meskun alanlarda yarattığı radyasyondan dolayı, bu alanlarda uzun süreli radyasyona maruz kalacak insanların sağlığı olumsuz yönde etkilenecektir. Dava konusu istasyonun konumu, yerleşim yerlerine ve davacılar yakınlığı gözetildiğinde, kısa zaman dilimi içinde olmasa dahi uzun zaman diliminde zarar doğurabilir. Çevredekiler için gelecek ve uzun zaman diliminde büyük endişe, psikolojik yapısında tedirginlik ve ümitsizlik yaratarak, kişilerin çalışmasını ve sağlık değerlerini olumsuz olarak etkileyecek ve zararlı sonuç doğuracaktır. Bir istasyon, yönetmeliğe uygun çalıştırılrsa dahi zarar veriyorsa, yönetmeliğe uygun olduğundan söz edilerek zarar verenin sorumluluktan kurtulması mümkün değildir. Yönetmelik ve bu yönetmeliğe göre verilen sertifika, soyut bir belirlemeyi içermektedir. Yargıç, yönetmeliğe değil, yasaya/ genel hukuk kurallarına ve bu bağlamda sorumluluk hukukunun ilkelerine göre karar vermek zorundadır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yarg. 4. HD., 22.09.2008 T., 2007/14629 E., 2008/10720 K. (Kazancı Bilgi Bankası). (E.T. 29.06.2014)

2. Genel Şartlar

Çevreyi kirletenin sorumluluğunun genel şartlarını zarar, çevreyi kirletici faaliyet ve uygun illiyet bağı olarak belirleyebiliriz.

Bildiğimiz gibi, sorumluluğunun meydana gelmesi için gerekli olan ilk etken zarardır. O halde, ÇK. m.28 kapsamında bir sorumluluğun söz konusu olabilmesi için çevrenin kirlenmesinden kaynaklanan bir zarar meydana gelmelidir. Söz konusu zarar eşyanın özünü bozabileceği gibi piyasa değerine de etki edebilir. Zararın şahsa ve ya eşyaya yönelik olmasının tazminat sorumluluğu bakımından farkı yoktur. Şöyle ki, her iki durumda da sorumlu kişiden maddi zararın yanında manevi zarar da istenebilir⁸². Zararın ispatı ise MK. m.6 gereğince zarar görene aittir.

Çevre Kanunu gereğince çevreyi kirletenin sorumluluğunun olmazsa olmaz şartlarından bir diğeri sorumlu kişinin çevre kirliliği yaratabilecek faaliyette bulunmasıdır. Kirletici faaliyet sonucu çevrenin kirlenmesi gerçekleşmiş olduğu anda sorumluluk doğmuş sayılacaktır. ÇK. m.2’de çevre kirliliği, ‘Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki⁸³’ şeklinde tanımlanmıştır.

Sorumluluğun bir diğer genel şartını oluşturan husus ise kirletici faaliyet ile zarar arasında uygun illiyet bağının bulunmasıdır. Çevrenin kirlenmesine sebep olan olay ile meydana

⁸² Yargıtay baz istasyonlarına ilişkin olarak verdiği diğer bir güncel kararında, dar anlamda ve para ile ölçülebilen bir zarar yok ise de, baz istasyonunun insanların kalabalık olarak yaşadığı yere yakınlığı, çevre binalarda ve davacı yanın konutlarında yaşayanların sağlık yönünden büyük endişeler taşıdığı, aynı bölgede yaşayan insanların yaşamının psikolojik olarak olumsuz biçimde etkilendiği ve bunun da insanların psikolojik yapısında tedirginlik ve ümitsizlik yaratacağı açık olması nedeniyle davacıların zarar gördüğünün kabulünün gerektiğinin altını çizmiştir. Yarg. 4. HD., 22.06.2010 T., 2010/4719 E., 2010/7549 K. (Kazancı Bilgi Bankası). (E.T. 30.06.2014)

⁸³ Çevre Kanunu 5491 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce çevre kirliliği; insanların her türlü faaliyetleri sonucu, havada, suda ve toprakta meydana gelen olumsuz gelişmelerle ekolojik dengenin bozulması ve aynı faaliyetler sonucu ortaya çıkan koku, gürültü ve atıkların çevrede meydana getirdiği arzu edilmeyen sonuçlar olarak tanımlanmaktaydı. Kanundaki “insanlar” ifadesi değiştirilmek suretiyle, çoğunlukla tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen çevre kirliliğinin görünür olması sağlanmıştır. Çevre kirlenmesine sebebiyet veren müdahalelerin örneklenerek sayılmasından vazgeçilmiş, bunun yerine isabetli bir şekilde daha genel bir ifade kullanılması tercih edilmiştir.

gelen zarar arasında uygun illiyet bağının yokluğu halinde ÇK. m.28 anlamında, kirletenin sorumluluğundan da söz edilemeyecektir. Çevre zararlarında sıklıkla karşılaşılan illiyet sorunu kendini birden fazla işletmenin veya faaliyetin çevrenin kirlenmesine sebebiyet vermesinde gösterir. Bir diğer ifade ile, bu durumda hangi işletmenin faaliyetinin kirlenmenin esas sebebkarı olduğunu tespit edilemeyeceğinden ortak illiyet, yarışan illiyet ve ya seçimlik illiyet vücut bulabilmektedir. Eren'in isabetle yapmış olduğu 'Zararlı sonuç, ancak hukuken önem arzeden birden çok sebebin (şartın) etkisiyle meydana gelmişse, ortak illiyet söz konusu olur'⁸⁴ tanımından yola çıkarak, birden fazla işletmenin işletmenin/ faaliyetin çevrenin kirlenmesine sebebiyet verdiği durumların pek çoğunda ortak illiyetin ön plana çıkacağını kabul edebiliriz. Hemen şunu da belirtelim ki, ortak illiyetin yanı sıra yarışan illiyet ve seçimlik illiyet de zararın meydana gelme sebebine bağlı olarak uygulanabilir.

3. Özel Şartlar

Çevreyi kirletenin sorumluluğunun özel şartlarını çevreyi kirletici faaliyetin işleteni sıfatı, zarara çevreyi kirletici faaliyetin sebep olması ve işletenin kurtuluş kanıtı getirememiş olması olarak ayırabiliriz.

ÇK. m.28 çevreyi kirleten faaliyette bulunanları çevreyi kirlletmek ve bozmak sebebiyle bizzat sorumlu tutmuştur. ÇK. m.2 çevreyi kirleteni 'Faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişiler' şeklinde tanımlamıştır. Kirletenin ÇK. m.2 kapsamında yapılan tanımından da açıkca anlaşıldığı üzere çevreyi kirleten kişiler gerçek kişiler olabileceği gibi tüzel kişiler de olabilirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, kamu tüzel kişilerinin de

⁸⁴ EREN, s. 546.

çevreyi kirletmeleri halinde idare hukuku çerçevesinde değil, özel hukuk kuralları çerçevesinde sorumlu olmalarıdır⁸⁵.

Sorumluluğun özel şartını oluşturan bir diğer durum zarara çevreyi kirleten faaliyetin sebep olmasıdır. Bu zarara işletilme halinde olan bir faaliyet/ işletme sebep olabileceği gibi işletilme halinde olmayan bir işletme de sebep olabilir. Örnekle ifade edersek, nehir kıyısında faaliyet gösteren bir fabrikanın atıklarının nehre boşaltılması zarara sebebiyet verirse söz konusu faaliyetin işleteni/ sahibi bizzat sorumlu olacaktır. Aynı zamanda işletilme halinde olmayan fabrikanın atık borularının yağın sağanak yağmur sonrası dolarak nehre akması ve bu vesile ile zarar meydana gelmişse, yine de kirletici faaliyet işleteni/ sahibi sorumlu olacaktır.

Sorumluluğun özel şartını oluşturan son durum çevreyi kirletici faaliyette bulunanların sorumluluktan kurtuluş kanıtı getirememiş olmalıdır. Çevre Kanunu'nda bu hususla ilgili düzenleme olmasa da genel hükümler uygulanabilir. Şöyle ki, TBK. m.66/II, zarar verene kurtuluş kanıtı getirme imkanı tanımaktadır. Kanunkoyucu, bu durumda işletenin/ işletme sahibinin sorumluluktan kurtulmasını öngören bir takım koşulları belirlemiş olsa dahi bu koşullar ağır şartlara bağlanmıştır. Bu koşulların gerçekleşmesi için illiyet bağımlı kesen sebeplerden biri var olmalıdır. Öyleyse, mücbir sebep, üçüncü kişinin ağır kusuru ve ya zarar görenin ağır kusuru söz konusu olmalıdır.

C. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Şartları

1. Genel Olarak

Kısaca özetlersek, sivil amaçlı nükleer santral işletenin sorumluluğunun şartlarını nükleer tesis, zarar ve uygun illiyet bağı olarak ayırabiliriz. Bildiğimiz gibi sorumluluğunun söz konusu

⁸⁵ **YÜCE, Melek Bilgin**, "Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:VII, S.: 2, 2010, s. 137- 166.

olabilmesi için en başta bir zararın meydana gelmesi gerekmektedir. Aynı zamanda söz konusu bu zarar, nükleer tesisin işletilmesi sonucu meydana gelen kazadan kaynaklanmalı ve zarar ile zarara sebep olan kaza arasında uygun illiyet bağı mevcut olmalıdır.

Bildiğimiz üzere Paris Sözleşmesi, nükleer tesiste meydana gelen zararların tazminini amaçlamaktadır. Hemen şunu da belirtelim ki, her ne kadar sözleşmenin amacı zararı tazmin etmeye yönelik olsa da, Paris Sözleşmesi, her türlü nükleer faaliyetten doğan zararların tazminini öngören bir sistem getirmemektedir⁸⁶. O halde, nükleer santraller dışında nükleer enerjinin, bilimsel amaçlar gibi farklı maksatlarla kullanımı halinde doğacak zararlar açısından TBK. m.71 düzenlemesi uygulama alanı bulacaktır.

2. Genel Şartlar

a. Zarar

Nükleer santrallerin işletilmesi sonucunda doğan zararın Paris Sözleşmesi kapsamında incelenmesinin önemli olacağı görüşündeyiz.

Paris Sözleşmesi'nde nükleer zarara ilişkin herhangi bir tanım bulunmamaktadır⁸⁷. Paris Sözleşmesi nükleer zarara ilişkin açık bir tanım yapmamış olmakla birlikte, Sözleşme'nin nükleer kaza tanımının yapıldığı 1'nci maddesinin a fıkrası ve zarardan işletenin sorumlu olduğuna dair 3'ncü maddesinin a fıkralarından nükleer zarardan anlaşılması gerekenin ne olduğuna dair bir ipucu yakalamak mümkündür.

⁸⁶ GÜNEYSU, Gülin, Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukuki Sorumluluk, AÜHFD, C.41, S. 1-4, 1989-1990, s. 216.

⁸⁷ McRae Ben, The Compensation Convention: Path To A Global Regime For Dealing With Legal Liability and Compensation For Nuclear Damage, Nuclear Law Bulletin, No:61, <http://www.oecd-nea.org/law/nlb/NLB-61/benfinal.pdf>, s. 31. (E.T. 23.06.2014)

Sözleşme'nin 3'ncü maddesine göre işleten, şahsın ölümü veya hayatına karşı zararın meydana gelmesi ve herhangi bir malın yok edilişi veya zarara maruz bırakılmasından sorumludur⁸⁸.

Bununla birlikte, Paris Sözleşmesi'nin revize edilmiş halinde daha detaylı bir nükleer zarar tanımını yer almaktadır. Bu tanımlama özellikle ekonomik kayıpları, bozulan çevrenin eski haline getirilebilmesi için gerekli olan önlemlere ilişkin masrafları, çevrenin bozulması sonucunda ortaya çıkan gelir kaybını ve önleyici tedbirlere ilişkin masrafları içermektedir⁸⁹.

Nükleer Zarara İlişkin Hukuki Sorumluluk Hakkında Viyana Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol ile (m.2.2) Viyana Sözleşmesi'nde yer alan nükleer zarar tanımı da daha geniş kapsamlı olarak ifade edilmiştir. Buna göre; hayat kaybı veya bedensel zarar ile mal kaybı veya mala verilen zarar, sözü edilen kayıp veya zarar dolayısıyla ortaya çıkan ekonomik kayıp; verilen zarar önemsiz olmadığı sürece, bu önlemler gerçekten alınmış veya alınacak ise zarar görmüş çevreyi eski haline getirme önlemlerine ilişkin masraflar; çevrenin ekonomik çıkar için kullanımında önemli ölçüde zarar görmesi sonucu ortaya çıkan gelir kaybı; önleyici tedbirlerin ve bu tedbirlerden kaynaklanan daha fazla kayıp veya zararın masrafları; yetkili mahkemenin hukuki sorumluluğa ilişkin genel hukuk kurallarının izin verdiği oranda, çevreye verilen zarardan kaynaklanmayan diğer ekonomik kayıp nükleer zarar tanımı içinde yer almaktadır.

aa. Sorumluluğun Kapsamı

Paris Sözleşmesi'ne göre işleten, kural olarak, şahsa ve mala verilen her türlü zarardan sorumludur. Ancak aynı maddenin son cümlesine göre böyle bir hasar veya kayıba bir nükleer kazanın sebep olduğunun ispat edilmesi gerekmektedir. Dolayısı ile Paris Sözleşmesi tazmin

⁸⁸ McRAE, s. 31.

⁸⁹ Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.oecd-nea.org/press/2004/2004-01.html>

edilecek hasar ve zarara ilişkin ayrıntılı hükümler içermemekle beraber, Sözleşme'ye göre tazmin yükümlülüğünün ortaya çıkması için, şahsa veya mala bir nükleer kaza dolayısı ile zarar gelmiş olması gerekmektedir⁹⁰.

Şahsa veya mala gelen zararın ne olduğu ve tazminatın kapsamı, Avrupa ülkelerindeki haksız fiil hukukunun temel ilkeleri gözönünde bulundurularak, ulusal hukuka göre yetkili mahkemeye bırakılmıştır⁹¹.

Diğer taraftan, tesisin kendisi ve ona tahsis edilmiş mallar ile kural olarak, nakil araçlarına verilen zararlar, işletenin sorumluluğu kapsamına dahil olmamaktadır⁹². Ancak taraf devletler özel bir düzenleme ile taşıt araçlarının da tazmin edileceğine dair bir hükmü, tamamlayıcı düzenleme yetkisi çerçevesinde getirebilirler⁹³.

Nükleer tesisin kendisinde meydana gelen hasar ve zarar için Paris Sözleşmesi'ne göre tazminat isteme hakkının olmaması şeklindeki istisnanın amacı; işletenin sağlamış olduğu mali güvenliğin üçüncü kişilerin zararlarının karşılanması yerine nükleer tesislerdeki zararın karşılanması için kullanılmasının önüne geçmektir⁹⁴.

bb. Tesis içinde çalışanların uğradığı zarar

Nükleer bir kaza dolayısı ile zarara uğramış olan tesisin içinde veya dışındaki üçüncü kişilerin zararları Sözleşme'nin 3'ncü maddesi kapsamında tazmin edilmektedir. Buna sözkonusu tesisin çalışanları da dahildir⁹⁵. Birçok ülkede bu şekilde zarara uğramış olan

⁹⁰ EXPOSE DES MOTİFS, s. 39.

⁹¹ EXPOSE DES MOTİFS, s. 39.

⁹² GÜNEYSU, s. 218.

⁹³ GÜNEYSU, s. 218.

⁹⁴ EXPOSE DES MOTİFS, s. 40.

⁹⁵ EXPOSE DES MOTİFS, s. 42.

Çalışanlara, milli sağlık sigortası, sosyal sigorta, işçi tazminatı veya iş hastalıkları tazminatı gibi sistemler kapsamında böyle bir zararın tazminini isteme hakkı verilebilir⁹⁶.

İlke olarak bu gibi sistemler kapsamındaki faydaların, söz konusu tesisin çalışanları veya diğer kuruluşlarda görevli çalışanlar için korunması gerektiği düşünülmektedir. Ancak bu hususa ve alışanların Sözleşme kapsamında tazminat hakkına sahip olmalarının gerekip gerekmediği hususuna karar vermek söz konusu sistemleri kuran kanunlara bırakılmaktadır. Bu kanun ayrıca, bu gibi sistemlerden sorumlu mercilerin, yapılan ödemelerin geri alınması için işletene dönüp dönemeyeceğine de karar verecektir. Ancak işleten tespit edilmiş azami sorumluluktan daha fazlasını ödemeye de zorlanamaz⁹⁷.

b. Nükleer Tesis

Sözleşmeler ve bunlara uygun olarak oluşturulan ulusal mevzuatların ortaya çıkar mış olduğu uluslararası nükleer sorumluluk rejiminin uygulaması, bir nükleer tesiste nükleer bir kazanın meydana gelmesi ile tetiklenir⁹⁸. Bu nedenle nükleer tesis ve nükleer kaza kavramları, nükleer sorumluluk rejiminin özünü oluřturmaktadır⁹⁹.

aa. Tanım ve Kapsam

Paris Sözleşmesi'nin 1'nci maddesinin a bendinin 2'nci alt bendine göre 'Nükleer tesisat tabirinden maksat, herhangi bir nakil vasıtası içinde bulunanlar haricindeki reaktörler, nükleer maddeleri imal eden veya işleyen fabrikalar; nükleer yakıtı izotoplarına ayıran fabrikalar; şualı nükleer yakıtı tekrar işleme tabi tutan fabrikalar; nükleer maddelerin nakli ile ilgili depolama

⁹⁶ EXPOSE DES MOTİFS, s. 42.

⁹⁷ EXPOSE DES MOTİFS, s. 42.

⁹⁸ STOİBER, Carlton/BAER, Alec/PELZER, Norbert/TONHAUSER, Wolfram, Handbook on Nuclear Law, s. 109. http://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1160_web.pdf (E.T. 22.06.2014)

⁹⁹ STOİBER /BAER /PELZER /TONHAUSER, s. 109.

hariç, bu çeşit maddelerin depolanması için tesisler ve içinde nükleer yakıt veya radyoaktif mahsüller veya artığı gibi Avrupa Nükleer Enerji Ajansı İdare Meclisi'nin zaman zaman kararlaştıracığı maddeler bulunan tesislerdir.'

Nükleer Güvenlik Sözleşmesi'nin tanımlar başlıklı 2'nci maddesinin i bendinde ise şöyle bir tanımlama yapılmaktadır¹⁰⁰: 'Her bir sözleşme tarafı için nükleer tesis; radyoaktif malzemelerin oldukları gibi aynı tesiste ve doğrudan nükleer güç kaynağının işletilmesiyle ilgili olarak depolanması, kullanılması ve işletilmesi kolaylıkları da dahil olmak üzere yasal yetki sınırları kapsamında karada üslenmiş sivil nükleer güç santralini ifade eder. Bu santral, tüm nükleer yakıt elementleri reaktör merkezinden kalıcı olarak çıkarıldığında, onaylanmış usule uygun olarak güvenli bir şekilde depolandığında ve düzenleyici organ tarafından bir işletmeden çıkarma programı kabul edildiğinde bir nükleer tesis olmaktan çıkar.'

bb. Nükleer Tesis Kavramı İçinde Değerlendirilemeyecek Tesisler

Paris Sözleşmesi ile getirilen sisteme göre, nükleer maddelerin geçici olarak depolandığı tesisler böyle bir depolamanın geçici ve tesadüfi niteliği nedeniyle nükleer tesis kavramı içinde değerlendirilmez¹⁰¹.

Uranyum yataklarında madencilik, uranyum madeninin öğütülmesi ve fiziki olarak toplanması gibi faaliyetler, yüksek düzeyde radyoaktivite içermediği ve bu tür işletmelerden kaynaklanarak ortaya çıkabilecek zararlar toplumdan daha çok bu faaliyetlerde yer alan kimseleri ilgilendirdiği için, Paris Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmez¹⁰².

¹⁰⁰ Convention on Nuclear Safety, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf449.shtml> (E.T. 22.06.2014)

¹⁰¹ EXPOSE DES MOTİFS, s. 9.

¹⁰² EXPOSE DES MOTİFS, s. 9.

Araştırma laboratuvarları ve uranyum tuzu gibi maddelerin tesadüfî olarak kullanıldığı, nükleer endüstri ile ilgisi olmayan endüstriyel faaliyetler de Paris Sözleşmesi'nin kapsamı dışında bırakılmıştır¹⁰³. Herhangi bir taşıma aracı içinde bulunanlar haricindeki reaktörler, Paris Sözleşmesi kapsamında değerlendirilirken; taşıma aracını hareket ettirmek veya ışıktandırma için elektrik kaynağı olmak üzere taşıma aracında kullanılan reaktörler Paris Sözleşmesi kapsamında yer almamaktadır¹⁰⁴.

c. Uygun İlliyet Bağı

Belli bir nükleer tesis ve olay ile çekilmekte olan zarar arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir¹⁰⁵. Ancak uluslararası sözleşmeler nedensellik bağı ile ilgili olarak hükümler içermemekte¹⁰⁶; bu hususu ulusal hukuka göre yetkili mahkemeye bırakmaktadırlar¹⁰⁷.

Yasal bir iddianın sözkonusu olabilmesi için zararın belli bir olayın sonucunda meydana gelmiş olması, bu olay ve zarar arasında sadece mantıksal değil, doğal ve sıkı bir neden sonuç ilişkisi bulunması ve zararın bu olayın tipik bir sonucu olarak ortaya çıkmış olması gerekir¹⁰⁸. Örneğin 1958 yılında Amerika'da geçen bir olayda, laboratuvar deneylerinde mevcut uranyum kapları zincirleme reaksiyona yol açmayacak optimum miktar ve büyüklükte seçilmiş olmalarına rağmen on iki birbirinden bağımsız ve arka arkaya gerçekleşen olay sonucu olanaksız olan gerçekleşerek reaksiyona girebilecek miktarda uranyum bir kapta birikmiş ve nükleer bir kaza

¹⁰³ EXPOSE DES MOTİFS, s. 9.

¹⁰⁴ EXPOSE DES MOTİFS, s. 11.

¹⁰⁵ STOİBER /BAER /PELZER /TONHAUSER, s. 111.

¹⁰⁶ STOİBER /BAER /PELZER /TONHAUSER, s. 111.

¹⁰⁷ STOİBER /BAER /PELZER /TONHAUSER, s. 111.

¹⁰⁸ HOLTZ, Catarina, The Concept of Property damage and Related Issues in Liability Law-Possible Implications For The Paris Convention on Third party Liability in The Field of Nuclear Energy, Nuclear Law Bulletin No:40, <http://www.oecd-nea.org/law/nlb/NLB-40-EN.pdf> s. 92. (E.T. 23.06.2014)

meydana gelmişti¹⁰⁹. Burada uygun nedensellik bağının yokluğuna rağmen sorumluluk kabul edilmiştir¹¹⁰.

Meydana gelmiş olan zarar ile nükleer kaza arasında neden sonuç ilişkisi kurmak her zaman kolay olamamaktadır. Nükleer bir kaza dolayısı ile şahsa karşı bir zarar meydana gelmesi halinde sözkonusu şahsın radyasyona maruz kalıp kalmadığını ya da kaldı ise hangi dozda radyasyona maruz kaldığını tespit etmek temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ise hangi dozda radyasyonun insan sağlığına zarar verdiğini, yiyeceklerdeki ve çevredeki hangi dozda radyasyonun insan sağlığı üzerinde zararlı sonuçlar doğurabileceğini tespit etmek gerekmektedir.

Nükleer kaza dolayısı ile vücut bütünlüğünde meydana gelen zararın nükleer kazanın gerçekleşmesinden uzun bir süre sonra ortaya çıktığı durumlar özellik taşımaktadır. Gerçekten, nükleer kaza dolayısı ile meydana gelen zarar uzun yıllar sonra, ve hatta bir sonraki nesil üzerinde kendini gösterebilir. Üstelik bu zarar radyasyon ile ilişkilendirilemeyecek farklı hastalıklar biçiminde de ortaya çıkabilir.

Radyasyona maruz kalınan an ile hastalığın ortaya çıkma zamanı arasındaki bağ ile nedensellik ispatlanamaz. Diğer taraftan nedensellik, radyasyona maruz kalınan doz ile de doğru orantılı olmayabilir; küçük dozda maruz kalınan radyasyon bile ileriki zamanlarda bir zararın ortaya çıkmasına neden olabilir. Mesela farklı zamanlarda radyasyon veya diğer kanserojen kaynaklara maruz kalınmış olabilir; ya da lösemi gibi sonradan ortaya çıkan bazı hastalıklar radyasyondan başka veya radyasyonla beraber diğer faktörlerin biraraya gelmesi sonucu ortaya çıkabilir. Özellikle maruz kalınan radyasyon dozunun düşük olduğu durumlarda, radyasyonun ve diğer faktörlerin etkisini birbirinden ayırmak zorluk arz etmektedir.

¹⁰⁹ ATAMER, s. 68.

¹¹⁰ ATAMER, s. 68.

Nükleer kaza dolayısı ile mala verilen zararda nedensellik bağı ile ilgili sorun, nedenselliğin ispatından çok bu bağıın yeterli olup olmadığı hususunda kendini gösterir. Nükleer kaza dolayısı ile cansız varlıklar üzerinde gerçekleşen zarar kazadan kısa bir süre sonra ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada temel sorun, radyasyon seviyesinin hangi düzeyde artması sonucu sözkonusu malda kirlenmenin meydana geleceğini tespit etmektir.

3. Özel Şartlar

Paris Sözleşmesi'ne göre işleten, kural olarak, şahsa ve mala verilen zarardan sorumludur. Ancak, aynı zamanda belirtelim ki, böyle bir zarar veya hasara nükleer kazanın sebep olduğunun isbat edilmesi gerekmektedir. Paris Sözleşmesi hasar ve zarar ilişkin ayrıntılı hükümler içermese de Sözleşme'ye göre tazmin yükümlülüğün ortaya çıkması için, şahsa veya mala bir nükleer kaza dolayısı ile zarar gelmiş olması ve illiyet bağıını kesen sebeplerin bulunmaması gerekmektedir¹¹¹. Bu bakımdan, sivil amaçlı nükleer santral işletenin sorumluluğunun özel şartlarını, zararın nükleer santralin işletilmesi sırasında doğmuş olması ve uygun illiyet bağıını kesen sebeplerin bulunmaması olmak üzere iki ayrı grupta ele alabiliriz.

Zararın sorumluluğa yol açabilmesi için, zararın nükleer tesisteki veya o tesisten gelen nükleer maddeler ile ilgili nükleer kazadan doğması gerekmektedir¹¹². Ayrıca, Paris Konvansiyonu'na göre, nükleer maddelerin taşınması esnasında taşıma araçlarının uğradığı kayıplar da zarar olarak ele alınmaktadır.

Sivil amaçlı nükleer santral işletenin sorumluluğunun bir diğer özel şartı ise zarar ile tehlikeli faaliyet arasında uygun illiyet bağıını kesen sebeplerin bulunmamasıdır. Şöyle ki, zararın meydana gelmesinde zarar görenin kusuru var ise veya zarar düşmanca hareketler, doğal afetler

¹¹¹ EXPOSE DES MOTİFS s. 39.

¹¹² KOCAOĞLU, N. Kağan, Nükleer Tesis İşletenin Hukuki Sorumluluğu: Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, Ankara 2010, s. 87.

ve iç savaş sonucu doğmuş ise işletenin sorumluluğu ortadan kalkabilir. Nükleer tesis işleteni, düşmanca hareketler, iç savaş gibi nedenlerin yol açtığı zararlardan sorumlu olmasa da, doğal afet sonucu doğan zararlarda durum bir az farklılık teşkil etmektedir. Şöyle ki, doğal afetler tamamen istisnai nitelikte olup öngörülmesi mümkün olmayan doğa olayı¹¹³ olsa da ülkesinde nükleer santral olan devlet kendi hukuk düzenince işleteni doğal afet nedeniyle meydana gelen zararlardan da sorumlu tutabilir¹¹⁴. Zararın meydana gelmesi kısmen veya tamamen zarar görenin kusurlu davranışından kaynaklanıyorsa, yetkili mahkeme ulusal hukuku esas alarak konunun sonuca bağlanmasını sağlayabilecektir¹¹⁵. İşletenin, böyle bir zarardan sorumlu tutulmaması halinde, zarar görenin sorumluluğu, uygulanacak hukukun konuya ilişkin genel haksız fiil hükümleri uyarınca tespit edilecektir¹¹⁶.

D. Araç İşletenin Sorumluluğunun Şartları

1. Genel Olarak

Bildiğimiz gibi, işleten ve teşebbüs sahibinin sorumluluğunda modern eğilim, tehlike sorumluluğudur¹¹⁷. Bu kapsamda çeşitli uluslararası sözleşmeler ve kanunlar düzenlemeler yapılmış olsa da sorumluluğun doğması için öngörülen şartlarda bazı farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Kanunkoyucu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nu düzenlerken çağdaş eğilime uygun olarak, işleten ve teşebbüs sahibinin sorumluluğunu tehlike sorumluluğu olarak düzenlemiş, ancak sorumluluğun bu türünün doğmasını da zararın aracın işletilmesinden doğması şartına bağlamıştır.

¹¹³ GÜNEYSU, Gülin, Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara 1989, (yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, s. 48.

¹¹⁴ EXPOSE DES MOTİFS, s. 48.

¹¹⁵ EXPOSE DES MOTİFS, s. 48.

¹¹⁶ GÜNEYSU, s. 48.

¹¹⁷ EREN, s. 672.

Araç işletenin ve teşebbüs sahibinin sorumluluğunun şartları genel ve özel şartlar olmak üzere iki türe ayrılmaktadır.

2. Genel Şartlar

Genel şartları kısaca özetlersek, araç işletenin ve teşebbüs sahibinin sorumluluğunun genel şartlarını zarar, motorlu araç ve uygun illiyet bağı olarak ayırabiliriz. Bildiğimiz gibi sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için en başta bir zararın meydana gelmesi gerekmektedir. Söz konusu bu zarar sadece ölüm veya vücut bütünlüğünün bozulması şeklinde sınırlandırılmaz. Zarar, ölüm ve vücut bütünlüğünün bozulması şeklinde ortaya çıka bileceği gibi, eşyaya ilişkin de olabilir. Bildiğimiz gibi eşyaya ilişkin zarar, eşyanın yok olması, hasar görmesi, tahrip olması veya kaybolmasından meydana gelmektedir. Demek ki, burada eşyaya yönelik olabilecek zarar, taşınır mallarda meydana gelebileceği gibi taşınmazlarda da söz konusu ola bilmektedir¹¹⁸.

Bir diğer genel şartımız, sorumluluğunun doğmasında en başlıca unsur olan zararın bir motorlu aracın sebep olduğu trafik kaza sonucu meydana gelmiş olmasıdır. Trafik kazasının KTK. m.3’de yapılan tanımına göre trafik kazası, ‘Karayolu üzerinde hareket halinde olan bir veya birden fazla aracın karıştığı ölüm, yaralanma ve zararlar sonuçlanmış olan olaydır’ Tanımdan da açıkca anlaşıldığı üzere zarar sebebiyet veren motorlu aracın trafik kazasının yaşandığı anda hareket halinde olmalıdır. Zira, park halinde olanda bir araca hayvan veya yürüyen insanın çarpması araç hareket halinde olmadığından kaza niteliği taşınmaz¹¹⁹.

Sorumluluğun doğması için son olarak zarar ile zarara sebep olan motorlu araç arasında uygun illiyet bağı olmalıdır. Burada illiyet bağının gerçekleşmesi için aracın zarar gören kişinin vücuduna teması şart değildir. Motorlu araç aniden görünmesiyle bir insanı korkutmuş ve

¹¹⁸ EREN, s. 673.

¹¹⁹ EREN, s. 676.

bundan zarar doğmuşsa, illiyet bağı gerçekleşmiş olur. İlâveten, bu durum illiyet bağının ispat yükü zarar görene aittir.

3. Özel Şartlar

Sorumluluğun özel şartları da genel şartları gibi üçe ayrılmaktadır. Bunlar, işleten ve teşebbüs sahipliği sıfatı, zarara motorlu aracın işletilmesinin sebep olması ve nihayet işletenin kurtuluş kanıtı getirememiş olmasıdır.

KTK. m.85 motorlu aracın sebep olduğu zarardan her şeyden önce araç işleteni sorumlu tutmuştur. KTK. m.3’de yapılan tanıma göre işleten, ‘Araç sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicilde kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehni gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili tarafından başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır.’ Ayrıca KTK. m.85/V’de açıkca ifade edildiği gibi, ‘İşleten ve araç işleticisi teşebbüsün sahibi, aracın sürücüsünün veya aracın kullanılmasına katılan yardımcı kişilerin kusurundan kendi kusuru gibi sorumludur.’

Sorumluluğun özel şartını oluşturan bir diğer husus zarara motorlu aracın işletilmesinin sebep olmasıdır. Söz konusu kazaya işletilme halinde olan bir araç sebep olabileceği gibi, işletilme halinde olmayan bir aracın işleteninin ya da yardımcı kişilerin kusuru da sebep olabilir. Ancak burada belirttiğimiz işletilme halinde olmayan araç park halinde olan araçla karıştırılmamalıdır. Park halinde olan araçlar da ilke olarak işletilme halinde değildir, lakin burada işletilme halinde olmayan araç dediğimizde kasettiğimiz trafik akımı içinde park edilmiş araçtır. Ayrıca kazaya araçtaki bozukluğun sebep olduğu durumlar da işleten sorumlu tutulacaktır.

Nihayet üçüncü ve son şartımız da işletenin kurtuluş kanıtı getirememiş olmasıdır. Bu hususla ilgili KTK. m.86'ya yönelenmemizde fayda görmekteyiz. KTK. m.86, 'İşletenin veya araç işleticisinin bağlı olduğu teşebbüs sahibinin, sorumluluktan kurtulması veya sorumluluğun azaltılması' başlığını taşınmaktadır. Madde hükmünün birinci fıkrasına göre, 'İşleten veya araç işleticisinin bağlı olduğu teşebbüs sahibi, kendisinin veya eylemlerinden sorumlu tutulduğu kişilerin kusuru bulunmaksızın ve araçtaki bir bozukluk kazayı etkilemiş olmaksızın, kazanın bir mücbir sebepten veya zarar görenin veya bir üçüncü kişinin ağır kusurundan ileri geldiğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur.' Hükümden de görüldüğü gibi işletenin sorumluluktan kurtulması için bazı ağır şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Öncelikle işleten, zarara sebep olan kazanın mücbir sebepten ya da zarar görenin ağır kusurundan meydana geldiğini ispar etmelidir. Ayrıca, kazada üçüncü kişilerin ağır kusuru varsa, bu durumda da işleten sorumluluktan kurtulmuş olacaktır. İlâveten, işleten, zararın meydana gelmesinde kendisinin kusuru olmadığını ve ya bu zararın, araçta olan herhangi bir bozukluk sonucu doğmadığı ispat ederse de sorumluluktan kurtulmuş olacaktır¹²⁰.

Ayrıca, KTK. m.86/II'de de belirtildiği üzere 'Sorumluluktan kurtulamayan işleten veya araç işleticisinin bağlı olduğu teşebbüs sahibi, kazanın oluşunda zarar görenin kusurunun bulunduğunu ispat ederse, hakim, durum ve şartlara göre tazminat miktarını indirebilir.'

§5. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ

I. Genel Olarak

18. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan sanayi devrimleri ve teknoloji gelişmeleri sonucu tehlike sorumlulukları dikkate alınmış ve kabul edilmesi zorunda kalınmıştır. İster kanunlarla isterse de doktrinsel olarak ele alınan bu sorumlulukların düzenlenmesinde, giriştikleri faaliyetle

¹²⁰ EREN, s. 702.

ya da işlettikleri bir işletme ile çok sayıda zarara veya nitelik bakımından bk zararlaraya sebebiyet verme ihtimali bulunanların, bu zararlaraya katlanmaları gerektiği dşncesi etkili olmuřtur¹²¹.

II. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

A. Genel Olarak

Tiftik’in de belirttiği gibi, ‘Tehlike sorumluluğunun temelini tehlike kavramı oluşturur’. Hemen şunu da belirtelim ki, burada söz konusu olan ‘tehlike’ kavramı günlük dilde kullanılan tehlike kavramı ile karıştırılmamalıdır. şöyle ki, günlük dilde kullandığımız telike kavramı, tehlikeli olarak nitelendirilen fiil sonucu zararın meydana gelebileceği dşncesini kapsamaktadır. Yani, somut olayda gerçekleşen tehlikenin bk olması, onun tehlike sorumluluğu kapsamında ele alınacağı anlamına gelmez. Ancak, bu kavramı tehlike sorumluluğu kapsamında değerlendirdiğimizde ise görmekteyiz ki, burada söz konusu tehlike, sık sık meydana gelen ve yahut nadiren meydana gelmesiyle birlikte bk zararlaraya sebebiyet vermesi ihtimali bulunan durumlar kastedilmektedir.

Tehlike sorumluluğunun önemli bir özelliği de, zararın paylaştırılmasında grlr¹²². Yani, tehlike sorumluluğu zarar doğmasa bile yaratılan tehlikeden kaynaklanan bir sorumluluk olduğu için, sorumlu kişi, yarattığı tehlikeye göre zararı üzerine almak zorundadır. Zararın karşılanması kısmında ise gözardı edilmemesi gereken bazı hususlar mevcuttur. Örneğin, tehlike sorumluluğunda sigorta yaptırma zorunluluğu mevcuttur. Bk zararın doğmasıyla sonuçlanan kazanın sorumlusu, zararı üstlenirken, haliyle ağır bir ekonomik yük altına girmiş bulunacaktır.

¹²¹ TİFTİK, s. 21.

¹²² YILMAZ Hamdi, Tapu Sicilinin Tutulmasından Devletin Sorumluluğu – Hukuk Genel Kurulu Kararı – Tehlike Sorumluluğu, 10. Yıl Kuruluş Armağanı, MÜHFD, İstanbul 2008, s. 341.

Zorunlu sigortanın mantığı da böyle bir durumda işletme sahibinin zararı ödemesine yardım etmekle birlikte, aynı zamanda kişinin iflasının karşısını almaktır.

TBK düzenlemelerine kadar Türk Hukuku da İsviçre Hukuku gibi özel kanunlarla düzenlemeyi benimsemiş olsa da bu kanunların sayı itibari ile oldukça az olduğu görülmektedir. Bu özel kanunların tipik örnekleri şöyledir:

- Petrol hakkı sahiplerinin sorumluluğu (6326 sayılı Petrol Kanunu)
- Çevre Kanunu'na göre işletenin hukuki sorumluluğu (2872 sayılı Çevre Kanunu)
- Sivil amaçlı nükleer santral işletenin hukuki sorumluluğu
- Araç işletenin hukuki sorumluluğu (2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu)

B. Petrol Kanunu'na Göre Boru Hattı İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

Petrol Kanunu'na göre sorumluluğun hukuki niteliğinin PK. m.9/1, m.49, ve m.86/2 bakımından incelenmesinin önem arz ettiğini düşünmekteyiz.

PK.m.9/1'e göre,

‘Müracaat sahibi, ameliyat esnasında vukuu melhuz zarar ve ziyanı ve bu kanuna göre ödemek mecburiyetinde kalacağı her türlü meblağları karşılamak üzere, Petrol İşleri Genel Müdürlüğünce tesbit edilecek makul miktarda teminat vermedikçe, müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge alamaz.’

Buna karşılık PK. m.49'a göre,

‘Bir araştırmacı, üzerinde ameliyat yaptığı arazinin maliki veya zilyedi bulunan şahsa, araziye ika ettiği zararı ve bu şahsın mahrum kaldığı makul karı ödemekle mükelleftir.’ Madde hükmünden de açıkca anlaşılacağı üzere, araştırma aşamasında meydana gelen zararların tazmini

ile ilgili bir yükümlülüğü düzenlemektedir. Bildiğimiz üzere, araştırmacı yetkisine dayanarak araştırma çalışmalarını yürütürken, çalışmanın doğası gereği taşınmaza bazı müdahalelerde bulunmaktadır¹²³. Söz konusu müdahale, çalışma esnasında kaçınılmaz olmakla birlikte, petrol ameliyesinin olağan sonucudur¹²⁴. Taşınmaz maliki bu müdahalelere karşı müdahalenin menî gibi aynı etkili koruma davaları açamaz, çünkü araştırmacının daha üstün bir hakkı mevcuttur ve taşınmaz maliki bu müdahalelere katlanmak zorundadır. Hemen şunu da belirtelim ki, malikin bu tür yükümlülüğü karşılaştığı zarar bakımından geçerli değildir¹²⁵. Bu sebepten malik, karşılaştığı zararların tazminini isteyebilecektir.

PK. m.86/2'ye göre sorumluluk, geniş anlamda düzenlenmiştir ve bütün petrol ameliyelerinden doğan zararlar için geçerlidir¹²⁶. Şöyle ki, PK. m.86/2'ye göre, 'Petrol hakkı sahibi; petrol ameliyeleri dolayısıyla kullanma hakkının taallük ettiği gayrimenkule veya bunun üzerindeki tesisler ile civarındaki gayrimenkul veya tesislere yaptığı zararı, kusur olup olmamasına veya yapılan zararın önceden tahmini mümkün bulunup bulunmamasına bakılmaksızın, tam olarak tazmin etmekle mükelleftir.

Bundan doğan tazminat alacakları haksız fiiler hakkındaki zaman aşımına tabidir.'

Bu madde ile öngörülen sorumluluğun niteliği doktrinde tartışmalı konulardandır. Bir görüşe göre bu hüküm hukuka uygun müdahaleden doğan sorumluluk veya tehlike sorumluluğu niteliğinde meydana gelebileceğini savunurken¹²⁷, başka bir görüş hükmün yegane temelinin tehlike sorumluluğu olduğunu savunmaktadır¹²⁸.

¹²³ ERIŞGİN, s. 113.

¹²⁴ Bkz. ve krş. ULUSAN, İlhan, Medeni Hukukta Fedakarlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı, İstanbul 1977, s. 15.

¹²⁵ ULUSAN, s. 220.

¹²⁶ ULUSAN, s. 223.

¹²⁷ ULUSAN, s. 224.

¹²⁸ KARAYALÇIN, Yaşar, Mesuliyet ve Sigorta Hukuku Bakımından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara 1960, s. 22.

C. Araç İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

KTk. m.85'e göre zarar, motorlu aracın işletilmesinden doğmuşsa, tehlike sorumluluğu, işletilme halinde bulunmayan motorlu aracın sebep olduğu bir kazadan doğmuşsa, yerine göre sebep sorumluluğu ve kusur sorumluluğu öngörülmüştür. Bir az önce de belirttiğimiz gibi burada işletenin sorumluluğu, tehlike esasına dayalı sorumluluktur. O halde, TBK. m.71/III düzenlemesi, belirli tehlike hali için öngörülen sorumluluk hükümlerinin saklı olduğunu öngördüğünden, KTK. m.85 hükmü, TBK. m.71'in uygulanmasından sonra da işlem göre bilecektir¹²⁹. Ayrıca, Eren'in de isabetle belirttiği üzere, bazı durumlarda motorlu araç işletenin ve araç işleticisinin bağlı olduğu teşebbüs sahibinin hukuki sorumluluğuna ilişkin genel hükümlere gidilmesi mümkün olabilir.

Aynı zamanda KTK. m.85/IV'e göre kanun koyucu, 'İşleten ve araç işleticisi teşebbüs sahibi, hakimın takdirine göre kendi aracının katıldığı bir kazadan sonra yapılan yardım çalışmalarından dolayı yardım edenin maruz kaldığı zarardan da sorumlu tutulabilir. Ancak, bu durumda işletici teşebbüs sahibinin sorumlu kılınabilmesi için kazadan kendisinin sorumlu olması veya yardımın doğrudan doğruya kendisine veya araçta bulunanlara yahut kazaya taraf olan üçüncü kişilere yapılması gerekir.' ifadesiyle olağan sebep sorumluluğunu da belirtmiştir.

D. Çevre Kanununa Göre İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

TBK. m.71/III, 'Belirli bir tehlike hali için öngörülen özel sorumluluk hükümleri saklıdır' ifadesi ile yürürlüğe girmeden önce yürürlükte olan özel nitelikteki tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenlemelerin saklı olduğunu açıkça ortaya koymuştur¹³⁰. Öyleyse, ÇK. m.28'i tehlike sorumluluğu nitelendirmek gerekmektedir. ÇK. m.28/I'e göre 'Çevreyi kirletenler ve çevreye

¹²⁹ AKKAYAN, Ayça Yıldırım, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İÜHFD, C.LIX, S.1, 2012, s. 207.

¹³⁰ ÇAKIRCA, Seda İrem, Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu, İÜSBFD, S. 47, 2012, s. 77.

zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar.’ Madde metninden de anlaşıldığı üzere çevreyi kirletenin sorumluluğu kusursuz sorumluluk olarak ele alınmaktadır.

Çevreyi kirletenin sorumluluğu ÇK. m.28 kapsamında ele alındığında TBK.71 düzenlemesinin uygulama alanı bulup bulamayacağı gündeme gelmektedir. Bu husunun açıklığa kavuşturulması için sorumlu kişinin, yani kirletenin faaliyetinin önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sahibi olup olmamasına bakılmalıdır. İlaveten, kirletenin faaliyetinden kaynaklanan zarar, önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyeti sonucu meydana gelmiş olmalıdır. Göz ardı edilmemesi gereken en önemli hususlardan biri de çevrenin kirlenmesine sebep olan işletmenin faaliyetinin TBK.71/II sınırları içerisinde de vücut bulmasının gerekmesidir. Bu şartların varlığı halinde hiç kuşkusuz TBK. m.71 düzenlemesi de uygulama alanı bulacaktır.

E. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

Sorumluluk sebepleri hakkında diğer başlıklarda yapmış olduğumuz açıklamalar nükleer tesis işletenin sorumluluğu konusunda bizi tehlike sorumluluğuna yönlendirmektedir.

Gerçekten bazı işletme ve faaliyetler insanlar ve çevre için büyük tehlike arz etmekte; bunlardan kaynaklanan zarar çok geniş boyutlara ulaşabilmektedir. Buradaki tehlike, zararın gerçekleşme ihtimalindeki sıklık ve yükseklik anlamında veya gerçekleşen zararın şiddet, büyüklük ve ağırlık anlamı açısından iki farklı görünüm arz edebilir¹³¹.

Türk hukukunda, sivil amaçlı nükleer santral işletenin sorumluluğu, ‘5710 Sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun’¹³² ile düzenlenmektedir. Kanunun birinci maddesinde de açıkça ifade edildiği gibi kanunun maksadı,

¹³¹ EREN, s. 667.

¹³² R.G. T. 21.11.2007, S. 26707.

elektrik enerjisi üretimi gerçekleştirecek nükleer güç santrallerinin kurulması, işletilmesi ve enerji satışına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Ayrıca, Kanun m.5/5’de, nükleer yakıt, radyoaktif madde veya radyoaktif atık taşınırken veya santralde bir kaza olması durumunda 29/7/1960 tarihli Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Kanuni Sorumluluk Hakkındaki Paris Sözleşmesi ve ek değişiklikleri ile diğer ulusal ve uluslararası mevzuat hükümlerinin uygulanacağını ifade edilmiştir.

Nükleer kazaları ele aldığımız zaman, bu kazaların sıklıkla yaşanmasından çok; vermiş olduğu zararın boyutlarının ve bu zararın yayılma alanının ön plana çıktığını görmekteyiz. Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi hükümleri incelendiğinde, nükleer tesis işletenin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk hallerinden biri olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır¹³³. Buna göre, işleten, kazanın meydana gelmesinde herhangi bir kusuru bulunmasa bile, ortaya çıkan zarardan sorumlu olacaktır.

Diğer taraftan sorumluluk tamamen nükleer tesis işletene kanalize edilmiştir. İşletenin sorumlu tutulabilmesi için ise nükleer kaza ile zarar arasında nedensellik bağının bulunması yeterlidir.

Nükleer tesis işletene, sorumluluktan kurtuluş sebepleri gösterebilme imkanı tanınmamakta; işleten ancak Sözleşmede gösterilen hallerden birinin varlığı halinde sorumluluktan kurtulabilmektedir¹³⁴. Bu nedenlerden ötürü, nükleer tesis işletenin sorumluluğu, tehlike sorumluluğu hallerinden biri olarak kendini gösterir.

¹³³ EXPOSE DES MOTİFS, s.6.

¹³⁴ STOİBER /BAER /PELZER /TONHAUSER, s. 113.

III. Mukayeseli Hukukta Tehlike Sorumluluğunun Hukuki Niteliği

A. Genel Olarak

Boru Hattı tesisinden kaynaklanan zararlarda, tesisin hukuki hakimiyetinin sahibi olan boru hattı işletenin sorumluluğunun yeri, öncelikle belli başlı Kıta Avrupası hukuklarında aranacaktır¹³⁵. Ayrıca boru hattı tesisi işletenin sorumluluğu bazı ülkelerde özel düzenlemelere tabi tutulmuşsa da, bazı ülkelerde ise bu sorumluluk, genel hükümler çerçevesinde düzenlenmektedir.

B. Alman Hukukunda

Tehlike sorumluluğuna ilişkin kuralları birleştiren 04.01.1978 tarihli Alman Sorumluluk Kanunu'nun (HaftpflichtG) §1 ve §2 maddelerinde tehlike içeren nakil araçları kavramından hareketle, raylar ve havai hatlar taşıma yapan işletmelerin ve enerji iletim ve dağıtım tesislerinin işletmecisinin sorumluluğu ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Kanunun §1 maddesinde (Liability of the entrepreneur) sorumluluk olgusu raylar üzerinde (railway) veya asılı olarak havada (cable-way) nakil işlevini gerçekleştiren işletmeler, §2 maddesinde (Liability of the proprietor of an energy establishment) ise enerjinin (elektrik, gaz, buhar ve diğerleri) iletimi ve dağıtım amaçlı işletmeler (operation of electricity, gas, steam, or current escaping from a cable or pipeline or a plant for the provision of such energy or material...) olarak düzenlenmiştir¹³⁶.

İsviçre hukukunda olduğu gibi HaftpflichtG'da da boru hattı işletenin sorumluluğu iki temel olguya dayanmaktadır. Birinci halde boru hattının işlevine dayalı olarak operasyon esnasında

¹³⁵ GÜNEYLİ, s. 109.

¹³⁶ Liability Act 1978, (Haftpflichtgesetz) of 4 January 1978 (BGBl. I, 145), Institute for Transnational Law, https://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=1395 (E.T. 14.03.2014)

meydana çıkan kaza neticesinde doğan sorumluluk düzenlenmiştir. Bir digger ifade ile ‘‘Birinci olgu sorumluluğun, öncelikle boru hattının işlevine bağlı olarak belirlenmesidir. Başka bir deyişle, işletme kazasından doğan sorumluluk düzenlenmiştir’’¹³⁷. Ayrıca, burada sözü edilen düzenleme temel olarak tehlike sorumluluğu şeklinde bir düzenlemedir.

İkinci olgu yine Erişgin’in¹³⁸ belirttiği gibi ‘boru hattının usulüne uygun durumda bulunmaması nedeniyle’ kurulmaktadır. İkinci olguya göre sorumluluk, HaftplfG §2/I 2’ye göre boru hattının usulüne uygun durumda bulunmamasından (not in a proper state) kaynaklanmaktadır.

C. İsviçre Hukukunda

Doktrindeki bazı görüş sahiplerine göre yukarıda belirttiğimiz türden bir düzenleme olmasaydı, boru hattıyla taşımadan doğan zararlardan sorumluluk, tehlike ilkesine dayandırılabilir ve böylelikle de boru hattı işletenin sorumluluğu kusur sorumluluğu olarak ele alınabilirdi. Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki, RLG’den önce İsviçre Hukukunda boru hattı işletenin sorumluluğu doktrin ve uygulamada, yapı eseri maliki veya gayrimenkul malikinin sorumluluğu hükümleri çerçevesinde ele alınmaktaydı¹³⁹. Ancak, bu uygulamanın sakıncaları ve işin niteliğinden kaynaklanan mevcut tehlikeleri göz önüne alarak yasa koyucu bu hususu özel olarak düzenleme zarureti görmüştür.

İşletenin sorumluluğu, RLG. m.33’de başlıca iki temel olguya dayandırılmaktadır:

A. Boru Hattının İşletilmekte Olması Olgusu

B. Boru Hattının İşletilme Dışı Bulunma Olgusu.

¹³⁷ ERIŞGİN, s.68.

¹³⁸ ERIŞGİN, s.68.

¹³⁹ ERIŞGİN, s. 54.

Boru hattının işletilmesi dediğimizde söz konusu, hat içinden geçen nesnelerin hareket halinde olması anlaşılmaktadır. RLG. m.33/I maddesi gereğince, boru hattının işletilmesi esnasında meydana gelen zararlar tehlike sorumluluğu kapsamında tazmin edilmekte birlikte boru işletenlerin hukuki sorumluluğu da tehlike sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilecektir. İlaveten, burada söz konusu olan sorumluluğun temelinde, boru hattı içinden geçen nesnelerin taşınırken yarattığı büyük ve yoğun tehlike bulunmaktadır. Bildiğimiz gibi boru hattından kaynaklanan tehlike hattın yapısı ve varlığından değil, hat ile taşınan nesnelerin niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile, burada belirtilen tehlike taşınan petrol veya doğal gazın yanıcı, patlayıcı, zehirleyici ve s. özellikleridir. Ayrıca, boru hattı tehlikenin söz konusu olduğu an için kullanılmamakta olsa bile, içinde bulunan nesnelerin içerikleri bakımından bir tehlike söz konusudur ve böyle bir durumda, işletilme olgusuna dayanan tehlike sorumluluğu söz konusu olabilir.

Bildiğimiz üzere bazı durumlarda, çeşitli nedenlerle, örneğin bakım, onarım, teknik problemler vb. boru hattının çalışmasına ara verilebilir. Bu gibi durumlarda, boru hattı ile taşınan nesne hala hareket halindeyse sorumluluk, hattın çalıştığı durumlardaki gibi işletilme olgusuna dayandırılacaktır. Şöyle ki, tehlike kaynağını oluşturan nesnelerin taşınması devam etmektedir. Ancak boru hattı, uzun süreli işletme dışı olması ve hat içinde taşınan nesnelerin durgun olması halinde sorumluluk, işletilme olgusuna değil, işletilme dışında bulunma olgusuna dayanacaktır.

Boru hattının işletilme dışı bulunma durumunun tanımını ‘boru hattının uzun süreli duruşa geçmesi ve yahut atıl durumda bulunması’ şeklinde yapabiliriz. Bu durumda önemli olan boru hattı içinde kalan tehlikeli nesneler değil, bizzat boru hattının varlığı ve yapısı sebebiyle doğabilecek sorunlardır. Aynı zamanda, bu durum söz konusu olduğu hallerde borunun içinde kalanda tehlikeli nesnelerden kaynaklanan bir zarar doğduğunda bu olay, işletilme sırasında

gerçekleşen bir kazadan söz edilmeyecektir. Ancak öte yandan, boru hattının işletme durumunda olup olmadığı hususunda bir belirsizlik var ise, bu durumda hattın işletildiği ve zarar işletilme kazası sonucu doğmuş kabul edilecektir. Zarar işletilme dışı olgudan kaynaklı ise sorumluluk, işletme dışı haldeki yapı eseri olan boru hattı tesisinin ayıplı olmasına, başka bir ifade ile yapım bozukluğuna veya bakım eksikliğine dayanacaktır¹⁴⁰.

Yapı eseri ayıbı kavramı, yapının (boru hattının) eksikliği veya bozukluğu olup İsviçre Borçlar Kanunu m.58 ve buna ilişkin düzenlemelerle kıyaslanarak elde edilir. Bu noktada bir zararın doğması durumunda bakılacak ilk konu, tesisin usulüne uygun biçimde bulunup bulunmadığı hususudur. Ayrıca, işletme dışı bulunan boru hattı tesisinin usulüne uygun durumda bulunmaması ve taşınan nesneden kaynaklanan özel ağırlıktaki tipik tehlikenin gerçekleşmesi sonucu zarar, tehlike sorumluluğu kapsamında çözümlenmelidir.

D. Fransız Hukukunda

1804 tarihli Code Civil'in (Napoleonic Code/ Code Civil des Français) beş maddesinden (1382-1386) oluşmaktadır¹⁴¹. Bu hükümlerin uygulama alanı, uygulamada olduğu yaklaşık 190 yıl zarfı içerisinde uygulama alanı kanunun bizzat uygulayıcısı olan yargıçlarca belirlenmektedir ki buradan da açıkça görülebileceği üzere Fransız Sorumluluk Hukukunda da Anglo-Amerikan etkileri vardır¹⁴².

Burada üzerinde duracağımız husus; düzenlendiği tarihten itibaren Fransız Sorumluluk Hukukuna başka bir bakış açısı getiren ve yasalaştığı döneme kadar örneği pek görülmeyen “eşyadan sorumluluk” (responsabilite du fait des choses; Sachhaftung) hususunu öne çıkartan Cc

¹⁴⁰ GÜNEYLİ, s. 118.

¹⁴¹ ERİŞGİN s. 80.

¹⁴² ‘Bu süre zarfında, yargının olağanüstü bir çabayla Cc’i sanayi toplumunun gereklerine cevap verebilecek şekilde yorum ve uyarlama çalışması içinde olduğu gözlenmektedir.’ (ERİŞGİN, s. 80.)

1384/1 ile ilgilidir¹⁴³. Ayrıca, Cc 1384/I doğan sorumluluğun niteliği itibarı ile Erişgin'in de belirttiği gibi temel olarak 'kusura dayandırılan görüşler' ve 'illiyet bağına dayandırılan görüşler' olarak ikiye ayrılabilir.

E. Avusturya Hukukunda

Boru hattı işletenin hukuki sorumluluğu özel bir düzenleme olan 3 Temmuz 1975 tarihli 'Boru Hatlarıyla Ticari Malların Taşınmasına İlişkin Federal Kanun' (RohrIG) ile çözüm aramıştır. Avusturya Hukuku zararların kusurun ispatına gerek kalmadan tazmin edilmesi yönünde iki temel ayrım yapmıştır. Bu ayrımlar, 'tehlikeli faaliyetlerden sorumluluk' ve 'bir kimsenin mülkiyet hakkına müdahaleden sorumluluk' şeklindedir. Ancak bu ayrımlara rağmen, tehlike faaliyetlerden sorumluluk için tek ve rasyonel bir çözüm sistemi yoktur¹⁴⁴. Ayrıca, Alman ve İsviçre mahkeme usullerinin aksine, Avusturya Yüksek Mahkemesi (OGH) en azından prensipte, genel bir tehlike sorumluluğu anlayışı oluşturmak için önüne gelen olaylara bazı hükümleri kıyas yolunu kullanarak tehlike sorumluluğu hükümlerini uygulamaktadır.

§6. BORU HATTI TESİSİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

I. Genel Olarak

Boru hattının erişme noktasına varması için, izlediği güzegah boyunca pek çok araziden geçirilmesi zorunludur¹⁴⁵. Bu gereksinimin karşılanması, boru hattından beklenen kamu ya da işletenin özel yararının elde edilebilmesi için, işletene, hattın izlediği yol üzerindeki taşınmazların sürekli ya da uzun süreli kullanım yetkisi tanınmalıdır. Daha doğrusu, bir yandan,

¹⁴³ ERIŞGİN, s. 81.

¹⁴⁴ GÜNEYLİ, s. 124.

¹⁴⁵ TANGOĞAN, Haluk, 'Türk Hukukunda Mecralar', AÜHDF 1952, C. IX, S. 3-4, s. 135.

boru hattı işleteni ya da malikinin boru hattı üzerinde sahip olduğu kullanma, yararlanma ve tasarruf yetkilerine yani mülkiyet hakkına dokunmayan; öte yandan, taşınmaz malikinin mülkiyet hakkına hâlel getirmeyen dengeli bir çözüm benimsenmelidir. Hal böyle olunca, ilgili taşınmaz malikinin ivazsız olarak, sadece hoşgörülüğüne dayanan geçici bir iznin ya da nisbi etkili bir borç ilişkisinin sağlam çözümler sunmadığı ortadadır¹⁴⁶.

II. Boru Hattının Taşınmazlardan Geçmesi İçin Gerekli Hukuki Yapı

A. Genel Olarak

Roma Hukuku'nda 'Superficies solo cedit' olarak bilinen 'üst arza tabidir' prensibine ve Taşınmaz hukukunun esaslarından olan 'Birleşme İlkesi'ne göre, taşınmaza sürekli olarak birleşmiş eşyalar taşınmazdan ayrı eşya olma hususiyetini katederek, asıl eşyanın kaderine tabi olurlar. Bütünleyici parça kuralı, MK. m.684'de 'bir şeye malik olan kimse, o şeyin bütünleyici parçalarına da malik olur' hükmüyle verilmiştir. Buna göre bütünleyici parçalar, asıl eşyayı tamamlayıp ona ekonomik ve hukuki bütünlüğünü vermekle birlikte aynı zamanda kendisi de bağımsız eşya niteliğini kaybeden ve asıl eşya yok olmadan, hasara uğramadan, yapısı değişmeden ondan ayrılmayan parçalardır. Hemen şunu da belirtelim ki, Medeni Kanun bu maddeye ek olarak taşınmaz mülkiyetinin içeriğini düzenleyen MK. m.718 ile konumuz bakımından önemli hususlara değinerek bir takım düzenlemeler yapmıştır. Madde hükmüne göre taşınmaz maliki 'hacim teorisi' doğrultusunda, arazinin alt ve üstündeki yapılar, bitkiler ve kaynakların maliki kabul edilir. Şunu da belirtelim ki, 'hacim teorisi'ne göre taşınmaz mülkiyetinin madde itibariyle kapsamı üç boyutlu bir hacimden meydana geldiği için, yeryüzünün merkezinden üzerindeki sonsuluğa kadar uzanan bir hacmi içermektedir. MK.m.718'in kapsamına göre malik, arazisinin üstüne bina yapabilir, ağac dikebilir ve aynı

¹⁴⁶ TANDOĞAN, s. 136-137.

zamanda altına kazı işleri başlatabilir. Başka bir ifade ile malik, taşınmazı ile bütünleşen, onun ayrılmaz parçası, yani mütemmim cüzü haline gelen her şeyin mülkiyet hakkına sahip olur. Bu durumda, malikin mülkiyet hakkı, boru hattının taşınmazından geçen bölümünü de kapsamalıdır. Zira, boru hattı taşınmazın ayrılmaz parçası haline gelmekle birlikte, taşınmaz mülkiyetinin de madde itibariyle kapsamına girecektir¹⁴⁷.

B. Mecra Kavramı, Yapısal ve İşlevsel Özellikleri

Bildiğimiz gibi Medeni Kanun’umuz mecra kavramını tanımlayan bir düzenleme yapmamıştır. Ancak böyle bir düzenleme olmasa bile MK. m.727’de ‘Su, gaz, elektrik ve benzerlerinin mecraları’ ve MK. m.744’de ‘su yolu, kurutma kanalı, gaz ve benzerlerine ait boruların, elektrik hat ve kabloların’ndan bahsedilmiştir. Doktrine göre ise mecra, enerjinin taşınması ve dağıtılması amacıyla arazinin üstünde, altından veya içinden geçirilen teknik tesisattır¹⁴⁸.

MK. m.727 ve m.744’de bahsedilen enerji ve kuvvetleri taşımaya elverişli yapının, mecra olarak nitelendirilebileceğini yukarıda belirttik. Bu durumda, mecranın yapay ve sabit olma özelliği ön plana çıkmaktadır.

Bildiğimiz gibi yapaylık, mecranın insani yapımı bir yapı olması gerektiği anlamını taşır. Şöyle ki, gerekse MK. m.726’daki ‘...inşa edilen...’, gerekse de MK. m.744’de ‘...gaz ve benzerlerine ait boruların...’ ifadeleri, mecranın insan eliyle yapılan bir taşıma aracı olduğunu göstermektedir.

İşlevsel açıdan değerlendirilğinde MK. m.727 ve m.744’e göre mecralar, taşıma amaçlı kurulmalı ve belirli nesneleri taşınmalıdır. Yukarı da belirttiğimiz gibi MK. m.727’de ‘su, gaz,

¹⁴⁷ TANGOĞAN, Mecralar, s.136.

¹⁴⁸ AKİPEK, J.G, Türk Eşya Hukuku, C.I ve C.II, Ankara 1972, s. 199.

elektrik ve benzerlerinin mecraları', m.744'de 'su yolu, kurutma kanalı, gaz ve benzerlerine ait borular ve elektrik hat ve kabloları' ifadelerine yer verilerek, mecralarda taşınabilecek maddeler kaygan ve akışkan niteliklere sahip olan maddelerle sınırlandırılmıştır. Belirtmemiz gerek bir diğer önemli husus da mecra olarak nitelendirilen tesisatın geçtikleri taşınmazların ihtiyaçlarını değil, taşıma zamanı çıktıkları ve girdikleri işletmelerin ekonomik yararlarını güden amaçlara hizmet etmeleri gerekmektedir.

C. Transit Mecraların Mülkiyeti

Transit mecralar içinden geçtikleri işletmeler bakımından değil, sadece iletim ve dağıtım işlevleri neticesinde içine girdikleri veya çıktıkları işletmenin ekonomik amacına hizmet eden tesisatlardır¹⁴⁹. Bu durumda bir takım güçlüklerle karşılaşılması da işletenin karşılabileceği olağan durumlardandır. Şöyle ki, mecra geçirilmesi sırasında yapılan inşaat işlerinin yanında mecra ile taşınacak petrolün bir takım tehlikeler arz etmesi haliyle taşınmaz maliklerini çekindirmektedir. Bu durumun söz konusu olması, genellikle taşınmaz malikinin kendi arazisinden başkası adına mecra tesis edilmesine rıza göstermemesi ile sonuçlanmaktadır. İşte böyle durumlarda ortaya çıkacak anlaşmazlıkları aradan kaldırmak için Kanunkoyucu bazı önemli düzenlemeler yapmıştır. Daha geniş ifade edersek, bu gibi durumlar dikkate alınarak bir taraftan kamu yararının varlığı özel durum olarak ele alınarak mecra kuran işletmelere özel kanunlarla kamulaştırma yetkisi tanınırken, diğer taraftan da MK. m.744'de komşuluk ilişkileri kapsamında zaruri mecra irtifakını ve m.727'de irtifak anlaşmasıyla mecra irtifakını hükme bağlamıştır.

¹⁴⁹ OĞUZMAN, M.K., OKTAY-ÖZDEMİR, S., SELİÇİ, Ö., Eşya Hukuku, 16. Baskı, İstanbul 2013, s. 404.

Bildiğimiz üzere özel kişilere ait taşınmazlardan mecra geçirmek ve gelecekte taşınmaz maliki değişse bile yeni maliklerin de bu mecraya katlanma yükümünü yüklemek için en basit hukuki yöntem sözleşme ile irtifak hakkı tesisidir. Hatırlatmakta fayda var ki, sözleşme ile mecra irtifakı tesis edebilmek için MK. m.781'e göre sözleşmenin resmi şekilde yapılmış olması ve eğer boru hattı toprak altından geçiyor ise, m.727 gereğince irtifak hakkının doğması için bu hakkın tapu kütüğüne tescili gerekmektedir. Aynı zamanda bu irtifak hakkı, mecra sahibine, başkasının taşınmazından mecra geçirmek ve onu korumak yetkisi veren özel bir üst hakkıdır¹⁵⁰. Ancak bu durumda gözardı edilmemesi gerek bazı önemli hususlar da mevcuttur. Şöyle ki, bildiğimiz üzere üst hakkı hak sahibine başkasına ait taşınmazda, mecra geçirebilmek için gerekli inşaatı yapmak ve ona malik olmak yetkisi vermektedir. Ancak, bu mecra MK. m.726 ve m.826'da düzenlenen inşaat kavramı dahilinde olmalıdır. O halde, MK. m.727'den de yola çıkarak söyleyebiliriz ki, transit mecraların bağlı oldukları işletmenin mütemmim cüzü sayılması, mecra irtifakının aynı bir irtifak hakkı olarak kurulması ile mümkün olacaktır. Yani, işletme sahibinin ana tesisin içinde bulunduğu taşınmazın maliki olması gerekmektedir. Aksi durumda, mecra irtifakı şahsi irtifak hakkı olarak kurulur¹⁵¹.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere bazı durumlarda taşınmaz maliki kendi arazisinden başkası adına mecra tesis edilmesine rıza göstermemektedir. Bu durumda MK. m.744'de belirtilen şartların varlığı halinde rıza göstermeyen taşınmaz maliki, mecra irtifakının kurulması için mahkeme yoluyla böyle bir hakkın kurulmasına zorlanabilir. Başka bir ifade ile, gerekli şartların varlığı halinde bu maddeden yola çıkarak mahkemeye gidilerek, hakimden, inşai bir hükümle irtifak hakkını kurması istenebilir. Bu durumun MK. m.744 kapsamına girebilmesi için gereken en önemli şartlardan biri de transit mecranın başka yerden geçirilmesinin imkansız veya

¹⁵⁰ ÜNAL, M, Türk Medeni Hukukunda Yapı (Üst) Hakkı, Ankara 1988, s. 101.

¹⁵¹ AKİPEK, s. 201.

çok masraflı olması ve aynı zamanda mecra geçişi dolayısıyla meydana gelecek zararın önceden peşinen ödenmesidir. Bu durum doktrinde bazı yazarlarca ‘Zorunlu mecra irtifakı’ olarak da adlandırılmaktadır¹⁵². Ayrıca, özel mülkiyetin konusu olan taşınmazlarda kamu yararı söz konusu olursa MK. m.744/II’e göre irtifak hakkı kurmak amacıyla kamulaştırma yoluna da gidilebilir.

Özel mülkiyetin konusu olan taşınmazlarla kamuya ait taşınmazlardan mecra geçirmek arasında önemli farklılıklar gözükmemektedir. İlk olarak, kamuya ait taşınmazlardan mecra geçirmek özel kanunlarla düzenlenmediği sürede ancak bir idari tasarrufla mümkündür. Yetkili makam izni ile mecra geçirilmesi idari ayni hak olarak nitelendirilmektedir¹⁵³. Hemen şunu da belirtelim ki, bu hakkın Medeni Kanun’daki mecra irtifakıyla karıştırılmaması gerekir, zira aralarında önemli farklılıklar mevcuttur. Evvela, bu hakkı tanıyan idare, özel mülkiyet sahibinden farklı olarak kamu güvenliğine ilişkin görev ve yetkilerine dayanarak idari ayni hak sahibinin hakkını kullanma biçimine müdahale edebilir. Bir diğer husus, kamu mülkünün muhafazası bakımından söz konusu olmaktadır. Şöyle ki, bu hak, üzerinde kurulduğu kamu mülkünün niteliğini ve tahsis ve kullanım amacını muhafaza ederek varlığını sürdürebilir. Bu amacın aleyhinde işlemler, yani, bu amaca yönelik her hangi değişiklikler idari ayni hakkı sonlandırır. Son olarak, kamu imtiyazı niteliğinde olan bu hak, idareye ve kamuya ilişkin yapılan bir görevin ifasına yönelik verilir¹⁵⁴.

Bildiğimiz üzere, MK. m.718’e göre arazi sahibi, arazisinin üstünde ve altında olan şeylerin de sahibidir. Ancak, bazı durumlarda taşınmazdan geçen mecra hakkının mülkiyetinin taşınmaz sahibine mi yoksa işletme sahibine mi ait olması hususu karıştırılmaktadır. İlke olarak mecra hakkının mülkiyetinin arazi sahibine ait olacağı düşünülebilir, ancak botu hattı tesisi, geçtiği

¹⁵² BERTAN, Suat, Ayni Haklar, C.I. Ankara 1976, s. 847.

¹⁵³ GÜNEYLİ, s. 36.

¹⁵⁴ TANDOĞAN, Mecra, s. 139.

geçtiği taşınmazlar üzerinde irtifak hakkı kurulması sonu, içinden çıktığı arazi veya işletmenin eklentisi sayılarak birleşme prensibinin istisnalarından sayılmaktadır¹⁵⁵.

III. Boru Hattı Tesisinin Sorumluluk Hukuku Açısından Niteliği

A. Genel Olarak

Akıl çağına geçiş ve özellikle sanayi devrimiyle birlikte teknoloji, kısa zaman içerisinde büyük devrimler yapmış ve toplumsal yaşamımızda ağırlığını ortaya koymuştur. Sanayi devrimiyle ortaya çıkan bir çok bilimde ve teknolojiye ortaya çıkan bu gelişmeler pek tabiidir ki, beraberinde bir çok tehlikeyi de getirmekteydi. Bu konuda aklımıza gelen en temel neden enerji teknolojisinde gelinen nokta ve değişimdir. Sanayi devrimiyle büyük kentlerde nüfusun hızlı bir şekilde yoğunlaşması ve bu süreçte de enerjinin önceki dönemlerle kıyasta çok daha büyük ölçüde yaygınlaşması bu tehlikeyi daha da arttırmaktaydı. Şöyle ki, artık ortaya çıkabilecek kazalar önceki dönemlerle mukayesede daha çok can kaybına neden olabilecekti. İlk başlarda hukuk düzeni, bu sorunlar karşısında gerek düzenleyici, önleyici ve yaptırıma bağlayıcı önlemler almak hususunda güçsüzdü. Bunun nedeni ise yasa koyucunun ihlali değil, hazırlıksızlığıydı. Bu durumda her ne kadar çokyönlü yararları olsa da teknolojinin bu zararlarına karşı önlemler almak gerekiyordu. Bu nedenle de, sorumluluk hukuku tehlike yaratan olguların ortaya çıkardığı zararların karşılanması ve buna dayanak bulma çabasına düşmüştür. Bu sebepten, kimi zaman tehlike yaratan olguya bir sorumluluk bağlanırken, kimi zaman da gelecekte ortaya çıkması muhtemel olan tehlikeli olguları kapsayıcı genel sorumluluk normları düzenlenmesi savunulmuştur.

¹⁵⁵ ÜNAL, s. 63.

B. Tehlikeli Faaliyet Niteliği

Dünya çapında ihtiyaç duyulan büyük miktarlarda petrolün taşınması bakımından en güvenli ve ekonomik yol boru hattı tesisidir. Ancak, bu tesisler her ne kadar elverişli yapıya sahip olsalar da çevresel ve güvenlik bakımından büyük riskleri de vardır. Petrol ve doğalgazın yanıcı nitelikte olması, uygun ortamda sıklıkla zarar verme potansiyellerinin olması ve şimdiye kadar meydana gelen olaylarda ağır zararlara sebebiyet vermeleri bu maddelerin ‘tehlikeli’ olarak nitelendirilmelerini sağlamaktadır.

O zaman bu işletmelerin toplum hayatının gerekesinimlerini karşılamak için gerekli olmasıyla yanı sıra üçünü kişilere ve çevreye geniş ölçüde zarar verecek nitelikte olması ve her ne kadar kontrol altında tutulsa da tamamen hakim olunamaması neticesinde ‘tehlikeli faaliyet’ olarak değerlendirilmelidir.

C. Yaratdığı Zarar Potansiyeli

Yapısal açıdan eksik ya da bozuk olan bir boru hattından sızan petrol veya doğal gaz çok geniş çevreyi patlama, yangın, kirletme ve s. gibi büyük tehlikeler doğuracak durumlarla karşı karşıya bırakır. Her ne kadar güvenlik ve bakım önlemleri alınsa da, bu tesislerin varlığı halinde yangın ve patlama kaçınılmaz olgulardır¹⁵⁶.

20. Yüzyıldan itibaren boru hattı ile petrol taşımacılığında meydana gelen büyük ölçekli kazalara 1989 yılında Rusya’da LPG (Sıvılaştırılmış Petrol Gazı) boru hattındaki gaz sızıntısı iki trenin çarpışması sonucu çıkan kıvılcımla patlamış ve 600 den fazla insan yaşamını yitirmiştir.

¹⁵⁶ GENÇELİ, O.F, Doğal Gaz Özellikleri ve Kullanım Alanları, DG 1988, S. 1, s. 12.

1998 yılında ise Nijer deltasındaki Jesse şehrinde petrol boru hattının patlaması sonucu 1200 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁵⁷.

§7. BORU HATTI İŞLETENİN BORÇLARI VE HAKLARI

I. Genel Olarak

Hiç şüphesiz, tehlike sorumluluğunun söz konusu olduğu durumlarda kusur, sorumluluğun kurucu unsuru olmaktan çıkmış ve sorumluluk, kanunun öngördüğü belirli olguya bağlanmıştır¹⁵⁸. Bu tür sorumluluğunun bağlandığı olgulara objektif özen ve gözetim ödevinin ihlali, tehlikeli işletme veya nesneye sahip olma gibi olgular örnek olarak gösterilebilir¹⁵⁹. Bildiğimiz üzere bu tür olgularla zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması sorumluluğun meydana gelmesi için yeterlidir. Bu noktada kusursuz sorumluluğu gerektiren fikirlere değinmemiz önem kazanmaktadır. Söz konusu temel fikirleri hakkaniyet fikri, tehlike fikri ve hakimiyet fikri olmak üzere üç grupta inceleyebiliriz. Hakkaniyet fikrine göre, işleten veya zarar veren, kusurlu olmasa bile sebebiyet verdiği zararların tazmini ile yükümlüdür. Kanaatimizce, bu fikir sosyal gerçeklikleri ve kişilerin ekonomik düzeni göz önünde tutularak belirlenmiştir. Başka bir ifade ile, hakkaniyet fikri, zarar veren ile zarar görenin ekonomik güçlerinin karşılaştırılması ile bağlantılıdır¹⁶⁰. Aynı zamanda bu fikir adından da belli olduğu gibi, hakkaniyet ve adalet prensipleri esas alınarak zarar verene kıyasla daha az ekonomik güce sahip zarar göreni korumak için, kusur aramaksızın zarar göreni sorumlu tutmuştur.

¹⁵⁷ **Boru Hattı Taşımacılığında Meydana Gelen Kazalar**, http://tr.wikipedia.org/wiki/Boru_hatt%C4%B1_ta%C5%9F%C4%B1mac%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1#Boru_Hatlar.C4.B1nda_Meydana_Gelen_Kazalar (E.T. 25.05.2014)

¹⁵⁸ **EREN**, s. 495.

¹⁵⁹ **İNAN, Ali Naim**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 1984, s. 251.

¹⁶⁰ **EREN**, s. 497.

Tehlike fikri de hakkaniyet fikri gibi, başkaları için tehlikeli bir durum yaratan kimseyi kusur aramaksızın verdiği zarardan sorumlu tutmuştur. Tehlikeli faaliyetin söz konusu olduğu durumlarda işleten her ne kadar zararı önleme maksadıyla özen gösterse de, zarar, çoğu zaman kaçınılmaz sonuç olarak vuku bulur. Bu tür faaliyet gösteren kişinin, bu faaliyetten yararlandığını göz önünde tutarak, yararlandığı şeylerden doğan zararları da tazmin etmelidir¹⁶¹.

Son olarak, hakimiyet fikrine göre de sorumluluğun kime ait olması ve karşılaşılan zararın tazmini hususu öncekilerinden farklı değildir. Burada da tehlikeli faaliyeti hakimiyeti altında tutan kimse başkasına zarar verişse, zararı tazminle yükümlüdür¹⁶². Zira bu kişi, hakimiyeti altında bulundurduğu faaliyeti gözetim ve denetim altında tutma gücüne sahiptir ve bu durum, bir bakımından zararın doğmasını önlemeye imkan sağlamaktadır.

Doktrinde, kusursuz sorumluluğu düzenleyen kanunlardaki ana ilkelerden bazı ortak unsurların çıkartıldığı görülmektedir. Başka bir ifade ile bu unsurlar doktrinde bazı yazarlarca olumlu unsur, bazı yazarlarca ise olumsuz unsur olarak ele alınmaktadır. Sorumlu kişinin zararı tazmin etmek kusurunun aranmaması, kusursuz sorumluluğu belirleyen olumsuz unsur olarak nitelendirilir¹⁶³. Ayrıca, zararı, sorumlu kişinin kusurlu davranışı doğurmuşsa, bu onun kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırarak sonucu değişmez, aksine sorumluluğuna ek kusur olarak yüklenir.

Olumlu unsurların söz konusu olduğu durumlarda ise kusur, sorumluluğun bir şartı olmadığı için zarardan sorumlu olacak kişi, ayırt etme gücüne sahip olmayıp, zarara, kendi kusurlu davranışı ile sebebiyet vermiş olduğu taktirde sorumlu tutulacaktır¹⁶⁴. Zira ayır etme gücü, sadece kusur sorumluluğunda kusurun sübjektif yönünü oluşturmaktadır.

¹⁶¹ EREN, s. 497.

¹⁶² KARAHASAN, Mustafa R., Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, Ankara 1981, s. 229.

¹⁶³ İMRE, s. 55.

¹⁶⁴ EREN, s. 498.

Yukarıda belirttiğimiz hususlar esas alınarak, çalışmamızın bu kısmında işletenin, tehlike sorumluluğu kapsamında zararı tazmin başta olmak üzere, zorunlu mali sorumluluk sigortası ile birlikte bir takım borçlarını ve aynı zamanda haklarını inceleyeceğiz.

II. Boru Hattı İşletenin Borçları

A. Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu'nda borç kavramının tanımı yapılmasa da ilke olarak, Roma hukuku ile Ortak hukukta geliştirilen borç kavramı esas alınarak bu anlamda borç kavramına dayandırılır¹⁶⁵. Bildiğimiz gibi borç, çeşitli olaylardan kaynaklanabilir. Şöyle ki, bu kaynakları sözleşmeden doğan borç, haksız fiilden doğan borç ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç olarak üç ayrı grupta ele alabiliriz. Çalışma konumuzun kapsamı bakımından, bu noktada haksız fiilden doğan borç ilişkilerini inceleyecek, sözleşmeden ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkilerine değinmeyeceğiz.

Haksız fiilden doğan borç ilişkileri, doğrudan doğruya kanundan doğan borç ilişkilerinin en önemlisi olarak ele alınmaktadır¹⁶⁶. Aynı zamanda, haksız fiilleri düzenleyen kurallar, Sorumluluk Hukuku'nu da oluşturmaktadır. Haksız fiil kavramı, geniş anlamında hem kusur sorumluluğunu, hem de kusursuz sorumluluğu ele alsa da doktrinde bazı yazarlarca haksız fiil denilince, dar anlamda olmak üzere kusur sorumluluğu halleri anlaşılmaktadır¹⁶⁷. Ancak, unutmamak gerekir ki, verilen zararın tazmini sadece kusurlu davranışlara dayanmaz. Zararı meydana getiren olay, kusurlu insan davranışı dışında kalan etkiler de olabilir. Bu nedenle, hem

¹⁶⁵ TUNÇOMAĞ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku, I, Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976, s. 27.

¹⁶⁶ EREN, s. 489.

¹⁶⁷ HATEMİ, Hüseyin, Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1998, s. 20.

kusur sorumluluğu, hem de kusursuz sorumluluğu ifade etmek üzere her türlü sözleşme dışı sorumluluk hallerini ‘haksız fiil’ kavramı ile betimlenmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz¹⁶⁸.

Haksız fiilleri düzenleyen kuralların Sorumluluk Hukuku’nu da oluşturduğunu daha önce de belirtmiştik. Sorumluluk hukukunun konusu, zarar verenin sebebiyet verdiği zararı tazmin etmektir. Bu anlamda ele alırsak, sorumluluk hukukuna tazminat hukuku da denilebilir.

Bildiğimiz gibi, zararın başka bir kişiye yükletilmesini haklı kılan sebeplere, sorumluluk sebepleri denilmektedir¹⁶⁹. Bu sebeplerin birinin varlığı halinde zarar gören, zararının ödenilmesini talep edebilir. Sorumluluk sebeplerini kusur, sözleşme ve kanun olmak üzere üç grupta ele alabiliriz. Çalışma konumuzun esasını teşkil eden tehlike sorumluluğu, kusursuz sorumluluk hali olduğu için bu noktada da kusur ve sözleşme kavramlarına değinilmeyecek, kanun veya kanun hükmünün sorumluluk sebebi olmasını inceleyeceğiz. Bu bakımdan incelendiğinde zarar görenin zarara katlanma ilkesinin istisnai durumunu göreceğiz. Kanunun, sorumluluk sebebi olduğu durumlarda, zararın başka kişiye yükletilmesi için sorumluluk sebebinin kusur veya sözleşme olması gözetilmez. Şöyle ki, meydana gelen zarar, kanun gereği de başka kişilere yükletilebilir. Bu durumda, yani, sorumluluk sebebin kanun veya kanun hükmü olduğu durumlara örnek olarak, kusursuz sorumluluk, sebep sorumluluğu, tehlike sorumluluğu, vekaleti olmadan başkası adına iş görme ve zorunlu sigorta halleri gösterilebilir.

Kusursuz sorumluluk ilke olarak, zarara sebep olması bakımından bu düşünceye dayanır. Bu tür sorumluluğunun doğması için zararlar arasında uygun illiyet bağının olması yeterli sayılır.

¹⁶⁸ EREN, s. 490.

¹⁶⁹ EREN, s. 492.

Belirtilen tüm bu hususlar ışığında, boru hattı işletenin ve genel anlamda tehlikeli faaliyet veya işletme sahibinin en önemli borçlarından sayabileceğimiz zararın karşılanması borcunu, daha önce de incelediğimiz özel kanunlara göre ele almamızda fayda görmekteyiz.

B. Zararın Karşılanması

1. Türk Hukukunda

a. Genel Olarak

Bildiğimiz gibi bir kimsenin malvarlığında iradesi dışında meydana gelen eksilmeyi, zararı, aynen veya nakden gidermek sorumluluk hukukunun ilk amacıdır¹⁷⁰. Zararın hesaplanması, tazminat miktarının belirlenmesinde temel konulardan biridir. Şöyle ki, zarar verenin ödeyeceği tazminatın miktarının belirlenebilmesi için öncelikle zararın hesaplanması gerekir. Aynı zamanda zarar verenin ödemekle yükümlü olduğu tazminat, gerçekleşen zararlar sınırlı olmakla birlikte, hiçbir zaman zararın azami miktarını geçemez¹⁷¹.

TBK. m.50/I'den de bildiğimiz gibi zararın ispatı zarar görene aittir. Yani, açıkça belirtilmiş olmasa bile madde hükmünden de anlaşılacağı üzere, 'Zarar gören, zararı ve zarar verenin kusurunu ispat yükü altındadır.' Ancak bazı durumlarda, örneğin, yoksun kalınan karda, çalışma gücünün kısmen veya tamamen kaybında, şeref ve haysiyetin basın yoluyla ihlalinin söz konusu olduğu durumlarda zarar miktarının ispatı zarar görenden beklenilemez¹⁷². Bu durumda TBK. m.50/II devreye girecektir ve hakim, hakkaniyete uygun esaslarla zarar miktarını hesaplayacaktır. Hakimin takdir yetkisi, zararın hem varlığı hem de miktarı yönünden geçerlidir.

¹⁷⁰ NÖMER, N. Haluk, Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996, s. 33.

¹⁷¹ TANDOĞAN, Haluk, Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961, s. 315.

¹⁷² EREN, s. 725.

b. Petrol Kanunu'na Göre Zararın Karşılanması

Kamu hukuku karakterli kabul edilen Petrol Kanunu 9/1, 49 ve 86/2. maddeleri ile sorumluluk hükümleri öngörmekteyse de bu maddelerin üzerinde çok az inceleme yapılmıştır¹⁷³ Söz konusu maddelerden 9/1 daha sonra da inceleyeceğimiz gibi teminat göstermek kaydıyla sorumluluk sigortasını kapsamaktadır. Burada ise konu başlığımızla ilgili olarak 49 ve 86/2 nci maddeleri ele alacağız.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, PK. m.49 a göre,

‘Bir araştırmacı, üzerinde ameliyat yaptığı arazinin maliki veya zilyedi bulunan şahsa, araziye ika ettiği zararı ve bu şahsın mahrum kaldığı makul karı ödemekle mükelleftir.’ Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere burada araştırma aşamasında meydana gelen zararların tazmini düzenlenmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus mevcuttur. Şöyle ki, boru hattı ile petrol ve ürünlerini taşıma geniş anlamda petrol ameliyesidir, lakin, bir araştırma ameliyesi değildir. Bu durumda, PK. m.49 un uygulanmasından değil, PK. m.86/2 nin uygulanması söz konusu olacaktır¹⁷⁴.

PK. m.86/2 ile bütün petrol ameliyelerinden doğan zararlardan sorumluluğun düzenlendiğini ve aynı zamanda, bu sorumluluğun niteliğinin tartışmalı olduğunu, bir görüşe göre hükmün çerçeve norm olduğu, diğer bir görüşün ise hükmün yegane temelinin tehlike sorumluluğu yönünde olduğunu önceki bölümlerde belirtmiştik¹⁷⁵.

PK. m.86/2 nin çerçeve norm olduğu görüşünü savunan yazarlara göre, petrol ameliyesinden doğan zararlar arasında, işletmenin olağan faaliyetinden doğan zararlar ve işletme kazaları ile ortaya çıkan zararlar şeklinde ayırım yapılması gerekmektedir¹⁷⁶. Başka bir ifade ile,

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. **ÖZAKMAN, C**, Türk Hukukunda Mecra İrtifakları, d.t., İstanbul 1978, s. 257.

¹⁷⁴ **ERİŞGİN**, s. 114.

¹⁷⁵ Bkz. s. 50.

¹⁷⁶ **TANDOĞAN**, Kusura Dayanmayan, s. 50.

söz konusu durumda olaya bakılmak sureti ile ya fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesine dayanan sorumluluktan ya da tehlike sorumluluğundan söz edilmelidir¹⁷⁷.

PK. m.86/2 nin fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesine dayanan yönünü ele aldığımızda dikkat edilmesi gereken bazı özellikler söz konusu olmaktadır. Bildiğimiz gibi, petrol işletmesinin doğası gereği zarar verme potansiyeli mevcuttur. Haliyle bu çalışmalara süresinde bir takım zararlar meydana gelir ve bu bakımdan, müdahale ve zarar önceden bilinir¹⁷⁸. Bu gibi durumlarda tarafların çıkarları mukayese edilerek bir değerlendirme yapılır ve bu değerlendirme sonucu daha üstün çıkar saptanır¹⁷⁹. Bu durumda zarar verenin çıkarı zarar görenin çıkarından üstünse, fedakarlık yapanın zararı üstün çıkar uğruna verilmiş zarardır ve bu sebepten, zarar görenle zarar veren arasında paylaştırılmalıdır¹⁸⁰.

PK. m.86/2 nin tehlike sorumluluğuna dayandırılan yönü bakımından ele aldığımızda ise dikkat etmemiz gereken husus, petrol ameliyeleri esnasında meydana gelecek kazaları sayılamayacak kadar çok olmasıdır. Bu bakımdan işletme kazaları önemli yer tutar¹⁸¹. İşletme kazaları ise gerçekleşmesi mutlak olmasa bile, büyük ölçüde muhtemel niteliğe sahip oldukları için peşinen hesaba katılmaktadırlar¹⁸².

c. Çevre Kanunu'na Göre Zararın Karşılanması

Çevrenin kirletilmesiyle meydana gelen zarar, doğrudan veya dolayısıyla kişilere ve eşyalara yönelmiş zarar olmalıdır. Zarar gören fert olmakla birlikte, özel hukuk veya kamu hukuk tüzel kişisi de olabilir. Yargıtay'ın bir kararında bu durum şöyle ifade edilmiştir: 'Çevre

¹⁷⁷ ERIŞGİN, s. 115.

¹⁷⁸ ULUSAN, s. 216.

¹⁷⁹ ERIŞGİN, s. 115.

¹⁸⁰ TANDOĞAN, Kusura Dayanmayan, s. 51.

¹⁸¹ KARAYALÇIN, s. 22.

¹⁸² ERIŞGİN, s. 116.

Kanunu, aktif dava ehliyeti yönünden hiçbir sınırlama getirmeksizin, çevrenin kirlenmesinden zarar gören herkesi dava açabilmeye yetkili kılmıştır.¹⁸³. Bildiğimiz üzere zararın ispat yükü zarar görene aittir. Zarar, maddi zarar olmakla birlikte manevi zarar da olabilir.

Her ne kadar Çevre Kanunu, çevrenin kirlenmesine ilişkin özel bir düzenleme getirmiş olsa, ÇK. m.28'in sorumluluğun genel hükümlerine gönderme yaptığını esas alarak zararın doğmuş olması takdirde sorumlulukların yarışacağını kabul edebiliriz¹⁸⁴. Ayrıca bu husus, ÇK. m.28/II hükmünde de 'Kirlenenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır' sözleriyle açıkça belirtilmiştir. O halde, çevrenin kirlenmesi sebebiyle zarar gören kişi, ÇK ve genel hükümler arasında dava hakkının yarışması söz konusu olsa dahi, ÇK ve diğer kanunlara dayanarak zararının tazminini talep edebilecektir¹⁸⁵.

Çevreyi kirlenenin sorumluluğu, kusursuz sorumluluk türlerinden biri olduğu için, kusurun derecesi tazminatın belirlenmesi açısından önem taşımaz. Ancak kirlenenin kusurunun olması halinde bazı güçlüklerin ortaya çıkması da söz konusudur. Şöyle ki, bu durumda tazminatın indirilebilmesine ilişkin sebeplerin dikkate alınması güçleşir. Ayrıca zarar, birden fazla kişinin birlikte sorumluluğunun söz konusu olduğu durumlarda (gerek kirlenen sıfatıyla gerekse başka sebeplerle sorumluluk), bu kişiler arasındaki rücu ilişkilerinin belirlenmesi açısından da önem taşır¹⁸⁶.

¹⁸³ Yarg. 3. HD. T. 6.2.1997, E. 458/1307. (E.T. 15.05.2014)

¹⁸⁴ **GÖKYAYLA, K. Emre**, "2872 sayılı Kanun'a Göre "Kirlenen"in Hukuki Sorumluluğu", Prof.Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'a Armağan, İstanbul 1999, s. 301.

¹⁸⁵ **ERTAŞ, Şeref**, Çevre Hukuku, DEÜ Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 78, İzmir 1997, s.120.

¹⁸⁶ **EMEL, Badur**, Çevre Hukuku Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2006, s. 114.

2. Mukayeseli Hukukta

a. Alman Hukukunda

Alman Hukuku'nda zararın aynen karşılanması ilkesi geçerlidir. Tazminat hususunda Alman Medeni Kanununun zararın kapsamını belirleyen §249 maddesinin I'nci fıkrası gereği zarara uğrayan şeyin aynen tazmin edilebileceği durumlarda, eski halin iadesi geçerlidir¹⁸⁷. Ancak, şahsa veya eşyaya vurulan zararın nakdi ödenmesi kabul edilen durumlarda zarar veren kişi para ile tazminat talep edebilir¹⁸⁸. Sorumluluk olgusundan ortaya çıkan ve uzun bir süre boyunca devam eden tazminat taleplerinde normun koruma alanında kaldığı sürece sorumluluğun kapsamına girmektedir ve bu kapsamda tazmin edilecektir. HaftpflG §11 gereğince tazminat talebinin zamanaşımı ise, BGB'deki haksız fiil için olan zamanaşımı hükümlerine tabidir¹⁸⁹.

Ayrıca, boru hattı işleteni için sorumluluktan doğan tazminat, §9 hükmünde ölüm ve kişisel zararlarda §2'de gösterilen kişilerin kişi başı yıllık 36,000 Avro'luk irat tutarına ve toplamda 600,000 Avro'ya kadar sınırlandırılmıştır. §10 hükmünce ise, bir veya birkaç şeye verilen zarar ayırımı yapılmaksızın toplamda 300,000 Avro'ya kadar tazmin edilebilecektir¹⁹⁰.

b. İsviçre Hukukunda

RLG.m.34'e göre 'tazminatın kapsamı,...haksız fiiller hakkındaki genel hükümlere göre belirlenir'. Bu durumda, işleten ile malik arasındaki teselsül ve rücu ilişkisi, yine genel hükümler çerçevesinde belirlenecek. Yani, zararın hesaplanması ve tazminatın belirlenmesi İBK'na tabidir.

¹⁸⁷ GÜNEYLİ, s. 116.

¹⁸⁸ German Civil Code (BGB), Section 249, last amended by statute of 1.10.2013, http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf (E.T. 14.03.2014)

¹⁸⁹ Liability Act 1978, §11.

¹⁹⁰ Liability Act 1978, §9-10.

Tazminat taleplerinde zamanaşımı süresi, zarar görenin zarar görmesinden yahut tazmin yükümlüsünden haberdar olduğu tarihten 2 yıl, her halükarda zararın doğduğu andan itibaren 10 yıl belirlenmiştir. Ancak, zarar doğuran olay ceza kanunu anlamında bir ceza işlemine dönüşmüşse ve ceza kanunu o suç için belirttiğimiz zamanaşımından daha uzun bir zamanaşımı süresi belirlemişse bu durumda ceza kanununun öngördüğü süre uygulanır. Ayrıca, zamanaşımının durması ve kesilmesine ilişkin hususlar da yine aynı madde hükmüncü düzenlenmiştir.

RLG. m.35/I gereğince işleten, m.33 ve m.34 hükümleri kapsamında yükümlülüğünde olan tüm riskleri zorunlu sorumluluk sigortası kapsamında sigortalamalıdır. II'nci fıkra hükmünde ise zorunlu sigorta için limitler:

- Sıvılar için 10 milyon Frank (çevre için tehlikesi daha büyük)
- Gazlar için 5 milyon Frank olarak belirlenmiştir.

Böyle durumda, zarar doğması halinde hem zarar gören mağdur olmayacak, yani zararı karşılanacak, hem de işleten zararın tamamını ve yahut bir kısmını sigortadan karşılamakla büyük oranda maddi zarar etmeyecektir.

Yine RLG. m.37/I-II'ye göre sigortacının itiraz ve def'i hakkı bulunmadığı gibi, zarar görenin sigortaya doğrudan başvuru hakkı da vardır¹⁹¹.

c. Avusturya Hukukunda

RohrlG §10 maddesi sorumluluk kapsamındaki maddi kayıplar, ölüm, vücut bütünlüğünün ihlali veya sağlığın bozulması gibi kişisel zarara uğrayan herkese tazminat talep etme hakkı verir.

¹⁹¹ ERIŞGİN, s. 67.

Alman Hukuku'nda olduğu gibi Avusturya Hukuku'nda da sorumluluk miktar olarak sınırlandırılmıştır. Şöyle ki, RohrlG §11'e göre ölüm ya da yaralanma halinde kişi başına tazminat, sermaye olarak 800,000 Avro, irat biçiminde ise her bir kişi için 48,000 Avro miktarını aşamaz.

Maddi tazminatta ise eşyanın taşınır yahut taşınmaz olması önem taşımaktadır. Birden fazla taşınır eşya zarara uğrasa bile tutar en çok 8,76 milyon Avro ile sınırlandırılmıştır. Taşınmaz zarar görmüşse bu tutar 18,25 milyon Avro'ya yükselmekte ve bunun 9,49 milyon Avro'su yalnız taşınmazlardaki zararın gideriminde kullanılabilmektedir. Zararın karşılanması ödenen tazminat zararın karşılamazsa, her bir tazminat miktarından orantılı olarak indirim yapılır.

C. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası

1. Genel Olarak

Teknolojinin gelişmesi ile tehlikeli olgular artmış ve bu durumda bir yandan söz konusu olgular toplum için vazgeçilmez yararlar sağlamakla birlikte aynı zamanda bir takım tehlikeleri ve zararları da birlikteliğinde getirmiştir¹⁹². Bu durumda haklı olarak sorumluluk hukukunun yanı sıra, sorumluluk sigortasının gelişmesi de mecburiyete dönüşmüştür¹⁹³. Bu hususta kişiler, onlar için tehdit oluşturan durumlara karşı kendilerini koruma gitmiş ve bu nedenle de zaman içerisinde sigorta kavramının yaygınlaşması ve önem kazanması sağlanmıştır¹⁹⁴.

TBK. m.71 düzenlemesinde, önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin sahibinin ve varsa işletenin faaliyetleri nedeniyle meydana gelen kazaların tazmini hususunda yaptırımları gereken sorumluluk sigortasına ilişkin bir husus yer almamaktadır. Söz konusu hususun düzenlenmemiş

¹⁹² **ÖZDEMİR, Enver**, Trafik Kazalarından Doğan Tazminat ve Sigorta Davaları, 2. Bası, İstanbul 1988, s. 17.

¹⁹³ **ULAŞ, Işıl**, Uygulamalı Sigorta Hukuku – Mal ve Sorumluluk Sigortaları, 3. Bası, Ankara 2002, s. 569.

¹⁹⁴ **CAN, Mertol**, Türk Özel Sigorta Hukuku, Ders Kitabı, 2. Bası, Ankara 2001, s. 12.

olması, işletme sahibinin ve varsa işletenin sorumluluğuna ilişkin herhangi bir sorun teşkil etmese de sorumluluğun miktarına ilişkin üst sınırın belirlenmemiş olması uygulama sorun teşkil edip etmeyeceği sorunu gündeme taşımaktadır¹⁹⁵. Kıta Avrupası doktrininde de kusursuz sorumluluk halleri açısından, sorumluluğun parasal olarak üst sınırının belirlenmesinin gerekliliği görüşü savunulmaktadır¹⁹⁶. Bazı hukuk sistemlerinde ise özel hükümlerle düzenlenen kusursuz sorumluluk hallerinde farklı miktarlarda parasal üst sınırın olması görüşü desteklenmektedir¹⁹⁷. Türk doktrininde ise, bazı yazarlarca mali sorumluluk sigortasına ilişkin bir üst sınır tespitinin gerekli olmadığı zira sigorta şirketlerinin sigorta sözleşmesinde sigortacı tarafından kabul edilen rizikoya kadar ödenebilecek tutarın tespit edilmesi esasının geçerli olduğu görüşü savunulmaktadır¹⁹⁸.

Türkiyede sigortacılık sektörünün denetim ve gözetimine ilişkin ilk olarak 1927 tarih ve 1149 sayılı ‘Sigortacılığın ve Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi Hakkında Kanun’ çıkartılmıştır. 1938 yılında değişikliğe uğrasa da dönemin şartlarına cevap verememesi sebebiyle 1959 tarih ve 7397 sayılı ‘Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi Hakkında Kanun’ kabul edilmiştir. Söz konusu kanun, 1987 tarihinde ise bazı maddelere değişiklik yapılarak ‘Sigorta Murakabe Kanunu’ halini almıştır. Aynı zamanda Türk Ticaret Kanunu’nun beşinci kitabında, sigorta ve sigorta sözleşmelerine ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

5684 sayılı Sigortacılık Kanunu’nun 11 nci madde hükmünden anlaşılabacağı üzere, sigorta genel şartlarının, Hazine Müsteşarlığı tarafından onaylandıktan sonra sözleşmelerde uygulanabileceği hükme bağlanmıştır. Ticaret Kanunu’nun 1266 ncı maddesine göre ise, sigorta

¹⁹⁵ **SARAÇ, Senem**, Türk Borçlar Kanunu’nda Tehlike Sorumluluğu, İstanbul 2013, s. 145.

¹⁹⁶ **BAR, Christian**, Limitation and Mitigation in German Tort Law, The Limits of Liability – Keeping the Floodgates Shut, Edited by J. Spier, Kluwer Law International, Netherlands 1996, s. 19.

¹⁹⁷ **KOZİOL, Helmut**, Mitigation of Damages under Austrian Law and Ideas for Future Regulations, The Limits of Liability, Edited by J. Spier, Kluwer Law International, Netherlands 1996, s. 59.

¹⁹⁸ **KENDER, Rayegan**, Türkiyede Hususi Sigorta Hukuku, 3. Bası, İstanbul 1985, s. 118.

genel şartlarının Bakanlık tarafından tasdik edilmiş ve kolayca okunabilinecek tarzda basılmış olması gerekmektedir. Bu şartın yerine getirilmemiş olması halinde ise, kanun hükümleri, sigorta ettiren aleyhine olan genel şartların yerine geçecektir. Konumuzla ilgili olduğu için sigortanın başlıca türlerinden biri olan sorumluluk sigortasını incelemekte fayda görmekteyiz.

2. Petrol Kanunu'na Göre Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası

Tehlike sorumluluğunun öngörüldüğü durumlar için kanunkoyucu, sorumluluk sigortası yapma zorunluluğu da getirmektedir. Şöyle ki, Petrol Kanunu m.9/1'e göre, 'Müracaat sahibi, ameliyat esnasında vukuu melhuz zarar ve ziyarı ve bu kanuna göre ödemek mecburiyetinde kalacağı her türlü meblağları karşılamak üzere, Petrol İşleri Genel Müdürlüğünce tesbit edilecek makul miktarda teminat vermedikçe, müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge alamaz.' Her ne kadar madde hükmünden de anlaşılacağı üzere işletenin teminat verdikçe, müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge alamayacağı belirlense de zorunlu mali sorumluluk sigortası hakkında hiç bir düzenleme yapılmamıştır. Bu hususta, petrol ve petrol ürünlerini de kapsamına alan Bakanlar Kurulu'nun 2010/190 sayılı 'Tehlikeli Maddeler için Yaptırılacak Sorumluluk Sigortaları Hakkında Karar'¹⁹⁹ gidilmesi gerektiğini görüşüyoruz. Söz konusu kararın 1 nci maddesi gereği her türlü yanıcı, patlayıcı, yakıcı maddelerin üretimi, depolanması, nakledilmesi ve satışı için özel ruhsat almak mecburiyetinde olan kişiler, aynı zamanda 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında tehlikeli atıkların toplanması, taşınması, geçici ve ara depolanması faaliyetlerinde bulunan gerçek ve tüzel kişiler bu tür faaliyetleri nedeni ile tehlikeli maddeler ve tehlikeli atık mali sorumluluk sigortası yaptırmak zorundadırlar. Sigorta konusu olan maddeler, Kararın 2 nci maddesinde düzenlenmiş,

¹⁹⁹ Bkz. R.G. T.11.03.2010, S. 27518.

a bendinde ise petrol ve petrol ürünleri mali sorumluluk sigortasına konu olan maddelerin başında gösterilmiştir.

Asgari teminat tutarları, genel şartlar ile diğer usul ve esaslar, Kararın 8 nci maddesinde *‘Bu Karar kapsamındaki sigortalara ilişkin asgari teminat tutarları Hazine Müsteşarlığı’nın bağlı olduğu Bakan tarafından; sigorta genel şartları ile bu Kararın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar, Hazine Müsteşarlığı’nca belirlenir’* sözleriyle düzenlenmiştir.

3. Çevre Kanunu’na Göre Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası

Kirlilik sorumluluk sigortası olarak da isimlendirilen çevresel sorumluluk sigortası, sigortalananları, meydana gelen kazaların mali sorumluluğunu yüklenmekten koruyan bazı poliçeleri kapsamaktadır. Söz konusu poliçeler, tüm diğer sigorta türlerinde olduğu gibi ortaya çıkan riski azaltmaya yöneliktir.

III. Boru Hattı İşletenin Hakları

A. Genel Olarak

Genel olarak hak kavramını açıklayan görüşler mevcuttur. Doktrinde bazı yazarlara göre hak, hukuk düzeninin bireylere tanıdığı irade ve irade kudretidir. Bu görüş, hakkı irade kudreti veya irade hakimiyeti olarak tanımladığı için, buna *‘irade teorisi’* denilmektedir²⁰⁰.

Doktrinde baskın görüşe göre savunulan ve *‘karma teori’* adını alan görüşe göre ise hak, hukuca korunan ve sahibine, isterse bu korunmadan yararlanma yetkisi veren bir menfaattir²⁰¹.

Kanun koyucu, tehlike sorumluluğunun öngörüldüğü durumlarda kusur şartı aranmaksızın işleteni ve/ veya maliki sorumlu tutarak ona borç yüklemiş olmakla birlikte bir

²⁰⁰ ATAAY, Aytekin, Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, 3. Bası, İstanbul 1981, s. 363-364.

²⁰¹ EREN, s. 46.

takım haklar da tanımıştır. Şöyle ki, boru hattı işletenin faaliyetleri sonucu karşılaçağı bir takım durumlar mevcuttur. Bunlardan en belirginini faaliyeti dolayısı ile karşılaçağı bir takım yaptırımlardır. İşletenin borçlarını gerektiğı gibi ifa etmediğı durumlar için yaptırımların uygulanmasını uygun görmüşse de işletene de kanun çerçevesinde kendini koruma alanı bırakmıştır. Çalışmamızın bu kısmında itiraz hakkını ayrıntılı biçimde ele almaya çalışacağız.

B. İtiraz Hakkı

1. Genel Olarak

İtiraz, doktrinde, bir hakkın varlığını engelleyen veya tehlikeye düşüren olayların ireli sürülmesine karşı bir hakkın ileri sürülmesine denilmektedir²⁰². Böylelikle dar anlamda def'i hakkının konusu, bir hakkın ireli sürülmesi olduğı durumda, itirazın konusu bir olayın ileri sürülmesidir. Bu durumda itiraz, davacının veya zarar görenin hakkının mevcut olmadığını kanıtlayan bir olaydır. İtirazla davalıya karşı ileri sürülen hakkın hiç doğmamış veya son ermiş olduğunu gösteren olaylar ileri sürülür. Diğer bir ifade ile itiraz, hakkın doğmadığını veya sona erdiğini ifade eder. Ayrıca itiraz, hakim tarafından re'sen gözönünde tutulur.

2. Petrol Kanunu'na Göre Boru Hattı İşletenin İtiraz Hakkı

Petrol Kanunu'nun 25 nci maddesi gereğı, petrol hakkı sahibi, haklarına etki eden kararlarla ilgili itiraz hakkına sahiptir. Bu hak, madde hükmünde 'Müracaat ve petrol hakkı sahibi, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü tarafından alınan ve müracaat, müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belgeden doğan haklarına tesir eden kararlara karşı bu Kanun hükümleri dairesinde tebliğ tarihinden itibaren yirmi gün içinde Bakana itiraz edebilir.' şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu hakkın kullanılması durumunda, Petrol İşleri Genel

²⁰² EREN, s. 75.

Müdürlüğü tarafından ihtilafın çözülmesi sağlanmalı, müsbet sonuca varılmadığı takdirde ise tartışmalı konu Bakana intikal ettirilmelidir. İhtilafın çözülmesi aşamasında, Bakan ve Genel Müdür Petrol Kanunu'nun verdiği yetkilere dayanarak petrol ameliyatı ve tesisastları denetlemeye yetkilidirler. Kanun'un 30 ncu maddesine göre, Bakan, intikal eden itiraz ile ilgili konuyu en geç 20 gün içinde karara bağlar ve bu karar, en geç 10 gün içinde ilgililere tebliğ edilir. Kanun'un 31 nci maddesine göre ise petrol hakkı sahibi, kararların tebliğ tarihinden itibaren en geç 20 gün içinde Danıştay'da dava açmak hakkına sahiptir.

3. Çevre Kanunu'na Göre Boru Hattı İşletenin İtiraz Hakkı

2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre idari para cezalarına karşı yapılacak itirazın mercii kanunun 25 nci maddesinde belirtilmiştir. Çevre Kanunu'nun 25. maddesinin ikinci fıkrasına göre, boru hattı işleteni faaliyetleri ile ilgili uygulanan idari yaptırım kararlarına karşı itiraz hakkına sahiptir. Bu durumda işleten, kararın tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde idare mahkemesinde dava açabilir. Ancak açmış olduğu bu dava verilen cezanın tahsilini durdurmaz.

İtiraz ile ilgili mevzuatımızda çeşitli düzenlemeler mevcuttur ve bu düzenlemeler farklı anlamlarda kullanılmaktadır²⁰³. Çevre Kanunu'nun 25. maddesinde işletene tanınan itiraz hakkı, idarenin bir işlemine karşı, bu işlemin hukuka aykırılığının ileri sürüldüğü bir dava biçimi olarak, aslında bir iptal davası olarak da düşünülmelidir.

İptal davasında genel olarak görevli yargı yeri idare mahkemeleridir. İdare mahkemeleri dışında idari yaptırım kararlarına karşı dava açılabilmesi yasal düzenlemelerin imkan tanıdığı durumlarda Danıştay ve vergi mahkemelerinde de mümkündür. İdari yargı yeri dava ehliyetinin varlığını, dava dilekçesi üzerinden yapacağı ilk inceleme zamanı re'sen tespit edecektir.

²⁰³ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargıda Kanun Yolları, 2. Bası, Ankara 2006, s. 103.

Dava açma süresi, kanunen sınırlandırılmış ve idari davaların açılabilceğı sürelerdir²⁰⁴. Dava açma hakkının belirli sürelele tabi tutulmasında maksat, idarenin işlemlerinin süreli olarak dava tehditi altında olmaması ve böylelikle işlemlerin verimliliğinin ve istikrarın sağlanmasıdır²⁰⁵.

²⁰⁴ **KARAKOÇ, Yusuf**, Vergi Sorunlarının/ Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları, Ankara 2007, s. 160.

²⁰⁵ **ÇIRAKMAN, Erol**, İdari Davalarda Süreler, Ankara 1976, s. 191.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEHLİKE SORUMLULUĞU KAPSAMINDA

BORU HATTI İŞLETENİN SORUMLULUĞUNUN

HÜKÜM VE SONUÇLARI

§8. TEHLİKE SORUMLULUĞUNDA BORU HATTI İŞLETENİN BORÇLARINI İHLAL ETMESİ

I. Genel Olarak

Daha önce de belirttiğimiz²⁰⁶ gibi zorunluluk olmadıkça hiç kimse başkalarının mal ve şahıs varlıklarını tehlikeye sokmamalıdır. Tehlikeli faaliyette bulunan bir kimse ise, bundan doğabilecek zararları önlemek için gerekli özeni göstermeli ve önlemleri almalıdır. Bu önlemleri almayan kişinin bu davranışı, hukuka aykırı bir fiildir²⁰⁷.

Kanunkoyucu, bu hususları göz önünde bulundurarak, boru hattı işletmeciliği hususunda da tedbirli davranmış ve özel kanunlarla boru hattı işletenin borçlarının ihlali düzenlemiştir. Çevre Kanunu'nun 28 nci maddesi gereği hukuka aykırılıktan söz edilmemiş olsa dahi çevrenin bozulmasına ve kirlenmesine neden olan müdahaleler veya boru hattı işletenine bir takım yükümlülükler getiren yönetmeliklerin ihlali hukuka aykırılık olarak kabuledilebilir²⁰⁸.

Bildiğimiz üzere, ÇK. m.8/2 genel anlamda bir kirletme yasağı getirmiştir ve bu özen kuralına aykırı davranmak da hukuka aykırılık oluşturur. Doktrinde bazı görüşlere göre ise, söz konusu sorumluluğun objektif özen yükümüne dayanmaması sonucunda, kirletenin hukuka

²⁰⁶ Bkz. s. 15-17.

²⁰⁷ KARAHASAN, s. 241.

²⁰⁸ GÜNEYLİ, s. 146.

aykırı bir davranışını aramak yerine, kirlilik sonucunun hukuka aykırı olması yeterli olacaktır²⁰⁹. Hemen şunu da belirtelim ki, kirlenme standartları ve önleme hususları yönetmeliklerle belirlenmemesi durumunda, Çevre Kanunu'nun sorumluluğa ilişkin hükümlerinin uygulanması bir hayli zorluk teşkil edecektir²¹⁰.

II. Uygulanacak Hükümler

A. Genel Olarak

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi boru hattı işletenin en önemli yükümlülükleri, faaliyetleri sırasında sebep oldukları kirlenme ve bozuklukları giderme, çevreye verdiği zararı tazmin etmek ve çevreyi korumak yükümlülüğüdür. Boru hattı işleteni, faaliyeti esnasında meydana gelebilecek çevre kirliliğini durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemleri ve harcamaları yapmadığı takdirde bu önlemler için gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Yasa hükümlerine göre kirletenden tehsil edilecektir. Bu durumda kirleten, kirlenmenin önlenmesi ve sınırlandırılması için gerekli önlemleri aldığını ve harcamalarını yaptığını ispat etmek kaydıyla sorumluluktan kurtulabilirler²¹¹. Hemen şunu da belirtelim ki, Çevre Kanunu'nun 3 ncü maddesinden yola çıktığımızda, hükümde, kurtuluş kanıtının 'kirlenmenin önlenmesi ve sınırlandırılması için yapılan giderleri' kapsadığını ve kirlenmeye yol açan veya zarar veren davranışın kurtuluş kanıtı kapsamında yer almadığını görmekteyiz²¹².

Çalışmamızın bu kısmında ayrıntılı olarak ele almasak da kirletenin bir kamu kuruluşu olması durumunda atılacak adımlara değinmekte fayda görmekteyiz. İdarenin sorumluluğu

²⁰⁹ ERIŞGİN, s. 232.

²¹⁰ GÜNEYLİ, s. 146.

²¹¹ ERTAN, Birol, ERTAN, K. Akkoyunlu, Amme İdaresi Dergisi, C.38, S.3, 2005, s. 12.

²¹² KABOĞLU, İbrahim, Çevre Hukuku, Ankara 1996, s. 79.

kapsamında değineceğimiz bu kısımda dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri, idarenin, yerine getirdiği hizmete dair araçların dışındaki sebeplerden kaynaklanan ve esasen ‘mücbir sebep’ olarak nitelenen durumlarda, idare bu yöndeki sorumluluğunun gereklerini boru hattı işletene bir yükümlülük ve ödev biçiminde yükleyebilip bilememesidir. İdarenin gerekli tedbirleri almış olması idarenin hizmet kusuruna dayalı sorumluluğunu kaldırmaktadır²¹³. Ancak, Fransa Danıştay’ı idarenin, kanunun öngördüğü listeye girmediği için sorumluluktan kaçındığı, bu sebeple, zarar yol açan bir firma ile ilgili uyuşmazlıkta, denetimden kaçınma sonucu doğan zararın tam yargı yolu ile tazminine ve idarenin sorumlu olduğuna karar vermiştir²¹⁴. Fransız Danıştay’ı aynı zamanda devletin yanında belediyenin de sorumluluğuna kusurları oranında gidilmesi gerektiğini kabul etmektedir²¹⁵.

B. Çevre Kanunu’na Göre Uygulanacak Hükümler

Boru hattı işletenin, kirleten sıfatı ile sorumluluğunun kusursuz sorumluluk halleri kapsamına gireceği doktrinde baskın görüşe göre savunulmasının yanı sıra, bu sorumluluğun nesnel özen gösterme yükümlülüğüne dayanan olağan sorumluluk mu, yoksa gerekli önlemlerin alındığına ilişkin kurtuluş kanıtı getirme olanağı tanımayan, ağırlaştırılmış bir nesnel sorumluluk mu olduğu tartışmalıdır²¹⁶. Tandoğan’a göre, kirletenin bu sorumluluğu ağırlaştırılmış nesnel sorumluluktur²¹⁷. Ayrıca, Yargıtay 14. Hukuk Dairesi, 9 Şubat 1989 tarihli 7660 Esas ve 1046 sayılı kararında Çevre Kanunu’nda öngörülen sorumluluğun ağırlaştırılmış nesnel sorumluluk olduğunu ifade etmiştir. Hemen şunu da belirtelim ki, boru hattı işletenin faaliyetleri sonucu

²¹³ ALICA, Süheyla, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.: XV, S.: 4, 2001, s. 101.

²¹⁴ AKILIOĞLU, Tekin, ‘İdare Hukuku Açısından Çevre Hukuku’, Çevre Kanunu’nun Uygulaması, TÇSV Yayını, Ankara 1987, 75.

²¹⁵ ALICA, s. 101.

²¹⁶ ERTAN, AKKOYUNLU, s. 13.

²¹⁷ TANDOĞAN, Haluk, ‘2872 sayılı Çevre Kanunu’na Göre Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Sorumluluk’, Yargıtay Dergisi, C.: 12, S.: 1-2, Ocak-Nisan, 1986, s. 33.

meydana gelen zararlarda uygulanacak hükümler içerisinde ÇK. m.28 hususi öneme sahiptir. Çalışmamızın başlarında madde ile ilgili ayrıntılı inceleme yapıldığı için bu bölümde pek değinilmeyecektir²¹⁸.

Boru hattı işletenin yükümlülüklerini ihlali durumunda Çevre Hukuku kapsamında uygulanacak yaptırımlar konusu, hukuksal ve cezai sorumluluğun ne şekilde düzenlendiği konusu ile ilgilidir. Hem Türk Çevre Hukukunda hem de Karşılaştırmalı çevre hukukunda cezai sorumluluk giderek yaygınlaşmakta, çevreye karşı işlenen suç kavramı gün geçtikçe gelişmektedir²¹⁹.

Çevre Kanunu kapsamında boru hattı işletenin borçlarını ihlali sebebi ile çevreye vereceği zararların önünü almak adına Kanunkoyucu, Kanunun çevre denetimine ilişkin 12 nci maddesi ile, denetim gibi önemli gücün idare tarafından kullanılabilmesi için gerekli hukuki zemini hazırlamıştır. Söz konusu madde hükmünden de açıkca anlaşılacağı üzere denetleme yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilmiştir. Denetim, Bakanlığın belirlediği denetim usul ve esaslara göre yapılmaktadır. Aynı madde hükmünde, Bakanlığın gerektiğinde bu yetkiyi devredebileceği kamu kurum ve kuruluşlar sayılmış, iptal konusu hükmünde, Kanunda belirtilen kurum ve kuruluşlar dışında Bakanlığın uygun göreceği başka kurum ve kuruluşlar da denetleme yetkisinin devredilmesi yolu ile yapabileceği öngörülmüştür.

Çevre Kanunu'nun 24 üncü maddesi gereği, bu Kanunda öngörülen idari yaptırım kararlarını verme yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ait olmakla birlikte, Kanunun 12 nci maddesinde belirtilen denetim yetkisinin devredildiği kurum ve kuruluşlar tarafından da kullanılacaktır.

²¹⁸ Bkz. s. 31 vd., 52 vd., 74 vd.

²¹⁹ KABOĞLU, s. 89.

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin²²⁰ 2 nci maddesinin c bendinde düzenlenen 'Faaliyetleri sonucu alıcı ortamlara katı, sıvı, ve gaz halde atık bırakarak kirlilik oluşturan veya oluşturmaya muhtemel her türlü tesis ve faaliyetin, çevresel etkilerini değerlendirmek; alıcı ortamlar ile ilgili ölçüm ve izleme çalışmalarını yapmak; bahse konu tesis ve faaliyetleri izlemek, izin vermek, denetlemek ve gürültünün kontrol edilmesini sağlamak' hükmü esas alınarak Bakanlıkta denetimi hayata geçirmek üzere Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca, Çevre Kanunu'nun denetime ilişkin maddesinde belirtilen usul ve esaslar Çevre Denetimi Yönetmeliği'nde²²¹ düzenlenmiştir.

Ayrıca, yükümlülüklerin ihlali durumunda ÇK. m.20 vd. düzenlemesinde, ağırlıklı olarak idari ve adli nitelikte cezai hükümlere yer verilmiştir.

III. Uygulanacak Hüküm Sonuçları

A. Genel Olarak

Bildiğimiz üzere hukukta yaptırım, ceza ve zorla icra olmak üzere iki temel biçimde değerlendirilir. Hukuk düzenleri, hukuka aykırı davranışları önlemek amacı ile birtakım yaptırımlar öngörmüştür ki, bunlar arasında da zorla icra yolu dışında hapis ve para cezaları da bulunmaktadır²²². 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 20 nci maddesinin 2 nci fıkrasında tüzel kişiler için ceza yaptırımı uygulanamayacağını, bunun yanında kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımların uygulanabileceğini öngörmüştür. Çevre Kanunu'nda da, yükümlülüklerini ihlal ederek çevre suçu işleyenlere karşı faaliyetin durdurulması gibi idari yaptırımlar, aynı zamanda para ve hapis cezaları öngörülmüştür.

²²⁰ R.G. T. 04.07.2001, S. 27984. (mükerrer)

²²¹ R.G. T. 21.11.2008, S. 27061.

²²² ARAL, Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 1983, s. 67.

5237 sayılı TCK, çevre suçlarını ‘Çevreye Karşı Suçlar’ başlığıyla düzenlemiş ve bu bölümde idari ve cezai yaptırımlar öngörmüştür.

B. İdari Yaptırım

1. Genel Olarak

Yaptırım, kuralı ihlal eden kişiye, acı verici niteliğe sahip psikolojik yahut maddi bir tepki olarak, hukuk düzeni tarafından kurala uyulmasını sağlamak amacı gütmektedir²²³. Diğer bir şekilde ifade edersek yaptırım, hukuk normunun önemli unsurlarından biri olan zorlayıcılık niteliğini içine alan, toplumsal hayatın düzeni bozulduğu ölçüde geri döndüren ve başvurulması kaçınılmaz olan sosyal bir tepkidir²²⁴. Hukuki yaptırımlar, kural olarak idari ve yargısal yollarla devlet tarafından uygulanmaktadır. Çağdaş toplumlarda kendiliğinden hak almanın yasaklanmış olması hususu, devletin yaptırım uygulamasında ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

İdari yaptırım, yasaların yetki verdiği ölçüde yargı yoluna gitmeden, idarenin doğrudan doğruya ihlale sebebiyet veren kişilere, idare hukuku usullerine göre idari işlem niteliğinde tepkisi olarak tanımlanabilir²²⁵. Söz konusu yaptırımlar, yükümlülüklerini ihlal eden kişilere, borç ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlama amacı güden ve düzeni korumaya yönelik kararlardan ibarettir²²⁶. Bu yaptırım yetkisi, kaynağını kamu gücü olarak isimlendirilen güçten almakta ve idareye verilmektedir. İdari yaptırım, idare ile hukuk kuralını ihlal eden kişi arasında hukuki bir ilişki olduğu için yargı organlarına gidilmeden idare, kendi gücü ile ceza uygulama yetkisine sahiptir²²⁷.

²²³ KALABALIK, Halil, İdare Hukuku Ders Notları, Trabzon 2001, s. 491.

²²⁴ DÖNMEZER, Sulhi, SAHİR, Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1986, s. 583.

²²⁵ ÖZAY, İlhan, İdari Yaptırımlar, İstanbul 1985, s. 40.

²²⁶ GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1996, s. 310.

²²⁷ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yaptırımlar Hukuku, Ankara 2006, s. 23.

2. İdari Yaptırım Kararlarının Özellikleri

Bildiğimiz üzere idari yaptırımlar, hem organik yönden hem de fonksiyonel yönden idari nitelikte sayılmaktadırlar. Şöyle ki, bu tür yaptırımlar, yetkili kamu idaresi tarafından uygulanması ve kamu kurum ve kuruluşların yasalarla belirlenen idari görevlerine ait oldukları için bu özelliklere sahiptirler²²⁸.

İdari yaptırım kararları, yetkili kamu idaresi tarafından uygulanmak sureti ile tek taraflı kararlar olması özelliği ile göze çarpmaktadır. Tek taraflı olma özelliği, idari yaptırım kararı alınırken, uygulanması bakımından yaptırımın yapıldığı kişinin rızasına ihtiyaç duyulmaması ve idarenin tek taraflı iradesi ile re'sen uygulanması anlamına gelmektedir²²⁹. Hemen şunu da belirtelim ki, yaptırımın uygulanacağı tarafın idari yaptırım kararının alınmasında rıza ve onayının olması durumu da bu tür kararların tek taraflı olmasına etki etmemektedir²³⁰.

İdari yaptırım kararlarının bir diğer önemli özelliklerinden biri de kesin ve uygulanabilir nitelikte olmasıdır. Ayrıca idari yaptırım kararları işlem bakımından kendiliğinden icra yeteneğine sahip olmakla birlikte üçüncü kişilere etkileyici hukuki sonuçlar doğururlar²³¹.

3. İdari Para Cezası

İdari para cezaları teknik anlamda ceza olmasalar da, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile cezalandırıcılık niteliği ortaya konulmuştur. Şöyle ki Kanun'un 1 nci maddesinin e bendine göre '*İdari yaptırım kararlarının yerine getirilmesine ilişkin esaslar belirlenmiş ve çeşitli kabahatler tanımlanmıştır*' denilmekle bu hususa dikkat çekilmiştir.

²²⁸ YENİCE, K., YÜKSEL, E., Açıklamalı –İçtihatlı –Notlu İdari Yargılama Usulü, Ankara 1983, s. 387.

²²⁹ ATAY, E. Ender, İdare Hukuku, Ankara 2006, s. 347.

²³⁰ OĞURLU, Yücel, İdari Yaptırımlar Karşısında Yargısal Korunma, Ankara 2000, s. 120.

²³¹ ONAR, S. Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1966, s. 385.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, boru hattı işleteni faaliyeti sırasında yükümlülüklerini ihlal etmesi durumunda Çevre Kanunu'nun 25 nci maddesi gereği idari yaptırımlara tabii tutulacaktır. Yaptırım, idari para cezası olduğu taktirde 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümlerine göre uygulanır. İdari para cezasının tahsili ise Kabahatler Kanunu'nun 17 nci maddesinde belirtildiği üzere 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre yapılır.

İdari para cezalarının uygulanması hususunda bazı ilk eve kurallara uyulması gerekmektedir ve bu ilkeler idari para cezaları açısından önem arz etmektedir. İdari yaptırımlar ceza yaptırımlarından farklılık gösterse de yaptırımın uygulanacağı kişiyi birçok konuda yoksunluklara maruz bırakırlar ve aynı zamandan kişilerin temel hak ve özgürlüklerini yakından ilgilendirirler²³².

C. Cezai Yaptırım

1. Genel Olarak

Ceza, adli makamlar tarafından uygulanan ve kanun tarafından tehdit olarak öngörülen ve yine kanun tarafından emredici nitelikte olan hukuk kurallarını ihlal eden kişiye uygulanan ıstırap olarak tanımlanabilir²³³. İdari ihlallere karşı kamu gücü adına idareler tarafından uygulanan yaptırımlar ceza hukuku anlamından uygulanan yaptırımlar işlev ve kuramsallık bakımından farklılıklar göstermektedir.

Her iki yaptırım arasında en belirgin farklılık fail açısından meydana gelmektedir. İdari yaptırımlar, yükümlülüğünü ihlal eden kişilere karşı idari makamca uygulanan yaptırım olmakta,

²³² ÖZAY, s. 46.

²³³ TOROSLU, Nevzat, Ceza Hukuku Genel Kısım, Ankara 2006, s. 374.

ceza hukuku kapsamında uygulanan cezai yaptırımlar ise kamu düzenini bozan ağır ihlallere karşı uygulanmakla daha çok hürriyeti bağlayıcı cezaları içermektedirler²³⁴.

2. Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri

Bildiğimiz gibi boru hattı işletmeciliği bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak hayata geçirilir. Bu durumda bu tür izine dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisi, bu izni, kendi lehine kullanmak surety ile yükümlülüklerini ve kanunu ihlal ederse kasıtlı suç işlemek sebebi ile mahkumiyet alması durumunda iznin iptaline karar verilecektir. Türk Ceza Kanunu'nun 60 ncı maddesi gereği, müsadere hükümleri, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişilerine de uygulanacaktır.

3. Adli Para Cezaları

TCK. m.52'nin 1 nci fıkrasına göre adli para cezası 'beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesi'ne ödenmesinden ibarettir.' Başka bir ifade ile adli para cezası, kanunda suç olarak belirtilen bir fiili işleyen kişiye karşı kanunda belirtilen sınırlar içerisinde, kamu gücüne bir miktar paranın ödenmesini emreden yaptırım türüdür²³⁵.

²³⁴ DÖNMEZER, s. 688.

²³⁵ ÖZGENÇ, İzzet, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2006, s. 661.

D. Görevli Mahkeme

1. Genel Olarak

İdari yaptırımları düzenleyen mevzuatlarda gerek doğrudan adli yargıda veya idari yargıda dava açılmasını öngören, gerekse de öncelikle idari yaptırım kararını alan merciye başvurulmasını, merciden alınacak karara göre idari yargıda dava açılmasını öngören düzenlemeler mevcuttur²³⁶.

Hukuk devleti ilkesi gereğince idare, kendisi dışında bir organ tarafından denetlenmeyi ve kendini hukuka bağlı hissetmesi, hukukun ışına çıktığı durumlarda ise yaptırımla karşılaşması gerekmektedir²³⁷.

Adından da anlaşılacağı üzere, görevli mahkeme denildiğinde konu bakımından o davaya bakmaya yetkisi olan mahkeme anlaşılmaktadır²³⁸.

2. Özel Kanunda Düzenleme Olması Halinde Görevli Mahkeme

Kabahatlar Kanunu'nun 3 üncü maddesi gereği, Kanun'un idari yaptırım kararlarına karşı kanun yoluna ilişkin hükümleri, diğer kanunlarda aksine hüküm bulunmadığı hallerde uygulanmaktadır. O halde, boru hattı işletenin yükümlülüklerini ihlali sonucu çevreye verdiği zararlardan dolayı aleyhinde uygulanan yaptırımlara itirazı Çevre Kanunu'nun 25 inci maddesi gereği idare mahkemesine yapabilmektedir. Ancak, söz konusu yaptırımlar, Bakanlık tarafından alınan araştırma izni, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi ile ilgili olarak haklarına menfi tesir edecek nitelikte ise bu durumda ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'a itiraz başvurusunda bulunacaktır.

²³⁶ **ATANUR, Erol**, İdari Yaptırımların Hukuki Nitelikleri ve İdari Yaptırım Kararlarına Karşı Yargısal Başvuru Yolları, Y.L.T., Edirne 2009, s. 51.

²³⁷ **GÖZÜBÜYÜK, Şeref**, Yönetmelik Yargı, Ankara 1996, s. 314.

²³⁸ **KURU, Baki, ARSLAN, Ramazan, YILMAZ, Ejder**, Medeni Usul Hukuku, Ankara 1992, s. 101.

3. Özel Kanunda Düzenleme Olmaması Halinde Görevli Mahkeme

Kabahatlar Kanunu'nun 27 nci maddesine göre, idari para cezası ve mülkiyetin kamulaştırılması söz konusu olduğu durumlarda yaptırım kararına karşı başvuru mercii sulh ceza mahkemesidir. İdari para cezası ve mülkiyetin kamuya geçirilmesi dışında kalan diğer idari yaptırım kararlarına karşı başvuru mercii ise idare mahkemeleri olacaktır²³⁹

§9. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN SONA ERMESİ

I. Sorumluluğun Genel Sebeplere Göre Sona Ermesi

A. Genel Olarak

Tehlike sorumluluğu kapsamında boru hattı işletenin sorumluluğunu sona erdiren sebepler üç grupta incelenebilir. Bunlardan ilki kanunun Bakanlığa verdiği yetkiler dahilinde boru hattı işletenin ruhsatnamesini, işletenin borçlarını gereği gibi ifa etmediği durumlarda ve geçerli şartların varlığı halinde iptal etmesi halinde hayata geçmiş olur. İkinci neden, ruhsatnamenin süresinin bitimi ile gerçekleşmiş olur. Diğer bir taraftan ise boru hattı işleteni fesih, devir ve terk yöntemlerine baş vurarak haklarını sona erdirebilir ve böylelikle sorumluluğu sona ermiş olur. Belirttiğimiz bu hususları aşağıda detaylı şekilde inlenmiştir.

B. Mücbir Sebep

İlliyyet bağını kesen, başka bir ifade ile, zarar vereni sorumluluktan kurtaran ilk sebep mücbir sebeptir. Doktrindeki baskın görüşü göz önünde tuturak, mücbir sebebin tanımı şu şekilde yapabiliriz: Sorumlu veya borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında meydana gelen, genel

²³⁹ **CANDAN, Turgut**, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara 2006, s. 544.

bir davranış normunun ya da borcun ihlaline, mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır²⁴⁰.

Tezimizin de konusunu oluşturan boru hatları kapsamında değerlendirdiğimizde mücbir sebep oluşturacak olaylar, uluslararası anlaşmalar, devletlerarası ve taraflararası sözleşmelerde açıkça belirtilerek hükme bağlanır. Örneğin, sınıraşan bir boru hattı tesisi olan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin ‘Ev Sahibi Hükümet Anlaşması’nda mücbir sebep, anlaşmanın m.20 hükmünde açıkça belirtilmiştir. Madde hükmüne göre mücbir sebep, devlet makamları için doğal afetler, savaşlar, ambargolar ile sınırlandırılmıştır. Ancak proje katılımcıları bakımından ise içerik daha kapsamlı şekilde ele alınmış, yukarıda sayılanlara ilaveten grevler, isyanlar, terör, uluslararası ambargolar, temin imkansızlıkları da belirtilmiştir.

C. Zarar Görenin Kusuru

İllyet bağıni kesen ikinci sebep de meydana gelen zararda zarar görenin kusurunun bulunmasıdır. Tehlikeli işletme faaliyeti sonucunda meydana gelen zararda zarar görenin kusuru uygun illiyet bağıni kesmişse, bu durumda zarar veren, yani önemli ölçüde tehlike arz eden işletme maliki ve/ veya işleteni sorumluluktan kurtulur. Ancak, bu durumda da istinai hal mevcuttur. Şöyle ki, zarar görenin kusuru uygun illiyet bağıni kesmemiş ise, sadece zararı meydana getiren sebeplere katkıda bulunmuşsa, o halde illiyet bağıinin kesilmesi değil ortak illiyet söz konusu olur. Bu durumda da tehlikeli işletme maliki ve varsa işleteni bakımından sorumluluktan kurtulma değil, tazminattan indirim söz konusu olur. Zarar görenin kusuru, illiyet bağıini kesen mücbir sebeple bazı hususlar benzerlik teşkil etmektedir. Şöyle ki, zarar görenin kusurlu davranışı, mücbir sebepte olduğu gibi yine zararın meydana gelmesinde elverişli rol oynamalıdır. Başka bir ifade ile, zarar görenin kusurlu davranışı, tehlikeli işletme maliki ve varsa

²⁴⁰ EREN, s. 557.

işletenin zararın meydana gelmesinde sorumlu olduğu davranışı arka plana atmış olmalıdır²⁴¹. Bu husus, ortak illiyetle karıştırılabilir. Dikkat etmemiz gerek nokta, ortak illiyetin söz konusu olduğu durumlarda zarar görenin kusurlu davranışının zararın meydana gelmesine sebebiyet veren davranışlara katkıda bulunması idise, illiyet bağının kesilmesi söz konusu olduğu durumlarda ise, zarar görenin kusurlu davranışının zararın meydana gelmesinde işletenin sorumlu olduğu davranışı arka plana atmış olmasıdır.

D. Üçüncü Kişinin Kusuru

İlliyet bağının kesilmesi yönünde bir diğer sebebimiz de üçüncü kişinin kusurudur. Bu durumda öneli ölçüde tehlike arz eden işletme maliki ve varsa işletenin sorumluluktan kurtulmasının söz konusu olması için, üçüncü kişinin kusurlu davranışı, illiyet bağını kesecek yoğunlukta olmalıdır. Hemen şunu da belirtelim ki, işletme sahibinin sorumluluktan kurulması için üçüncü kişinin kusurunun, işletme sahibinin kusuruna oranla daha çok yoğunluk teşkil etmesi gerekmektedir. Şöyle ki, burada da üçüncü kişinin kusurlu davranışında aranan yoğunluk mevcut olduğu taktirde, zararlı sonucun sebebi olarak ilk başta göz önünde tutulan sebep arka plana itilmiş olur²⁴². Bu husus ele alındığında, tehlikeli işletme sahibinin kusurlu davranışı zararın meydana gelmesinde elverişli sebep niteliğinde olamaz. Öyleyse, üçüncü kişinin kusurlu davranışı, uygunluk yönünden zararın meydana gelmesinde tek sebep olarak gözükmelidir. Ancak, önemli ölçüde tehlike arz eden bazı işletmeler vardır ki, bu işletmelerin arz ettiği tehlike çok büyük olduğundan üçüncü kişinin kusurlu davranışı hiçbir zaman uygun illiyet bağını kesecek nitelikte ve yoğunlukta olamaz. Örnek getirmemiz gerekiyorsa, daha sonra geniş kapsamda ele alacağımız gibi, boru hatlarıyla petrol veya doğal gaz daşımlarında bu durum

²⁴¹ EREN, s. 563.

²⁴² EREN, s. 566.

sözkonusu olacaktır. Nitekim, bu işletmenin niteliği itibari ile çok büyük tehlike arz etmesi, üçüncü kişinin kusurlu davranışını işletme sahibinin sorumluluktan kurtuluş nedeni olmasına imkan sağlamaz.

Kusursuz sorumluluk, özellikle özen sorumluluğu ile tehlike sorumluluğu hallerinde, üçüncü kişinin gerçekleştirdiği sebep, kusurlu davranış dışında objektif bir olay veya durum (bina, hayvan hareketi) ya da bir işletme tehlikesi olabilir²⁴³.

Doktrinde tehlike sorumluluğunda üçüncü kişiye yükletilebilen sebep kavramının (üçüncü kişinin kusurlu ve kusursuz davranışı ile işletme tehlikesinin) illiyet bağıını kesen, dolayısıyla zarar vereni sorumluluktan kurtaran bir sebep olarak kaldırılmasını, bunun yerine Alman hukukunda olduğu gibi, ‘kaçınılmaz olay’ kavramının kullanılmasını öneren görüşler de mevcuttur²⁴⁴.

II. Sorumluluğun Kendine Özgü Sebeplerle Sona Ermesi

A. Genel Olarak

Anayasanın 168 inci maddesine göre, ‘Tabiî servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabiî servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.’ Madde hükmünden de açıkca anlaşıldığı üzere doğal kaynaklarla ilgili işletmecilik kanunun açık iznine bağlıdır. Çalışma konumuzun kapsamında değerlendirme yaptığımız 6326

²⁴³ EREN, s. 568.

²⁴⁴ EREN, s. 569.

sayılı eski Petrol Kanunu'na göre de petrol hakkının kullanımı sınırsız değildir. Mevzuata göre, petrol hakkı, genel sebeplerin dışında kendine özgü sebeplerle de sona erebilir. Hakkın sona erme tarihi ise Resmi Gazete'de ilan edildiği gün olarak belirlenmektedir.

Söz konusu sona erme sebepleri aşağıda inceleyeceğimiz şekildedir.

B. Süre Bakımından Sona Erme

Petrol Kanunu'nun 55 inci maddesinde petrol işletmeciliğinin, daha doğrusu ruhsatname sahibi olmanın süreleri belirtilmiştir. PK. m.55/1'e göre, bir ara ruhsatnamesinin süresi dört yıldır. Dört yıllık izin süresi dolduktan sonra işleten, ruhsatname süresini ihtiyaç halinde iki yılı aşmamak surety ile uzatabilir. Ancak bu durumda gerekli şartların varlığı aranmaktadır. Şöyle ki, ilk dört yıllık süre boyunca işleten, bütün ameliyeleri Kanun'a uygun şekilde yürütmeli ve hükümlere riayet etmelidir. İkinci iki yıllık uzatmanın ardından işleten, ruhsatını iki yıl daha uzatabilir. Bu durum PK. m.55/2'de *'Ancak, ikinci yılın sonunda arayıcının çalışmaları keşif ihtimalini doğuracak durumda ise uygun bir programla uzatma talebinde bulunulması halinde, Bakanlar Kurulu teminat karşılığında süreyi iki yıla kadar daha uzatabilir. Teminatın cinsi ve miktarı Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilir. Programda öngörülen hususların yerine getirilmemesi halinde teminat hazineye irat kaydedilir.'* şeklinde belirtilmiştir.

C. Terk Halinde Sona Erme

Ruhsatname sahibi şirket, Kanun'da öngörülen süre zarfında Petrol İşleri Genel Müdürlüğüne beyan etmek sureti ile ruhsatnamesini terkedebilir. PK. m.89/1'e göre, 'Bir petrol hakkı sahibi, arama ruhsatnamesini bir ay evvelden, diğer petrol haklarını üç ay evvelden Petrol İşleri Genel Müdürlüğüne haber vermek şartıyla terkedebilir. Bu takdirde arama veya işletme

ruhsatnamesinden veya belgeden doğan haklar, ihbar mektubunda bildirilen tarihte sona erer. Petrol hakkı sahibinin bu tarihe kadar olan vecibelerini ifa ettikten sonra her türlü mükellefiyeti de nihayet bulur.’ Ayrıca, aynı maddenin ikinci bendine göre, petrol hakkı sahibi, ruhsat sahasını kısmen de terkedebilir. Bu durumda terketme ile ilgili hükümler terkedilen saha üzerinde tatbik edilir.

D. Fesihle Sona Erme

Fesih, petrol hakkı sahibinin iradesine dayanmayan bir yönetsel tasarruftur. Petrol Kanunun 132. maddesinde iki türlü fesih öngörülmektedir. Birincisinde doğrudan doğruya fesih gerçekleşmekte, ikincisinde ise fesih geçici durdurma yoluna gidildikten sonra yapılmaktadır. Doğrudan fesih, söz konusu maddenin 3 üncü bendinde ‘Arama veya işletme ruhsatnamesi sahibi veya belge sahibi Kanunun 13, 57, 58, 59, 67 ve 85 inci maddelerinin hükümlerine riayet etmediği takdirde, hakkında geçici durdurma tedbirine başvurulmaksızın 90 günlük süre verilmek suretiyle doğrudan doğruya fesih müeyyidesi uygulanır.’ sözleri ile ifade edilmiştir. Fesih kararı Genel Müdürün teklifi üzerine Bakan tarafından verilir.

Geçici fesih ise, petrol hakkı sahibi bu kanuna, kararnamelere, emirlere, müsaade, arama, işletme ruhsatnamesi veya belgede yazılı şartlardan herhangi birine uymadığı etmediği takdirde PİGM, kendisine 90 gün zarfında bunlara uyması aksi takdirde verilen müsaade, ruhsat veya belge ile ilgili ameliyelerin geçici bir süre içinde durdurulabileceğini veya doğrudan doğruya fesih müeyyidesinin uygulanacağını ihbarı şeklinde olur. Bu ihbara rağmen 90 günlük sürenin bitiminde petrol hakkı sahibinin riayetsizliği devam ederse, Genel Müdürlük ameliyeyi 90 günden az ve 180 günden çok olmamak üzere geçici olarak durdurabilir yada müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belgenin doğrudan doğruya feshi için Bakana teklifte bulunabilir.

§10. ZAMANAŞIMI

I. Genel Olarak

Zamanaşımı, borcun nisbi bir sona erme sebebi olmakla birlikte borcu gerçek anlamda sona erdiren bir sebep değildir²⁴⁵. Şöyle ki, belirli bir zamanın geçmesi borçlunun borcunu doğrudan sona erdirmez, sadece alacaklının uğradığı zararı taleptirme hakkını elinden almış olur. Bu durumda alacaklı, zararının giderilmesini talep etse bile, zamanaşımı, zarar verene def'i hakkı verdiği için tazminat talebi mahkemece reddedilir ve söz konusu borç eksik borca dönüşür.

Zamanın hak üzerinde iki tür etkisi vardır. Bunlardan birincisi hakkı düşüren ikincisi ise hakkı engelleyen etkidir. Hakkı düşüren etki sayesinde belirli bir zaman dolmuş ise hak kesin olarak ortadan kalkmış olur ancak zamanın hakkı engelleyen etkisi ise söz konusu zamanın geçmiş olması durumunda hakkı düşürmeyip zarar görenin zararının tazminini talep ettiği taktirde bu hakkını engeller. Bu anlamda zamanaşımı, süre aşımı olmak sureti ile hukuki niteliği itibarı ile bir def'i hakkını ifade eder²⁴⁶. Başka bir ifade ile zamanaşımı borcun varlığını ortadan kaldırmaz sadece alacak hakkını engeller ve zarar verene zamanaşımı def'ini ileri sürerek borcunun ifasından kaçınabilir. Zamanaşımı, belirli bir sürenin geçmesini gerektirir ve bu süreler Kanunda düzenlenir.

II. Petrol Kanunu'na Göre Zamanaşımı

A. Genel Olarak

Bildiğimiz üzere boru hattı işleteni faaliyeti sırasında meydana getirdiği zararları kusur şartı aranmaksızın gidermekle yükümlüdür. Kanunkoyucu, bu durumda zarar gören uğradığı

²⁴⁵ EREN, s. 1281.

²⁴⁶ EREN, s. 1282.

zararı talepetme hakkını zamanaşımına tabi tutmuştur. PK. m.86/2 nin 2 inci bendine göre, zararın giderilmesi bakımından doğacak tazminat hakları haksız fiiler hakkındaki zamanaşımına tabidir.

B. Haksız Fiillerde Zamanaşımı

1. Genel Olarak

Bir kimsenin hukuka aykırı ve kusurlu bir davranışı neticesinde sözleşme dışında diğer bir kişiye vermiş olduğu zararı tazmin etmesini düzenleyen sorumluluk türü kusur sorumluluğudur ve bu anlamda kusur, sorumluluğun kurucu unsuru olduğu için, bu tür sorumluluğa kusur sorumluluğu denilmektedir²⁴⁷.

Haksız fiilin kurucu unsurları, fiil, zarar, uygun illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılıktır. Bildiğimiz üzere, dar anlamda haksız fiil sorumluluğun ilk kurucu unsuru fiildir ve hukuki değerlerin ihlali insan davranışına dayandırılır. Burada fiil kavramı, bir üst kavram olup hem insanın bir şeyi yapmasını ifade ederek olumlu davranışını hem de bir şey yapmaması anlamındaki olumsuz davranışını ifade etmektedir²⁴⁸.

2. Zamanaşımı

Türk Borçlar Kanunu'nun 72. maddesi ile, haksız fiilerde zamanaşımı düzenlenmiş ve söz konusu düzenleme maddenin 1 inci bendinde 'Tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her halde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Ancak, tazminat ceza kanunlarının

²⁴⁷ OĞUZMAN, K., ÖZ, T., Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 5. Bası, İstanbul 1995, s. 469.

²⁴⁸ KILIÇOĞLU, Ahmet, Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet, Ankara 1979, s. 176.

daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır.’ sözleri ile ifade edilmiştir.

Zamanaşımına uğramış olan alacak hakkının sona ermeyip sadece zararın giderilmesini taleptirme hakkının engellendiğini ve borcun eksik borç halini alacağını belirtmiştir. Bu anlamda zamanaşımı ile, söndürücü zamanaşımı olarak adlandırılmakta ve bu kavram daha çok aynı hakların kazanılmasına etki eden kazandırıcı zamanaşımından farkı ortaya konulmaya çalışılmıştır²⁴⁹.

3. Zamanaşımı Süreleri

a. Kısa Süreli Zamanaşımı Süresi

818 sayılı eski Borçlar Kanunu’nun 60. maddesine göre, 1 yıllık kısa süre, zararın ve failin zarar gören tarafından öğrenildiği andan, on yıllık süre ise haksız fiilin meydana geldiği tarihten itibaren başlamakta idi. Kanun koyucu bu şekilde tazminat talepleri için bir yıllık kısa süre öngörmüş, bununla birlikte, sürenin başlaması, zarar görenin, tazmin yükümlüsü kişiyi öğrenmesi gibi subjektif bir şartın gerçekleşmesine bağlamıştı. 6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu’nun 72. maddesi ile kanun koyucu, bir yıllık kısa süreni iki yıla çıkarmış, on yıllık süre ise aynı kalmıştır.

İki yıllık sürenin işlemeye başlaması için, her şeyden önce zarar görenin, zarar verici olayı değil, zararı öğrenmesi şartı aranmaktadır²⁵⁰. Zarar, zarar verici fiil veya olayın zarar görenin hukuki varlık ve değerleri üzerinde olumsuz etki ve sonuçlardır. Türk Borçlar Kanunu’ndan da bildiğimiz üzere, sadece tazminat alacağının muaccel olması, haksız fiillerde

²⁴⁹ OKTAY, Saibe, Tapuda Olmayan Taşınmazların Zamanaşımı İle Kazanılması, İstanbul 1990, s. 25.

²⁵⁰ UYGUR, Turgut, Açıklamalı İçtihatlı Borçlar Kanunu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. 3, Madde 51-108, Ankara 2003, C. 3, s. 2710.

zamanaşımı süresinin başlaması için yeterli değildir. Tazminat alacağı, zararın doğduğu anda muaccel olmaktadır²⁵¹.

Burada bahsi geçen zararın öğrenilmesi durumu, zarar verici olayı kasetmemekte, zararın mahiyetini, unsurlarını ve kapsamını kapsamaktadır. Zarar gören, bunları öğrenmedikçe uğramış olduğu zararın tazmini için dava hakkına başvurduğunda tazminatın sebep ve şartlarını değerlendiremez²⁵². Ayrıca zarar konusunda bir kuşkunun bulunması, öğrenme olarak nitelendirelemez. Ancak açık olan ve herkesçe bilinen bir olayın varlığı, zararın bilinmemesini veya zararda kuşkuyu önler²⁵³.

Türk Borçlar Kanunu'nun 72. maddesinde belirtilen iki yıllık sürenin başlaması için, zarar görenin aynı zamanda zarar vereni, yani sorumlu kişiyi de öğrenmesi gerekmektedir²⁵⁴. Aynı zamanda, bir kimsenin tazmin yükümlüsü olabileceği hususunda herhangi bir tahmin veya şüphe yeterli olmayıp, zarar görenin, tazmin yükümlülüğünü kuran olay ve olguların tamamını öğrenmesi gerekmektedir.

b. On Yıllık Zamanaşımı Süresi

Türk Borçlar Kanunu'nun 72. maddesinin ikinci fıkrası ile fiilden zarar görenin uğradığı zararın tazmini isteme hakkının ister zarar verenin kim olduğunun isterse de zararı ne zaman öğrenmiş olursa olsun, fiilin meydana tarihten on yıl geçmesi ile zamanaşımına uğrayacağını düzenlenmiştir. Böylelikle haksız fiil nedeniyle meydana gelen zararların giderilmesi ile ilgili tazminat davası açma hakkı, her halde zarar verici fiilin meydana geldiği andan itibaren on yıllık geçmekle zamanaşımına uğramaktadır.

²⁵¹ REİSOĞLU, **Safa**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, İstanbul 2004, s. 208.

²⁵² KILIÇOĞLU, **Ahmet**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Bası, Ankara 2007, s. 351.

²⁵³ ÇELİK, **Ahmet**, Tazminat ve Alacaklarda Zamanaşımı, İstanbul 2004, s. 143.

²⁵⁴ DEVELİOĞLU, **H. Murat**, 'Haksız Fiilden Doğan Tazminat Taleplerinin Tabi Olduğu Bir Yıllık Zamanaşımı Süresinin Başlangıç Anı', Prof.Dr. Rona Serozan'a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 799.

Zarar verici fiil, süreklilik taşıyorsa, yani devam eden ve gelişmekte olan bir durum söz konusu ise, on yıllık zamanaşımı süresi, fiilin veya sürecin sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlar²⁵⁵.

III. Çevre Kanunu'na Göre Zamanaşımı

A. Genel Olarak

26.04.2006 tarihinde yapılan değişiklikle ÇK.m.28'e, 'Çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrar' ifadesi ile, üçüncü bir fıkra eklenmiştir. Madde hükmünden de açıkça anlaşıldığı üzere tek bir zamanaşımı süresi belirlenmiş ve süre, tazminat yükümlüsünün ve zararın zarar gören tarafından öğrenildiği günden itibaren işlemeye başlamaktadır.

IV. Tehlike Sorumluluğunun Öngörüldüğü Diğer Özel Kanunlarda Zamanaşımı

A. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletilmesine İlişkin Paris Sözleşmesi'ne Göre Zamanaşımı

1. Genel Olarak

Paris Sözleşmesi'nin 8'nci maddesinin a bendine göre, 'Tazminat hakkı nükleer kaza tarihinden itibaren on sene içinde kullanılmadığı takdirde sona erer.' Paris Sözleşmesi'ne göre tazminat hakkının Sözleşme'de öngörülen sürelerin geçmesi ile sona eriyor olması, bu sürenin niteliğinin hak düşürücü süre olduğunu ortaya koymaktadır.

Paris Sözleşmesine göre tazminatın süre bakımından sınırlandırılmasını aşağıda ele alacağımız şekilde inceleyebiliriz.

²⁵⁵ KILIÇOĞLU, Genel, s. 352.

2. On Yıllık Süre

Paris Sözleşmesi'nin 8'nci maddesinin a bendine göre, 'Tazminat hakkı nükleer kaza tarihinden itibaren on sene içinde kullanılmadığı takdirde sona erer.' Buna göre, Sözleşme, tazminat hakkını, nükleer kazanın meydana geldiği tarihten itibaren on yıllık bir süre ile sınırlı tutmuştur²⁵⁶. Ancak tazminat talepleri için belirlenen sürenin on yıl ile sınırlı tutulması, bir çok durumda nükleer zararın etkilerinin on yıldan daha uzun bir sürede ortaya çıkıyor olması, aynı şekilde radyasyon kaynaklı kanser hastalıklarının kırk yıla varan bir zaman dilimi içinde kendini gösterebiliyor olması gibi nedenlerle eleştirilere uğramaktadır. Sözleşme'de belirtilmiş olan on yıllık sürenin iki durumda aşılması mümkündür²⁵⁷.

Birinci durumda, nükleer tesisin bulunduğu devlet hukukuna göre, işletenin sorumluluğu on yıldan fazla bir süre ile teminat altına alınmış olabilir. Bu takdirde, Sözleşme'nin 8'nci maddesinin a bendine göre, zarar gören bu ek süre içinde de dava tesis edebilir.

İkinci durumda, Sözleşme'nin 8'nci maddesinin e bendine göre, ulusal mevzuatta aksi kararlaştırılmış olmadıkça, nükleer kaza nedeniyle ortaya çıkan zarar dolayısı ile on yıllık süre içerisinde tazminat davası açan zarar gören, bu sürenin sona ermesinden sonra hasarın ağırlaştığı şeklinde iddiasını değiştirebilir. Ancak bunun için yetkili mahkemenin nihai kararını vermemiş olması gerekir.

3. İki Yıllık Süre

Paris Sözleşmesi'nin 8'nci maddesinin c bendine göre nükleer tesisin bulunduğu taraf devletin hukuku, zarar görenin zararı ve sorumlu işleteni öğrendiği ya da öğrenmesi gereken tarihten itibaren iki yıldan az olmamak üzere zamanaşımı veya hak düşürücü süre öngörebilir.

²⁵⁶ **McGRATH Patrick**, Third Party Liability in the Field of Nuclear Law An Irish Perspective, Nuclear Law Bulletin No:70, www.nea.fr/html/law/nlb/nlb-70/007_021.pdf, s. 9. (E.T. 15.08.2014)

²⁵⁷ **EXPOSE DES MOTIFS**, s. 47.

Böyle bir durumda, bu sürelerin 8'nci maddenin a ve b bentlerinde belirtilen on yıllık veya ulusal mevzuatla on yıldan fazla bir süre öngörülmüşse, bu daha uzun süreyi geçmemesi gerekmektedir²⁵⁸.

4. Nükleer Yakıt, Radyoaktif Madde veya Atıkların Çalınması, Kaybolması, Denize Atılması veya Terk Edilmesi Halinde Süre

Sözleşme'nin 8'nci maddesinin b bendine göre hasarın kaza anında çalınmış, kaybolmuş, denize atılmış veya terk edilmiş ve henüz istirdat edilmemiş nükleer yakıt, radyoaktif maddeler ya da atık ile ilgili nükleer kazadan doğmuş olması halinde, 8'nci maddenin a fıkrasında belirtilen on yıllık süre nükleer kazanın meydana geldiği tarihten itibaren hesaplanır. Ancak bu süre hiçbir halde çalınma, kaybolma, denize atılma ve terk edilme tarihinden itibaren yirmi yılı geçemez.

5. Birden Fazla Devletin Mahkemelerinin Yetkili Olması Halinde Süre

Nükleer kaza dolayısı ile birden fazla devletin yetkili olması durumunda, 13'ncü maddenin 17'nci maddeye yapmış olduğu atıf dolayısı ile, 17'nci maddede işaret edilen mahkeme sözkonusu işle en yakın ilgisi olan sözleşme tarafını tespit eder; dava bu taraf devletin mahkemelerinde görülür. Sözleşme'nin 8'nci maddesinin d bendine göre, 17'nci maddede bahsedilen mahkemenin tespitine kadar geçen zaman içinde yukarıda bahsedilen süreler işlemez.

B. Karayolları Trafik Kanunu'na Göre Zamanaşımı

Trafik kazalarından doğan sorumluluğa ilişkin davalar için zamanaşımı ve yetkili mahkemeler KTK.m.109 ve 110'da belirlenerek düzenlenmiştir.

²⁵⁸ McGRATH, s. 9.

KTk. m.109/I'e göre 'Motorlu araç kazalarından doğan maddi zararların tazminine ilişkin talepler, zarar görenin, zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yıl ve herhalde, kaza gününden başlayarak on yıl içinde zamanaşımına uğrar.' Söz konusu trafik kazalarında maddi zararlar birlikte manevi zarar da meydana gelebilir. KTK. m.109/V'in 'Diğer hususlarda, genel hükümler uygulanır' sözleriyle, maddede belirtilmeyen diğer hususların söz konusu olacağı takdirde TBK. m.72'nin uygulanacağını açıkça görmekteyiz. O halde, her ne kadar KTK. m.109 kapsamında belirtilmemiş olsa da manevi zararın meydana geldiği durumlarda zarar gören genel hükümlere göre bu zararının da tazminini talep edebilecektir.

Ön görülen 10 yıllık sürenin işlemesi için, zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrenmeye gerek yoktur, zira bu süre, 10 yıllık mutlak ve objektif süredir²⁵⁹ ve bu süre kazanın olduğu günden itibaren işlemeye başlar.

Motorlu araç kazalarından dolayı doğan hukuki sorumluluğa ilişkin davaların görüleceği mahkemeler KTK. m.110'da düzenlenmiştir. KTK. m.110/II'e göre 'Motorlu araç kazalarından dolayı hukuki sorumluluğa ilişkin davalar, sigortacının merkez veya şubesinin veya sigorta sözleşmesini yapan acentenin bulunduğu yer mahkemelerinden birinde açılabilir' gibi kazanın vuku bulunduğu yer mahkemesinde de açılabilir' Bu durumda seçim hakkı zarar görene aittir.

KTk. m.109/I' göre ise işleteni ve ya sahibi Devlet ve kamu kuruluşları olan araçların meydana getirdiği kazalarda ise davaların görüleceği yer adli yarıdır. Ayrıca zarar gören kamu görevlisi olsa dahi madde hükmü uygulanacaktır.

²⁵⁹ EREN, s. 722.

SONUÇ

Boru hattı tesisi, uzun mesafeler arasında petrol, gaz veya diğer sıvı maddelerin taşınmasına hizmet etmektedir. Gerek çalışmamızda inceleme yaptığımız kanunlar bakımından gerekse de karşılaştırmalı hukuktan elde ettiğimiz kaynaklara göre, boru hatlarını iletim hatları ve dağıtım hatları olmak üzere iki ana kategoriye ayırmak mümkündür.

İletim hatları, taşınan maddeleri, çıktığı veya üretildiği yerden tüketim yerlerine taşıyan veya başka taşıma araçlarına, depolara aktaran hatlardır. Dağıtım hatları ise, taşınan ürünleri tüketim merkezi içinde ve tüketicinin ulaşabileceği noktaya kadar taşıyan hatlardır. Ayrıca, boru hattı tesisi, hukuken mecra niteliğinde olup, mecralara ilişkin kurallara tabidir.

Almanya, İsviçre ve Avusturya hukuklarında, boru hattı tesisine ve boru hattı işletmeciliğine ilişkin tehlike sorumluluğu kapsamına giren özel hükümlerin düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Her üç hukuk düzeninde söz konusu düzenlemelerin ortak noktası, sorumluluk ilkesinin tehlike faaliyete dayandırılmış olmasıdır. İşletme tehlikesi, boru hattının denetimsiz ve bakımsız kaldığı takdirde yaratacağı etkiler olarak bilinmektedir. İsviçre ve Alman hukukunda, boru hattı tesisinin usulüne uygun durumda bulunmaması durumunda da sorumluluğun doğacağı baskın görüşçe kabul edilmektedir.

Çalışmamızda, boru hattı işletenin sorumluluğu Türk hukukuna göre belirlenirken, karşılaştırmalı hukuktan da esinlenilmiştir. Bu bakımdan, sorumluluğun çıkış noktası olarak, önemli ölçüde tehlike arz eden faaliyetlerin yarattığı zarar potansiyelini ele aldık.

İlk olarak, çalışmamızı 6491 sayılı Petrol Kanunu'nun yerine 6326 sayılı eski Petrol Kanunu'na göre yapmamız, eski kanunda boru hattı işleteni ve boru hattının hukuki esaslarına ilişkin düzenlemelerin yeni kanunda yerini koruyamamış olmasıdır. 6326 sayılı eski Petrol

Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması nedeni ile boru hattı işletenin sorumluluğunun incelenmesi Türk Medeni Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Çevre Kanunu ve diğer ilgili mevzuatlarla paralellik teşkil edecek biçimde ele alınmıştır. Kanun yapma sürecinde karşılaşılan sıkıntılar sık ve yeterli özel düzenlemeler yapılmasına engel oluşturmaktadır. Ancak her ne kadar yeni kanunla söz konusu olgularla ilgili düzenleme yapılmamış olsa dahi tehlike ilkesine dayanan kusur sorumluluğunun öngörülmesinin ardında, gizli bir tehlike sorumluluğu niteliği taşımali olduğu kanaatindeyiz.

Çevre Kanunu'nun 28. maddesinin boru hattı işletenin sorumluluğuna uygulanabilir sorumluluk hükmü olduğu tespit edildi ve hüküm gereği, boru hattı işletenin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde bir görüş savunuldu. Çevreyi kirleten sıfatında boru hattı işletenin çevreye vereceği zararlardan kusur şartı aranmaksızın sorumlu tutulacağı gözlemlendi.

ÖZET

Çalışmamızda ‘Tehlike Sorumluluğu Kapsamında Boru Hattı İşletenin Hukuki Sorumluluğu’ konusunu incelemiş bulunmaktayız. Çalışmamız üç ‘Bölüm’ ve bir ‘Sonuç’tan ibarettir. Birinci bölümde, tehlike sorumluluğunun tanımı ve dayanakları, boru hattının genel yapısı, işlevleri, boru hattı işleteninin mevzuata göre tanımı ele alınmıştır.

İkinci bölümde, boru hattı işletenin sorumluluğuna ilişkin özel düzenlemeler kabul eden hukuk sistemleri ile genel düzenlemeler kabul eden hukuk sistemleri arasında karşılaştırma yapılarak incelenme yapılmıştır. Bu noktada bir ayırım yapılmak sureti ile mukayeseli hukuk ve özellikle Türk Hukuku bakımından boru hattı işletenin hukuki sorumluluğu, sorumluluğun hukuki niteliği, unsurları, boru hattı işletenin hak ve borçları incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise, tehlike sorumluluğu kapsamında boru hattı işletenin sorumluluğunun hüküm ve sonuçları incelenmiştir. Ayrıca, işletenin yükümlülüklerini yerine getirmediği veya kanunun taleplerini ihlal edeceği taktirde hangi hukuki yaptırımlara maruz kalacağı ele alınmıştır.

Çalışmamızın sonunda vardığımız ana düşünce ise Sonuç bölümünde belirlenmiş, uygulamada yeni sorunlarla karşılaşılmasında için yapılması gerekenlere ve konunun Türk Hukuku açısından hangi noktada önemle değerlendirilmesinin daha uygun olacağına ilişkin görüşlerimiz okuyucunun takdirine sunulmuştur.

SUMMARY

In the first section there are discussed, the definition and bases of risk responsibility, the general structure and functions of a pipeline, the definition of a pipeline operator according to legislation.

In the second part, there was done a research by making comparison between legal systems that accept general and special regulations relating to the responsibility of pipeline operator. At this point, the legal liability of pipeline operator, the legal nature, components of the liability, the rights and obligations of the pipeline operator were researched by making a distinction, in terms of comparative law and especially the Turkish Law.

And in the third and final section, within the context of risk responsibility, the judgments and results of liabilities of pipeline operator was investigated. Also, was researched what legal sanctions the operator is considered to be exposed to if it violates the requirements of the law or if it fails to fulfill its obligations.

The main consequence we had reached at the end of our study was identified in the conclusion paragraph, and our opinions related to measures to be done to avoid such new challenges in practice and at which point it would be more appropriate to evaluate the importance of the issue according to Turkish Law had been presented to the reader's appreciation.